

સુરેખા હરણ

અથવા

ક્ષત્રિ વિજય

નાટક ત્રિઅંકી.

આવૃત્તિ ૧ લી

કર્તા

પ્રાણશંકર ભગવાનજી ત્રિવેદી

મ્યુ. એ. વ. સુવ્રતા દિગ્ગજ--મુંબઈ.

છાપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ચુનીલાલ ભગવાનજી ત્રિવેદી.

પ્રતિ ૧૦૦૦

અંધ સ્વામીત્વના સર્વ હક્ક સ્વાધીન છે ખરું કતાના લેખીલ

દુહમ શિવાય વેચ્યું, હપાવ્યું કે ભગવત્ નહીં ?

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના રા. મા એક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાયું છે.

મુંબઈ.

શ્રી રાવલ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ

૧૮૭૩

કિંમત દસ આના

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાત કાવ્યરાશિટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૫૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ સુરેખા ૯૨૮૩

વિષય ૬-૧૨

સુરેખા હરણ

અથવા

ક્ષત્રિ વિજય

નાટક ત્રિઅંકી.

આવૃત્તિ ૧ લી

કર્તા

પ્રાણશંકર ભગવાનજી ત્રિવેદી

મ્યુ. એં. વ. સ્કુલના શિક્ષક—મુંબઈ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ચુનીલાલ ભગવાનજી ત્રિવેદી

પ્રત ૧૦૦૦

અંથ સ્વામીત્વના સર્વ હક્ક સ્વાધીન છે ખાટે કર્તાના લેખિત
• હુકમ શિવાય વેચવું, છપાવવું કે ભજવવું નહીં ?

આ પુસ્તક શને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

મુંબઈ.

ધી રોયલ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

૧૮૦૩

કિંમત દશ આના

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌશીર્ય-સંગ્રહ
૯૬૯

અપાર્ણ પત્રિકા

સ્વર્ગવાસી પરમ પુણ્ય પિતાશ્રી શ્રી ભગવાનજી શમેશ્વર ત્રિવેદી—ખંભાત

એમણે જ્યારે આ ક્ષણે ભંશુર દુનિયાનો ત્યાગ કર્યો, ત્યારે જો કે મારી ઉંમર ત્રોવીશ વર્ષની હતી. અને મુંબઈમાં સ્કુલની નોકરી કરતો હતો, છતાં તે 'પિતાનું' મારા પર પૂર્ણ હેત હોવાથી મને ત્યાં મોલાવ્યો હતો. અને મહું સમયે અને તેમણે મમતાથી કેટલો એક સદુપદેશ આપ્યો હતો, તે સમયે આ અંથ રચવાની ઉત્કંઠા મેં તેમને જણાવી હતી, જેમાં તેમણે સારો તેમનો મત આપ્યો હતો. બાદ તેમના સ્વર્ગવાસ પછી તેમના આશિર્વાદથી અંથ રચવો સર કરી લગભગ દસ મહિને એ તૈયાર કરી તેમની યાદગીરીમાં તથા એઓ પ્રત્યેના મારા પુણ્ય બાબતી નિશાની તરીકે ધણા દર્પથી અને નમ્રતા પૂર્વક આ એક પુરાણોક્ત કલ્પીત રચનાથી બર-પૂર પણ સદગુણ અને નીતિથી ચિતરાયેલો નાટક રૂપ અંથ એઓને અર્પણ કરું છું.

ખંભાત-રોખવાડો.
આવણુ શુકલ પૌર્ણીમાં
સં.-૧૯૫૮.

બીજું હું છું, એમનો આશંકિત પુત્ર.
પ્રાણુરાંકર

સુરેખા હરણ અથવા ક્ષત્રી વિજય નાટકના મુખ્ય પાત્રો.

ખળીભદ્રજી—દારીકાના રાજા
કૃષ્ણ—તેમના ભાઈ
દુર્યોધન—હસ્તીના પૂરનો રાજા
રાકુની—તેનો મામેા. ખદસલાહકાર
કર્ણ—તેનો ખાનગી મિત્ર
લક્ષ્મણ—દુર્યોધનનો પૂત્ર
દુર્યાસન—દુર્યોધનનો ભાઈ
અભેમન્યુ—અર્જુનનો પૂત્ર
ધટોત્કચ—ભિમશેનનો પૂત્ર
વિદુર—પાંડુ રાજાના હોરમાન ભાઈ
દુર્લભશેન—દુર્લભધડના મહારાજા
માધવરામ—તેનો દિવાન
વિશ્વ પ્રસાદ—એક મિહુક બ્રાહ્મણ
હરીહર—મહાદેવનો--પુજારી તપોદન
શેખમલ—એક શિકારી
કપુરચંદ—કુચ્છંદી કાપડીઓ
નરવરલાલ—એક ખટપટીઓ

સ્ત્રી વર્ગ.

રેવતિ—ખળી ભદ્રની સ્ત્રી
રૂક્મણી—કૃષ્ણની સ્ત્રી
સુરેખા--ખળીભદ્રની પાળકપુત્રી
ભાંતુંભતિ--દુર્યોધનની સ્ત્રી.
સુભદ્રા—અર્જુનની સ્ત્રી. અને અભેમન્યુની માતા
હેડંબા—ભિમશેનની સ્ત્રી અને ધટોત્કચની માતા
વિજયાગૌરી—માધવરામની સ્ત્રી
કમળા--સુરેખાની સખી
પુલી--એક રખડતી સ્ત્રી.

તે શિવાય—નડી. સુત્રધાર, વિદુપત્ક, છડીદાર, ગોર, ભડવૈયા
રાક્ષસો દાસીયો સખીયો, જાનૈયા, નારદ, દ્રોણદાર, સિપાઈ
કુબોનાં, સગાં, નગરવાસીયો વારાંગનાઓ વિગેરે વિગેરે—

નાટકનો ટુંક સાર

અંક ૧ લો.

પ્ર૦ ૧ લો.—સોનાની દારીકા--બળી ભદ્રનો કચેરીમાં સુરેખાનો વિવાહ બદલવાનો વિચાર અને તે સખંધમાં કુલ્યની યોગ્ય સલાહ.

પ્ર૦ ૨ જો.—સમુદ્ર કીનારો ચંદ્રમહલ હોવાથી સુરેખાનું પોતાની માતૃશ્રી તથા સખીયો સાથે સ્નાનાર્થે જવું, અને ત્યાં સોગટાં બાછતી રમત, ચંદલ કાળ મેલાણુ થયા બાદ સર્વ જનોનું સમુદ્રમાં સ્નાન કરવા જવું. ત્યાં એક બ્રાહ્મણ મરગથી પકડાય છે, અને સુરેખા તેને બચાવે છે, જેથી બ્રાહ્મણોનો સુરેખાને આશિર્વાદ, બીજા બ્રાહ્મણોનું ખૂશીથી જુદા પડવું, અને સુરેખાનો માતા પ્રત્યે શિવ પૂજનાર્થે જવા જણાવેલો વિચાર.

પ્ર૦ ૩ જો.—શિવાલય—સખીયો સાથે સુરેખાનું દેવળ પાસેની વાડીમાં આવવું. રેવતિ રક્ષમણીનું દેવળમાં જવું બ્રાહ્મણોનું શિવ પૂજન બાદ અંજલિ પણામાં રેવતિ રક્ષમણીનું ઘેર જવું. સુરેખાનો દાસી તથા સખી કમળા સાથે વિવાદ. વાડીમાં ગરબો એટલામાં વરસાદ પડે છે. જેથી સુરેખા સખીયો સાથે શિવાલયમાં આવે છે. ત્યાં નિય તપોદનની કમળા પ્રત્યે નિયતા, વિજળી પડવાથી દેવળનું તૂટી પડવું, સખીયો અને સુરેખાનું ખસીજવું અને તપોદનનું કચ્ચર થવું બાદ સુરેખાનું માણસ સાથે ઘેર જવું.

પ્ર૦ ૪ થો.—બળીભદ્રનું રાજ્ય મંદીર-વિવાહ સખંધમાં બળી ભદ્રનું સુરેખાને પૂછવું, સુરેખાનો અભેમન્યુ સથે પરણવા જણાવેલો વિચાર, તે ઉપરાંત એક મતથી બળીભદ્ર કરેલ વેવૈશાળ તોડી દુર્યોધનના પૂત્ર લક્ષ્મણ સાથે ખાંચવા કંકાતરી બખી હસ્તીના પૂર મોકલાવે છે.

પ્ર૦ ૫ મો.—હસ્તીનાપૂર દુર્યોધનની કચેરી—દારિકાથી સ્વામીનું કંકાતરી શ્રેષ્ઠ આવવું, અને તે વાંચતાં ચંડાળ ચોકડીની ખુશાલી, બાદ તે સખંધમાં ઉંધા વિચાર.—

પ્ર૦ ૬ હો.—વિદુર ભૂતન—વિદુરનું સભામાંથી આવવું, વિવાહ ફોકની ખમર થતાં કટુંબમાં દિલગીરી, કુંતાની પૂછપરછ બાદ અભેમન્યુનું નિશાળેથી આવવું, અને દિલગીરી દેખી બંને માતાને પૂછવું જેથી સુમદ્રાના કે.ધી આવેશમાં કુંવરને કહેલાં વચન,

અભેમન્યુના યોગ્ય જવાબપરથી નારાજ થઈ માતાએ મારણી છાતીમાં લાત, અને તેથી થયું લેછ વિદુરની યોગ્ય સલાહથી માતા પૂતનું દારીકાં તરફ મનન—

પ્ર૦ ૭ મેા—જંગલ—અભેમન્યુના રથનું ભૂધું પડવું. રસ્તો શોધવા રથનું નાશ કરવું, હેડાંબાને ખખર થતાં દેત્યોનું આવવું, તે જોઈ સુમદ્રાનું મૂર્છીત થવું. અભેમન્યુની લાગણી અને હિમ્મત, બાદ દેત્યોનો નાશ કરતાં એકને જીવતદાન—

પ્ર૦ ૮ મેા—હેડાંબાનું રાજ્ય ભૂતન-દેત્યો મરણની ખખર થતાં ધટોત્કચને જોનાર છે. ધટોત્કચની દેત્યો પ્રત્યે શિખામણ, અને યોધાઓની બડાઇ—

પ્ર૦ ૯ મેા—જંગલ-ધટોત્કચ તથા અભેમન્યુનો વાદ વિવાદ અરસ પરસ બોલવા પરથી લડાઇ થતાં યોધાઓ સાથે બંને જણાનું મૂર્છીત થવું—

પ્ર૦ ૧૦ મેા હેડાંબાનો હિંધોળો—પૂત્ર મરણની ખખર. હિંધોળા પરથી એકાએક પડવું, બાદ પૂતના શતરૂની શોધ માટે જવું.

પ્ર૦ ૧૧ મેા—જંગલ-પૂતનું મુસ્તક બોળામાં લેઈ હેડાંબાની ઇશ્વર પ્રાર્થના, પછીથી વિલાપ સુમદ્રાનું મૂર્છામાંથી ઉઠવું, અને પૂતને મૂર્છીત જોઈ. ઇશ્વર સ્તુતિ, પોતાના ક્રોધનો પસ્તાવો, અને વિલાપ, તે ઉપરથી એક બીજાનું ઝોળખવું. બાદ અમર ભરવાથી પ્રથમ ધટોત્કચનું ઉઠવું અને અભેમન્યુનું ઝોળખાણ પડતાં બન્ને વધને માટે તેનો પસ્તાવો. બાદ અમર ભરવા જતાં તેની પ્રભૂ પ્રાર્થના અમર ભરી અભેમન્યુને ઉઠાડે છે. અને અરસ પરસ ઝોળખ થતાં કાકિને પૂછતાં સર્વ વાતે ધટોત્કચનું વાકેફ થવું, સુમદ્રાનું દવારિકાં જવા મનભંગ થવું. તે સમયમાં બે ભાઇઓએ જણાવેલો વિચાર—

પ્ર૦ ૧૨ મેા—હેડાંબાનું રાજ્ય મંદિર-ચારે જણાનું આવવું, બંને જણાંની આગતા સ્વાગતા. અને આપેલી ધોરજ, બાદ સુમદ્રાના ધટોત્કચ પ્રત્યે વખાણ. હેડાંબાનો પૂત્ર પ્રત્યે આપેલો સખત બોધ, અને પાછળથી ધટોત્કચની માતા પાસે દવારિકાં જવા માગેલી આગા—

અંક બીજો.

૧ લો—જંગલ ભિંમુક બ્રાહ્મણ અને શિકારીનો મેળાપ, કમાવાની પુકિત, ઘેરીના જેર માટે બ્રાહ્મણની બળતરા, બાદ બંને જણાંની પાણી પીવા અને આરામ લેવા મસતત—

પ્ર૦ ૨ જો—શરોવર-પ્રાહ્મણુ શિકારીનો અત્રે યોજના વિચાર, વૃક્ષ નિચે પ્રાહ્મણુનું બેસવું, અને શિકારીનું શરોવરમાં પાણી લેવા જતાં ત્યાં દિનારા પર કોઈ સૂતેલાં સ્ત્રી પૂરપતું જોડું નજર પડતાં તે શેખમલ (શિકારી) નો વિચાર, વાર થવાથી પ્રાહ્મણુનું આવવું, ધન મેળવવા અરસ પરસ જણાવેલા વિચાર, બાદ ધા કરવા જતાં પ્રાહ્મણુની ખૂમથી કપૂરચંદ શેઠનું જમવું, શેખમલે દુર્લભધડના ફાજદારની શેઠને આપેલી ખોટી ધમકી, કપૂરચંદનો કુમારો દોરાયાથી દેખાડેલો પસ્તાવો, અને છવ તદાન માટે માગણું શેખમલનો અસ્વીકાર અને ધા કરવા જતાં કપૂરચંદના કોળા દળથી ફરંદી ફુલીતું જમવું, અને શિકારીને પછેવેથી બાથ ભરવી, શેઠનો તલવાર ખુંચાવી લેવા પ્રયત્ન અને પ્રાહ્મણુ કુલીને પાછલથી પકડી જવા સાધેલી તક, કુલીનો શેઠને મૂકી પ્રાહ્મણુ સાથે મેળાપ ફુલી પાસેથી પ્રાહ્મણુ ધન પડાવે છે. શેઠનો પસ્તાવો પ્રાહ્મણુ અને કુલીને જતાં જોઈ શેઠને મૂકી શેખમલનું પ્રાહ્મણુ કડે જવું, અને તેનાપર ધા કરતાં ફાજદારનું આવવું અને ચારે જણાનું પકડાવું બાદ શેખમલનો પસ્તાવો.

પ્ર૦ ૩ જો—દુર્લભધડનું દિવાન ખાતું—દિવાન માધવરામના વિચાર વિજ્યા ગૌરીની જમાઈને નોકરી આપવા માગણી, તે સંબંધમાં માધવરામે જણાવેલી અડચણ, વિજ્યા ગૌરીની હઠ, અને માર્મીક બોલ, પાછળથી માધવરામે વધુની માગણીનો કરેલો સ્વીકાર—

પ્ર૦ ૪ થો—દુર્લભધડ-દુર્લભસેનની રાજ કચેરી, મહારાજનું પ્રધાન પ્રત્યે રૈયતની આબાદાની માટે પૂછવું, અને પૂછેલા પ્રશ્નના જવાબમાં વિદુષક (ગાંડીયા)નું હલદાને બદલે સુલકું કહેવું, અબણ મહારાજની અવળી સમજથી ખુશાલી, અને વિદુષકનું (ગાંડીયા) પ્રેક્ષક પ્રત્યે દિવાનનું ખોપાણું, બાદ દિવાનના કહેવાથી રાજ્યની આબાદાની સાંભળી, નાયકાએનો કરાવેલો નાચ, બાદ મહારાજનું ગમન, ગુન્હેગારોનું આવવું, માધવરામનું ફાજદારને પૂછવું, તેનો જવાબ બાદ કુલીની તેમ માધવરામની નજર એક થતાં માધવરામે કરેલો ચારે જણને કાર્યો જેલનો હુકમ—

પ્ર૦ ૫ થો—જેલખાતું—ચારે ગુન્હેગારોની અંદર અંદર ગમત અને જોડવણ, કુલી કોઇની જોડે નમળતાં ચોક્કીદારને સમજાવી રાત્રીએ માધવરામને મળી આવે છે, બાદ ફાજદાર તથા

દિવાન મળીને એકએક ત્યાં જઈ બ્રહ્મણને સપડાવી ગુન્હા
મારેને મૂકત કરે છે, અને બ્રાહ્મણ પાસેથી દાગીના લેમ
લે છે, બાદ્યથેલા અન્યાયથી પ્રજા તેમ કુલીના સગાંની મહા-
રાજા પાસે ફરીયાદ.

પ્ર૦ ૬ મો—બગીચો તથા અંદર મહારાજાનો રંગ મહેલ-પ્રજાનો દિવાનને
માટે જણાવેલો અસંતોષ તથા અન્યાય, દુર્લભસેનનું કુલીનાં
સગાં તેમ પ્રજા જનને પૂછવું, અને ગુપ્ત ભેદ જણાયાથી
દુર્લભસેને હસ્તીનાપુરના મહારાજાને અરજ કરવા આપેલી
ચોગ્ય સલાહ.

પ્ર૦ ૭ મો—દુર્યોધનનું રાજ્ય મંદિર-જનનું નિકળવું, સામા અપશુકન
થવાથી કર્ણ શકુનીની અપાતી અવળી સલાહ.

પ્ર૦ ૮ મો—અરવલ્લી કુંગર-વિજંબ થવાથી વિદુષક તેમ કારભારીઓનો
વિવાદ, પાછળથી કર્ણ શકુનીના જણાવેલા વિચાર.

પ્ર૦ ૯ મો—બળી ભદ્રની ખાનગી કચેરી-બળીભદ્ર તથા કૃષ્ણનો જનન
હી આવવાથી થએલો વિચાર, છડીદારનું આવવું અને જનની
વધામણી આપવી—

પ્ર૦ ૧૦ મો—બળીભદ્રનું રંગ ભૂવન-જનનું આવવું, અને પક્ષતી
ઓયોના ગવાંતાં જિતમાં પોતાના તરફથી બે અદખી ગાણાને
માટે દુર્યોધનને કર્ણના તરફનો મળેલો ચોગ્ય દપકા અને બોધ.

પ્ર૦ ૧૧ મો—જંગલ હેડખાનો મહેલ-અંતે ભાષનો દ્વારીકાં જવા
વિચાર, માતાઓનો ક્ષત્રીય વટ સાચવવા આપેલો યથાર્થ
બોધ, પાછળથી સુમદ્રા તથા અંતે ભાષનું દ્વારીકાં તરફ જવું.

પ્ર૦ ૧૨ મો—દ્વારીકાંની બાજોળે બગીચો અંદર ભોંયર, ત્યાં ઘટોત્કચ
વિગેરેનો મૂકામ, પાછળથી કૃષ્ણનો મેળાપ, અને તેમને કૃષ્ણ
તરફથી મળેલી ચોગ્ય સલાહ.

પ્ર૦ ૧૩ મો—બ. નો ખા. મહેલ-ઘટોત્કચનું માયાવી રૂપથી આવી સુરે-
ખાનું અવલોકન અને વિચાર, પાછળથી બળીભદ્રએ કૃષ્ણ
આગળ વેવધની દેખાડેલી સરસાઈ કૃષ્ણના ચોગ્ય વચનથી
બળી ભદ્રએ આવેલા સોદાગર પાસેથી વેવાઈઓને પશુઓ
ખરીદવા લીધેલું પણ—

પ્ર૦ ૧૪ મો—જનીવાસો-દુર્યોધનની બેઠક, બળીભદ્રનું આવવું અને
દુર્યોધનને જણાવેલો કૃષ્ણનો અભિપ્રાય, પશુઓ ખરીદવા
દુર્યોધનની કબૂલાત બળીભદ્રનું ઘેર જવું. બાદ ચાર જણાનું
સોદાગર પાસે જવું.

પ્ર૦ ૧૫ મો—દેરા તંબુ-ચારે જણને સોદાગરના માણસો એકરેલું રોકાણ, પાછળથી રત્ન મંગાવી સોદાગર પાસે જવું. અને પાંડવમાની સોદાગરે આપેલો આવકાર, પાછળથી ચંડાળ એકડીનું પોમંગ પ્રકાશ અને થયેલો નિરસ્કાર, બદ પશુઓની ખરીદી માટે ચારે જણને થએલી કેદ, પાછળથી પશુઓની ખરીદી.

પ્ર૦ ૧૬ મો—ગનીવાસો-માયાવી પશુઓનું એકાએક મૃત્યુ. દુર્યોધનનો પરિતાપ અને શકુનીનો બોધ, બળી બદનું આવવું, અને દુર્યોધનને પૂછવું, તેટલામાં કૃષ્ણનું આવવું, અને બાઇનું સામસામી બોલવું અને કૃષ્ણનું પાછું જવું. રસ્તામાં પોતાની સ્ત્રીઓની મુઠ્ઠાકાત થતાં કૌરવ સ્ત્રીઓને ફરવા લેઈ જવા આપેલી કૃષ્ણની સલાહ, સ્ત્રીઓની કપૂરતાત કૃષ્ણનું ધેર જવું. અને વેવણે નો મેળાપ કરી અને પક્ષની સ્ત્રીઓનો આમણામાં ગરબો, પછીથી ફરવા જવું.

પ્ર૦ ૧૭ મો—ગજર વહેપારી હાટ-નવા વસ્ત્ર શણગાર દેખી કૌરવ સ્ત્રીઓને લાગેલી મોહિની, પાછળથી પૂછપરછ કરી જુના આપી નવા લેજવા.

પ્ર૦ ૧૮ મો—ગનીવાસો સ્ત્રી બેઠક-ખારણાંગંધ, પહેરેલાં વસ્ત્ર દાગીનાનું લોપ થઈ માયાથી ઝેરી જનવરોનું પેદા થવું, અને સ્ત્રીઓ માં થયેલો ગભરાટ જાણી દુર્યોધન આવી કમાડ ઠોક છે, અને અંદરના અવાજ સાંભળ્યાથી બહારથી ધોળાં વસ્ત્ર નાંખે છે, તે પહેરી સ્ત્રીઓનું બહાર આવવું, અને વિતેલી સર્વ હકીકત ઝાહેરમાં મૂકવાથી દુર્યોધનનું ખુશ થવું, જ્યાં દુર્યોધન અને બાનુમતિની બોલચાલ, પાછળથી દુર્યોધનની સ્ત્રી પ્રત્યે માણીની માગણી પરથી વિદુષકનો અત્યંત બોધ.

અંક ૩ નો

પ્ર૦ ૧ નો—નિશ્રામકુંજ, બગીચો સખીયો સાથે સરેખાનું પુષ્પ વિણવ માટે આવવું, ત્યાં કમળા ત્યાં સુરેખાનો વિવાદ-સુરેખાની લક્ષમણ સાથે નહીં પરણવા દેખાડેલી દિલગીરી, અને તે સંબંધમાં તેનો મૂખ્ય હેતુ, કમળાની અપેક્ષી ધીરજ, અને પાછળથી હાસ્ય વિનોદ કરતાં સુરેખાનો દાસીને તિચ્છકાર દાસીની માણીની માગણી—

પ્ર૦ ૨ નો—શાક બજાર-ઘટોત્કચનું માયાથી સીલા રૂપે બેસવું, અને જનને માટે કૃષ્ણ તેની પાસેથી શાક લઈ જાય છે.

પ્ર. ૩ જો બ-મ-નું રાજ્યમંદીર કૃષ્ણનું રસોઇ માટે માથે લેવું, અને જાનને જમવા માટે આમંત્રણ, જમતાં જનૈયાએ કરેલા શાકના વખાણ, વેવધઓની એક બીજા સાથે મસ્કરી વિદુષકના મા-મોક બોલ, અને છેવટ ઉદ્ઘટાનું સુમટું સમજાવવું—

પ્ર. ૪ થો—જનીવાસો કમાડ બધ-શાક વિશેષ ખાધાથી રાત્રીએ થએલી જનૈયાને માથાવી પીડા, અને તેના ધોધાટથી બળીભદ્રનું આવવું અને કમાડ ઠોકવાં, કોષા વેશમાં પૂછવું. લોડાનું ભેગા થવું, કૃષ્ણની મંમત, અને લોકને બોલાવી વેવધતા દેખાડેલા ફજેતા, બળીભદ્રનું ચિડાવું અને અરસપરસ બંને બામની બોલચાલ, વિદુષકની મસ્કરી, ગભરાટથી કાયર થઇ બળીભદ્રએ દુયોધનને વસંત ચડાવી જવા કરેલો હુકમ, દુયોધને શાક જમ્યાની જણાવેલી હકીકત.

પ્ર. ૫ મો—દ્રિકાની ભાગેજે બોયડું અને બગીચો, કૃષ્ણનો ધકોતક ચને મેળાપ, વસંત ચડાવા જઈ હરણ કરવા માટે કૃષ્ણની સજાહ-કૃષ્ણનું જવું. ઘટોત્કચે કાકીને વાકેફ કરતાં બ્રહ્મ લક્ષિત માટે સુમદ્રાએકરેલો બોધ-બાદ બાનુમતિના રૂપથી ઘટોત્કચનું વસંત માટે પૂછવા જવું.

પ્ર. ૬ ઠો—બળીભદ્રનો મહેલ-બાનુ મતિ રૂપે રેવતિનો મેળાપ અને પૂછપરછ બાદ મહેલ જોવાનું માગણું, સુરેખાને સાથે લેઇ મહેલપરથી જોવા જતાં ધાબાપરથી સુરેખાનું હરણ કરી મૂકામે મૂકી પોતે સુરેખાનુ રૂપ લેઇ નિચે ઉતરે છે. માતાનું સાસુ માટે સુરેખાને પૂછવું, સુરેખાનું ફેલ કરી માંદાં પડવું—રેવ-તિનો પસ્તાવો બાદ બળીભદ્રને બોલાવે છે, તે બંને જણનો જગનના સંબંધમાં પરિતાપ અને વિલાપ, તેટલામાં કૃષ્ણનું આવવું, અને સુરેખાને સાડ થવું. અને ખાવાનું માગત-કુંચીની સોંપરત, સર્વ શાક માયારૂપે ખઈ જવું, અને બળી ભદ્રને ખખર થતાં હુમ પડતાં થયેલો પસ્તાવો, દિકરીન માખાપને થતાં દુઃખનો બળીભદ્રે કરેલો બોધ-વરઘોડો ચડી દુયોધનનું આવવું, જગન થતાં કન્યાએ વચ્ચે દીધેલું દુઃખ, બાદ મંગળ ફેરા ફરતાં દરેક મંગળે કન્યાનું વધવું, બળીભ-દને હુમ પડતાં સસ્ત્ર ઉપાડવું, ઘટોત્કચનું મૂળ સ્વરૂપે થઇ લક્ષ્મણને અંતરીક્ષ ઉપાડી જવું, પૂત્રને માટે દુયોધનની મા-ગણી, તે સંબંધમાં ઘટોત્કચેદુયોધનને કહેલાં યોગ્ય વચન, બાદ ઉપરથી લક્ષ્મણને ફેંકવો, તેની સારવાર થતાં દુર્લભ-

ધડની પ્રજાની ફરીઆદ, માધવરામનું ખાનગી માણસ આવી
દુર્યોધનને મળવું, છતાં ઉધાસ થતા અન્યાય જાહેરમાં આવતાં
કર્ણની સલાહથી માધવરામને મુક્ત કરવા મોકલેલો હુકમ.

પ્ર૦ ૭ મે—દુર્લભધડની કચેરી—દુર્લભસેન મહારાજનું કુલીના કેય માટે
માધવરામને પૂછવું. ખાનગી માંડવાળનો જવાપ, તેટલામાં સ્વાર
સાથે આવેલો હુકમ તપાસતાં પ્રધાનપદ છોડી જવા માધવરા-
મને હુકમ, માધવરામે તે પદ છોડી જતાં પાછળથી પોતાના
કૃત્યનો કદેલો પરંતાવો, અને વ્યભિચારથી થતી ક્ષા, વિજેરે
નિતિ હાથક આપેમો આધુનીક પ્રજાને બોધ.

પ્ર૦ ૮ મે—બળીભદ્રનો રંગમંડપ—સુરેખાનું હરણપાંડુ પૂત્રા કરી ગયા
જાણી થએલો પરિતાપ, દુર્યોધનને કહેલાં સખત વચન, લડાઈ
કરવા દુર્યોધને માગેલી બીજમ પિતાની સલાહ, બીજમનો
ચોગ્ય જવાપ, પાછળથી કર્ણ શકુનીની સલાહથી લશ્કર તૈયાર
કરી લડાઈ કરવા વિચાર—

પ્ર૦ ૯ મે—ભાગોળે બગીચો અને બોંધકું—ધટોત્કચનું બાળી સુરેખાને
વિવાહ માટે પૂછવું, સુરેખાએ જણાવેલી ખુશાલી અને ધન્ય-
વાદ, નારદનું આવવું, અને ગંધર્વ લગ્ન કરવાં, બાદ ધટોત્કચ
અને અભેમન્યુની લડાઈ માટે તૈયારી કરી બંને પક્ષની વહેં-
ચણી કરવી. યોદ્ધાઓને ક્ષત્રીવટ માટે બોધ—

પ્ર૦ ૧૦ મે—જંગલ અને રણભૂમી—કૌરવ લશ્કરની દોડદોડી જાદવ
તથા કૌરવ લશ્કર સામે પાંડુ પૂત્રનું કુત્રીંગ લશ્કર સાથે
ખડુ થવું—સામ સામી આવતાં કર્ણ તથા ધટોત્કચની તેમ
બળીભદ્ર તથા અભેમન્યુની સખત બોલચાલ, પાછળથી ઉભય
પક્ષને થએલી સખત લડાઈ, તેમાં કૌરવની હાર થતાં ધટોત્કચે
દુર્યોધનને કહેલાં કટાક્ષ વચન, અને આપેલું જીવતદાન તેમ
ચોટલે પકડી અભેમન્યુ લક્ષ્મણને મારવા જતાં કહેલાં વચન
અને દયાથી આપેલું જીવતદાન—કૌરવ લોકનું હસ્તીનાપૂર નાશી
જવું અને હાર થવાથી કૃષ્ણ બળીભદ્રનો લગ્ન માટે વિચાર.

પ્ર૦ ૧૧ મે—રંગમંડપ અને બ-મ. નોમ્હેલ—આદરમાનથી ચારે જણાં-
ને ભાગોળેથી તેડાવવું, પાછળથી ચોગ્ય રીતે બળીભદ્રએ દિધેલું
કન્યાદાન એક બીજાની માશીની માગણી.

સ્થળ-નાટકાલય.

મુત્રધાર મુકંકરોતિ વાચાલં પંગુલંગયતે ગિરિમ્

યત્કૃષા ત્વમહં વંદે શ્રી પરમાનંદ માવતમ્

અહા ૧: દ્વાપર યુગમાં પણ દેવી અંક છતાં સગાં રને-
હીયોમાં પણ કન્યા માટે કળ્યા કરી લડી મરતા, તો આર્ય
જનો આજ કળીના વખતમાં યાગ તેમાં શી નવાઈ? માટે
તે વિષય પર આ સ્થળે એક નાટક બજવી બતાવવા ધાર
છું. (પડદા સામું જોઈને) અરે પ્રાણુ પિયા કેટલો
બધી વાર?

નટીં—આવી પ્રાણુ નાથ-શું ફક્ત ફરમાવો છો?

મુત્રધાર—પાત્રો તૈયાર છે કે કેમ? કારણુ આજે. આપણે સુરે-
ખા હરણુ અથવા ક્ષત્રિ વિજય એ નામનો નાટક બજવી
આ રથલપર યજ્ઞ મેળવવો છે.

નટીં—અહો સ્વામીનાથ ક્ષણીજ ખુશીની વાત છે કે આજે આપ આ
વિચાર પર આવ્યા, પરેખર એ ચિતાર હાલના રાજ
કર્તાઓને તેમજ પ્રજાને બોધ દાયક થઈ પડશે. જુવો મને
પણ યાદ આવ્યું કે અહા?

ગાયન ૧ છું.

સાહસ આજ ક્ષત્રિના—ડગમગ ડગમગ ડિગ ડોલાવે—બ્યાજબ્યાજ
ધિર વિનયના ધરે વિભૂષણ—વપુકરનેત્ર વિશાળ—
સરખત્રથી હરવી નભઉદધિ—ગજવે વિર વિકાલ—બ્યાજ
અષ્ટમતિ મૂપતિ ભરમાતા—ભાળી બ્રહ્મદી બ્યાજ
અંગજ મરડે ધરણી ધરડે—કંપે જોતાં કાળ—બ્યાજ
નેક ટેક વિવેક બજવે—ગૌ આદ્ય પ્રતિ પાળ
રણમાં કણમાં ફધિર રેલાવી—કરે રંક રખવાળ—બ્યાજ
તનુએ તેના સ્ત્રી લંપટીયા—સમજણુ હિણુ શિયાળ
સ્વતંત્રતાને સમુજ ગુમાવી—શિથીલ બના જોઈ હાલ—બ્યાજ

(મુત્રધારના સામું જોઈ.)

પ્રાણુનાથ પાત્રો તો તૈયાર છે, ફક્ત આપના ફક્તનીજ વાર છે.
આજો તેમને કામ ફરમાવીએ છીએ.

પ્રવેશ ૧ લો સ્થળ સુવર્ણની દાંડી.

(બળીભદ્રની રાજ કચેરી)

છડીદાર—મહારાજ બિરાજ બળીભદ્રને ધણી ખમા.

(મહારાજ આવી તખ્ત પર બિરાજે છે તે સાથે કૃષ્ણ અકરૂડ રિજેરે જાલવ એક પછી એક આવી આસન પર બિરાજે છે અને નાયકાઓનો નૃત્ય થાય છે. તેટલામાં હસ્તીના પૂરથી માણસ આવી છડીદાર આથે પત્ર આકલાવે છે. તે લેઈ મહારાજને આપે છે. તે વાંચી.)

બળીભદ્ર—ભાઈ કૃષ્ણ ? આપણી શાધના લીકરાઓને દુર્યોધને બાર વર્ષ વનમાં કાઢ્યા, તેમ આ પત્રથી જણાય છે, તો હવે આપણી સુરેખાનું સમપણુ અભેમન્યુ સથે કાશમ રાખવું અનુચિત છે, કારણુ રાજ પાઠ અને રત છત સરવસ્વ તેઓ હારી ગયા, તો મારી પૂત્રી કીયા સુખને ગૃહણુ કરશે ? માટે મારી તો ઉત્કંઠા એમ થાય છે કે છત્ર પતિ દુર્યોધનના પૂત્ર લક્ષ્મણુ સાથે સખંધ બાંધુ તો પૂત્રીના સુખની પરી સિમા.

કૃષ્ણ—મોટા ભાઈ સિંહને છોડી શિયાળવાને ક્યાં સંગરોછો ? હિરે છોડી પાપાણુ શાને માટે ગૃહણુ કરે છે ? વિદ્વાનને મૂકી મૂર્ખાને ક્યાં પકડે છે ? હંસને મૂકી કાગને ક્યાં પાળોછો ? અમૂલ મૂકી કાદરા ખાવા ક્યાં ધ્યાન ખેંચો છો ? કસ્તુરી ક્યારે મૂકી કંધારમાં ક્યાં હાથ ધાલો છે ? એને કંટક સમજી આપણી ભગિનિ સુભદ્રાને ખોટું ન લાગે, તેટલા માટે તેમજ પૂછી જોવું ઉચિત છે અને તે જો હા પાડે તો, તેમ કરવામાં હું સજી છું, નહિતો સગાંમાં કવેશ ઉભે કરવો અને બાણુ-જની સાથેનું કરેલું વેવેશાળ તોડી તેના દુરમનને ત્યાં દિકરી દેવી તેમાં મારી ચોખ્ખી ના છે, પણી તો આપ માલીક છો.

બળીભદ્ર—ભાઈ મારી મરજી સંપૂર્ણ લક્ષ્મણુ સાથે સખંધ બાંધવાની છે. પરંતુ મરમાં પુત્રીની માને તેમ સુરેખાને પુછી જોવું ઉચિત છે, પછી કરવું ન કરવું તે મારી મરજી ઉપર આધાર છે, અને હવે તમારે આ બાગતમાં આડે આવવાની જરૂર નથી, માટે જોમ મુને સાર સુઝો તેમ કરીશ, પણુ કહો અકરૂડ તમે શું મત આપોછો ?

અકરૂડ—હા તેઓને પુછી જોવું બાદ તે કામ કરવું કારણુ ઇચ્છવા વરવાથી પતિ પરિન સારા સુખને પ્રાપ્તિ કરી શકે છે.

(સભા વિસરજાય છે. બાદ ચંદ્રમહલ હાવાથી નગરવાસીયો તેમ સુરેખા તેની સખીયો, રેવતિ રૂક્માણી વિગેરે સમુદ્ર સ્નાનાર્થે જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ સમુદ્ર કિનારો.

(ચંદ્રમાતું રાહુથી પગલું સુરેખાની સખીયો સાથે સોગટાં બાજીની રમત પાછળથી ગ્રહલુકાળ મેલાણુ થયા બાદ સર્વનું સમુદ્રમાં સુરેખા સહિ જવું અને તેટલામાં એક બ્રાહ્મણનું મગરથી પકડાવું જોઈ)

બ્રાહ્મણ—અરેરે ? કોઈ દોડજોરે મુને મગરે પકડયો ?

(સુરેખાને કાને બ્રાહ્મણની યુમ ખાતાં મુકવા જઈ બ્રાહ્મણને હાથથી પકડે છે—અને

સુરેખા—અરે ખડેન કમળા અપણા રથ પાસે જ ? અને મ'ણુસની પાસેથી સસ્ત્ર લાવ તો બ્રાહ્મણને ખચાવું.

(કમળા રથ પાસે જઈ સસ્ત્ર લાવે છે, અને સુરેખાને આપે છે. જેથી બ્રાહ્મણને ખચાવે છે અને મૃતક મગરને લાવી કિનારા પર નાખે છે તે દેખી)

બ્રાહ્મણ—ઓ બાપરે ! આવડો મોટો મગર મારો તો કોળીયોજ કરી ગયો હતો ? પણ આ બળીભદ્રની કામળ કુંવરીએ મુને ખચાવ્યો. માટે ખડેન તને આશિર્વાદ દઉં છું કે પ્રભુ તારી વાંચ્છના પુરી પાડે અને તારું અખુટ હેવા તણુ રહે અને તારા જોયો બળીષ્ઠ સ્વામી તારો પાણી ગ્રહણ કરો.

સુરેખા—મહારાજ આપનો આશિર્વાદ મુને ફળે એજ મારી વાંચ્છના છે, જે પ્રભુ પાર પાડે.

ગાયન ૨

બીજા બ્રાહ્મણો—વારેવા, વારેવા, કેવી ક્ષત્રિ કુંવરી.

હમોથી મદદ થઈના જરી.

૧ (બીજાના સામી આંગળી કરી) આને ખિડક હતી મારી.

૨ (જાતીએ આંગળી મુકી)—મુને રાખ્યો તેં વારી,

૩ —————, ————— મેલ તારી ફીસીઆરી,

૪. બ્રાહ્મણ—————, ————— ખોટી કરોછો લવારી,

બીજા સાથે—હારે હા, હારે હા, અમે કર્યું એવું કામ

જેથી સીધાવણું આમ છે સલામ

૫. બ્રાહ્મણ—રામ—રામ—જાજલે રામ.

(જાધા જાય છે.)

દેવતિ—જુદા હવે વખત થયો યયો છે? અને હજી શિવ પુજનાયે જવું છે, ત્યાં શાકાવું પડશે, માટે અત્રેથી તરત કરવી જોઈએ?

સુરેખા—માતા, હું પણ તેજ વિચારમાં છું. પણ! જીવોને પેલું કાણ આવે છે?

કમળા—જુદા! એ તો દાસી આવે છે. પણ તે કાંઈ ઉદાસ હોય એ મ લાગે છે?

સુરેખા—હેં, હેં, કેમ વારં જુદા થું છે?

કમળા—કાંઈ નહીં જુદા, એ તો મને લાગે છે એમ, કાંઈ ચિંતા કરવી નહીં.

શંકર સર્વનું સાઈ કરે છે? માટે થાકો ત્યાં પૂજી જોઈશુ?

પ્રવેશ ૩ જો સ્થલ શિવાલય અને વાડી.

(બ્રહ્મણો આરતી ઉતારે છે. ત્યાં દેવતિ રક્ષમણી વિજેર આવે છે. અને સુરેખા સખીયો સાથે મહાદેવની પાસે વાડીમાં ફરે છે.)

ગાયન ૩ આરતી.

બ્રાહ્મણ—

જય દેવ મહાદેવ જય વિભૂવરા જય વિભૂવરા

સૃષ્ટિ સંહારક સ્વામી—(૨) જય ગંભાધરા—જયદેવ

કૈલાસાધિ પતિ મહાદેવ—માયો માયાવી પ્રાણી (૨)

ક્રોધ મોહ મમતાને મદનની—કિંધી છે હાણી—જયદેવ

ઉંમીઆ વર અખિલેશ—ભક્તિ અવિ ચળની આપો (૨)

અવળી મતિ અમ મનની—તે સંધળી કાપો—જયદેવ

દિગંબર જોગેશ્વર—અંગે વિભૂતીને ચોળી—(૨)

ગણપતિ ગિરજા સાથે—પાસે જીનોની ટાળી—જયદેવ

(બ્રાહ્મણ સૌને આરતિ આપે છે. બાદ સુરેખા સખીયો સાથે ઘેર ગઈ હશે. એમ દેવતિ રક્ષમણીના મનમાં આવવાથી જાય છે.)

સુરેખા—દાસી, કેમ આટલી બધી વાર લાગી? અને આટલી બધી ઉદાસીત કેમ દેખાય છે?

દાસી—જુદા કહ્યા શિવાય આવે તેમ નથી, તો કહેવાનું એટલુંજ કે આપનો વિવાહ જે પ્રથમ અભેમન્યુ સાથે કર્યો હતો, તેના પિતા વનગ્રસ ગયાની ખગર આપના પિતાને થતાં તે વિવાહ વ્યર્થ કરી દુર્યોધનના પૂત્ર ભદ્રમણુ સાથે સંબંધ બાંધવા

મારે છે, જેવી થાત પર આમલ થતી હતી, તે સંપૂર્ણ
સાંભળતા રહી હતી. પણ ખેન એ વાતમાં કુણુ રાજ હોય
તેમ લાગતું નથી.

સુરેખા—હા, હા, તેટલા માટેજ પિતાજી સમુદ્ર સ્નાનાર્થે નહીં આવ્યા
હોય, ખેન હવે જણાયું, હાંકે કમળા.

કમળા—ખેન, જેની સાથે. વિષુએ ઠાંક માર્યા છે તે કાઠથી મીટવા
થતાજ નથી, શાને માટે સોચ કરો છો ? તે કરતાં બેર જ
પિતાશ્રીને પૂછી જોવું, બાદ કહેવું યોગ્ય લાગે તો આપને
વિચાર તેમને જણાવવો, અને બનતા પ્રયાસે તે સમજે તો
પણુ સારું, પણ ચાલો ખેન. આપણે આ રમજે એક
મરખો માઈએ ?

મરખો ૪ ચાફેરી.

સુરેખા—વેહવ-હી વિશેષ ઉર બાપી રહ્યો,

બાપી રહ્યો કાળજી કાપી રહ્યો—વેહવ-હી વિશેષ ટેક

સાખી—બાકુજ એ બહાલી સખી—કંઈ વિના આ કાય

શીર કુટી સંતાપતાં—શી રીતેજ સમાય

રસિયા વિનાની રડું રામા હું રાતમાં (૨)

ભયે સખી કેમ મૂખે કહ્યો—વેહવ-હી વિશેષ—૧

સાખી—અધરાંમૃત રસ ચાખવા—ચળી રહ્યું છે ચિત્ત

બડ બડકે અગ્નિ વિના—અંગ બળે આ નિલ

સખી સુઝે નહીં શૃંગાર—અંગે સજવારે

હહે મદન બદન અંગાર—પામું લજવારે--

સાખી—યોવન વન ખીલી કળી—અકળાયે વિખરાય

—પુખ્તે વિશુ તે પતિ વિના—કમે કમે કરમાય

બાજે કુમ કુમ કેસરરે—વિના રસિયા રેણું

ખૂટે નહીં રજનીરે—ના, વે નિંદ્રા નેણું.

બાસે બુજને બામતી—સયન બૂરન સમશાન

વાજત્રો સસ્ત્રોસમાં—ગમે નહીં મિત માન.

સખી કળસે ક્યારે દુઃખો કું દારા તણુરે

ધારા ભેટીને પ્રેમી મહારા પ્રાણુ

બાધ્યો વિયોગી પ્રતિભા વેહ અતિધણારે

કમળા—ખેનની અનંગાગ્નિથી અબળાનું શરીર પ્રજળે છે, અને તે કું
સમી રીતે જાણું છું. પણ ઢિઢરી અને માય, તેને દારે

ત્યાં જાય, એ જન્મ નિયંતા પ્રજ્ઞા નિયમ આપ્યો છે, તો તે નિયમથી વર્તવું, તેજ આપના જેવી સુલક્ષણી, અને શિવજી ખારીને લાયક છે. તો આવી રીતે ગાંડા કાઢવાં તે સારું નહીં. ખૂંદન, હું આપને કહેવાને લાયક તો નથી. પણ આ વખતે ધૈર્ય આપવું એ મારી ફરજ છે.

સુરેખા—વારું ખૂંદન, એ તો જાણીએ છીએ ને કે યોગ્ય ઉમરે આવેલી કમ અખજાને મદન દેવ ન પીડે ? પણ ખૂંદન માતૃશ્રી અને કાકિ રૂઢમાણી કાંઈ જણાતાં નથી, તે ક્યાં છે ?

કમળા—એ તો દેવજમાં ગયાં હતાં, પણ હાલ ત્યાં કાંઈ જણાતું નથી માટે ઘેર ગયાં હશે.

સુરેખા—ખૂંદન પ્રાતઃ કાળ થવા આવ્યો છે, માટે કાંઈ ફિકર નથી વળી આ વાડીમાં કાંઈ ભય જેવું નથી. પણ આકાશ આમઝાંથી ઘેરાયલું લાગે છે. રખેને કાંઈ વરસાદ પડે, માટે આપણે દેવજમાં ચાલો! સારો સૂર્ય પ્રકાશ થવાથી ઘેર જમીન. પણ ઘેર માતૃશ્રી ગયાં હશે તો ખોળશે!

(એટલામાં એકાએક ગાજવિજથી વરસાદ પડવો સર થાય છે. અને સખીઓ સાથે સુરેખા દેવજમાં આવે છે. ત્યાં એક તપોદન સુતેલો જામે છે. અને નહીં ઓળખતાં આવી કમળાનું કાંક પકડે છે. જેથી કમળા તેને પોતાના પૂર્ણ જળથી આચકો મારી ખસી જાય છે, પાદ પલાતકારથી સામે ધસતો આવે છે. અને)

ગાયન ૫

હરીહર—આવો આવો--આવો આવો

આવો આવો હઠીલીરે—છોકર વાહ શાને કરો

કમળા—જવો જવો--જવો જવો

જવો જવો છોકારે--મિથ્યા મોહમાં શું મરો

હરીહર--બેટી બેટી--બેટી બેટી

બેટી બેટી ભામીનીરે--અધર રસ આપો મુને

કમળા--છેટી છેટી--છેટી છેટી

છેટી છેટી ત્હારાથીરે--યમ કરું હંડ તુને--(ખસે છે)

હરીહર--હાસો શાને--હાસો શાને

હાસો શાને નવેલીરે--નથી મન માન્યું અરે

કમળા--જાને જાને--જાને જાને

જાને જાને ભિખારી—આવું તુજ મોત ખરે

(એમ કરતાં હરીહર નજીકમાં આવવા જાય છે. તેટલામાં સુરેખા બાળુ પરથી આવી જોરથી તમાચો મારે છે તેથી નિચે મગડી પડે છે, અને પાછો ઉભો થઈને બાળુ આવે છે. ત્યારે ખસીને.)

કમળા—જેન સુરેખા ! કામી સર્વજ્ઞ હજી દેખે છે. તે ખરી વાત !

હરીહર—અરે તો નહોતો, તમે કાણુ છો !

કમળા—(પ્રેક્ષક પ્રત્યે) પ્રેમ આંધળો પ્રાણનો ત્યાગ કરાવે તે આમ !

હાથી—જેન આ વખતે તેની આંખો ખોલીએ જઈ લાગી છે. તેથી આમળની બાળુથી તેને કાંઈ સુખનાર નથી ?

હરીહર—નાદાન અખળાઓ આ મારા જેવાને તમાચો મારી કઈ જાણે જો જનાર છે ? પણ હજી કહું છું કે, માત્ર મારી મા-મણી સ્વિકારી શાંતિયા ? અને મુને શાંતિ કર ? અહા ! મૃગ નમનિ તારી બોલવાની છટા, તારી કામણગારી કાળી આંખ, મણિધર નાગની ફૂલ સરખો તારો ચોટસો, ગૌર બદન અને હંસના જેવી તારી ચાલવાની ઢગ જોઈ, આ મારા જેવા અતુર નરનું 'ચિત્ત ચક્રોળે ચડ્યું' છે. હારા !
(એમ સામે આવે છે ત્યારે.)

સુરેખા—(ધકકો મારી) જા જોઝરા, તારા જેવા પાપીને કાણે આ શિવાલયમાં રાખેલો છે ? તારા કુડાં કૃત્યનો ખદલો આપવા શંકર કેમ શાંતિથી ખેડા છે ? પારકી બાળને બેટના કરતાં પ્રેમ જાડનાં થડને બેઠ કે જેથી તારું શરીર સંતુષ્ટ થશે ? પણ આવ આવો આ વખતે તને દેખાડું ! પણ પ્રભુ ! તારી સાનિધ્યમાં આવાં કાળાં કરનારને યોગ્ય શિક્ષા કેમ નથી કરતો ! કે જેને લીધે મારેજ હાથે પ્રહાર લેવા કરવી પડે છે !

હરીહર—લે-દેખાડ જોઈએ ! તું શું કરી નાંખે છે ?

(એમ કરી સોટો લેઈ સામે પડે છે. તેથી સખીએ દેવળથી બહાર ખસી જાય છે, તેટલામાં વરસાદની ગર્જના સાથે વિજળી પડે છે. તેથી દેવળ તૂટી પડે છે. અને તપોહનને ન્હાસવા જતાં દેવળનો કાંઈક ભાગ શરીર પર પડવાથી સખત થાય છે. અને બહુર આસી પડે છે તેટલામાં બળી બદ્દમો માણસ સુરેખાની શોધ માટે આવે છે.)

માણસ—જેન ! ઘેર આવતાં માણસી શોધ કરે છે ! પણ વરસાદમાં હજી રહેવાનું શું કરણ ? અને આ દેવળ એકાએક કેમ

તૂટી પડ્યું ! બળી કાંઈ જાડની ઓથમાં બંધ બેઠાં હોત
તો પણ ઠીક હતું.

સુરેખા—જેને બાપ, વરસાદથી બિગ્ગવાના બમથી તો આ દેવળમાં
બધાં હતાં. ત્યાંથી એક દુરા ચારી ફૂતરો કરડવા આવ્યો
નેથી, પાસ્તીથી અંદરથી નિકળી કાંઈ જાડની ઓથ સેવા
ધારતાં હતાં. તેટલામાં પ્રભૂ ક્યાંથી વિજળી પડી અને
દેવળ તૂટી પડ્યું તે જોવાનું અને હમાં હતાં તેટલામાં
તું આવ્યો.

માણસ—જેઈ જહેન ફૂતરો ક્યાં છે ? તે દેખાડોને ?

કમળા—આ પડ્યો પડ્યો ખૂબ મારે જીવો ?

માણસ—હેં હેં ! આતે ફૂતરો ! આતો મહાદેવનો પૂજરી !

સુરેખા—એ તો પૂજરી ન હોય પણ દુરાચારી ! અને તેના પાપ વડેજ
આ નવું શિવાલય તૂટી પડ્યું છે. અને તેની પણ આ
દસા થઈ છે. તો તેને ફૂતરો નહીં તો ખીજું શું કહેવું !

માણસ—વારં, જહેન સમજ્યો. પણ હવે ધર તરફ ચાલો !

સુરેખા—હાબાહ ચાલો. (સર્વે જાય છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

(સ્થાન રાજપરિવન.)

બળીબદ્ધ—અરે જહેન સુરેખા ક્યાં ગઈ ? (આવીને)

સુરેખા—પૂજ્ય પિતાજી શું કરમાવો છો ?

બળીબદ્ધ—બેટા, તારો જે વિવાહ પ્રથમતારી કાઢના દિકરા અભેમ-
ન્યુ સાથે ક્યોં હતો, પણ તે પાન્ડવોને તો જનપતિ દુર્યોધને
રાજપાઠ પડાવી સેધ માર વરસ વનમાં મૂક્યા, તો પછી
તેનો પૂત્ર પારકે ધેર પેટ ભરે તેમાં તને શું સુખ મળે !
માટે તારા જીવને માટેજ તે સમપણું ભંમ કરી દુર્યોધનના
પૂત્ર સાથે કરવા મારું છું. પણ માત્ર તને અને તારી માતાને
પૂજવા ઉપરજ રાખ્યું છે. માટે તારો શું વિચાર છે
તે કહીડે ?

સુરેખા—વારં, પિતાજી, પણ માની માતાએ શું જવાબ આપ્યો ?

બળીબદ્ધ—કાંઈ નહીં, સર્વનો તારા ઉપરજ આધાર છે, પણ કરવું ન
કરવું એ મારી મરજી ઉપર આધાર છે, માટે જાતે જોવાનું
તો ત્યારથી કહાતરી બધું, મરજી તારી ઉપર થઈ મરજી,
માટે કીલ કરવી સારી નથી, માટે કહ જણાવી દે !

મુરેખા--

વડું સત્ય વાત વિચારી--કરોનહી કોય બચારી
 મજુરો! ન મૂળને નહારી--આપું વિચાર તે બેળે સ્વિકારી અરે
 ધારો મમ હિત--ફરવો ન ચિત--ઠઠુંખું ખચિત
 નહીં લક્ષમણ વરનારી--વડું સત્ય વાત--૧
 જેમ મિષ્ટ મેવામાં વિષને ભેળી બથે
 જમનાર જન--દેહ આરતન--પમાડે પતન
 જેમાં કરતા બારી--વડું સત્ય વાત--૨
 પિતા પ્રિય પૂત્રીને બેળે ઊગારી અરે
 અભેમન સાથ--વરવાની વાત--માનો ખરેખાત
 નહીં તો કું મરનારી--વડું સત્ય વાત--૩

બળીબદ્ધ--(દાંત પિસીને) અરે, મૂરખ ઊકરી, તું કેમ બૂલે છે!
 તને કાણે અવળી મતિ આપી છે! રાંકના ઊકરાં કે
 દહાડે રાજ્ય ભોવવે છે! અને એક દહીલાઈ કરનાર ઊકરી
 પણ કે દહાડે સુખી થઈ છે! માટે મારા વિચારને વચ્ચે
 લઈ તારા સપના ઉંધ વિચાર છોડી દે? પાછળથી પરતાવું
 પડશે, અને પાન્ડુઓ હાલ પૂર્ણ ગરીબ સ્થિતિમાં અવી ગયા
 છે, તો તેનો પૂત્ર કયા સુખને પ્રતિ કરનાર છે! માટે માનીજા!

મુરેખા--પિતાજી, ગરીબનાં નશિબ ગરીબ હોનાં નથી, પણ, કદાપી
 નશિબમાં તેમજ બપેલુ હોય તો ધનવાન હોય તો પણ
 ગરીબ બની જાય, અને નશિબના યોગથી ગરીબ ધનવાન
 પણ થઈ જાય, પણ પૂજ્ય પિતાજી, હિંદીને એક ઠેકાણેથી
 બીજે દેશી, અને સાદા નરસો કરવો, તે સારાં માખાપને
 યત્ની ચિત શોભતું નથી. માત્ર તેના નશિબ ઉપરજ આ-
 --મારે રાખવો, માખાપનું આપેલું સુખ કદિ હિંદી ભોગવી
 શકેજ નહીં. માટે આ વિચાર મુને યોગ્ય લાગતો નથી,
 પછી આપ મારા માધીક છો, અને ગમે તે જગ્યાએ આપ
 મને આપવાને શક્તિમાન છો!

બળીબદ્ધ--(ચીડાઈને પગ પછાડીને) બસ, બસ, બહું થયું, બપૂં
 તારું ડહાપણ, તારા જેવી ઊકરી તે મૂને શિખામણ દેવા
 'ભાયક અરે' કે? પણ નહીં, તારા વિચારે કું કદાપી દોરા-
 નાર નથી, અને આ હાલજ કરતીના પૂરે ઠંડાતરી બપો
 મોકલાવું છું, અને જોડું કે તું કેમ નથી માનતી અરે!
 ઠાંઈ હાજર!

મહારાજા--હાજર મહારાજા !

બળીબદ્ધ- જવ કૃષ્ણ બાઇને હાથ જોલાવી લાવે । (જવ છે અને કૃષ્ણને જોલાવી લાવે છે.)

“ કૃષ્ણ બાઇ, આપણી સુરેખાના સગપણની કંડોતરી મારા વિચાર પ્રમાણે હરતીના પૂર દુર્યોધનને ત્યાં લખી મોકલો ? (કૃષ્ણ લખાને બીડી સ્વારને આપી હરતીના પૂર મોકલાવે છે.)

પ્રવેશ ૫ મો રથન દુર્યોધનના રાજકચેરી.

છડીદાર-મહારાજા બિરાજ છત્રપતિને ધાણી ખમા—.....

(મહારાજા આવી તખ્ત પર બિરાજે છે. અને ત્યાં નાય-કાએનો નૃત્ય થાય છે)

દુર્યોધન-મામા સહેરમાં કેમ ચાલે છે ?

રાકુની-બાઇ સર્વે સાણુ તાણુ છે. (એટલામાં)

છડીદાર-મહારાજા કેમ બહાર ગામથી પત્ર લેછ આવેલ છે ?

દુર્યાસન-બહે, આવવા દો;

નિદુષક-કાંઈ કંકુના ચાપ તેમતો ભાગે છે, પણ સ્વારના પહેરમાં હઠાં છીંક થઇ હતી.

કર્ણ-અલ્યા મૂખા તને તો બોલતાંજ ન આવડયું ?

નિદુષક-મને તો એવું આવડે છે. કે તમારાં નશિમજ ફરી જાય !

(તેટલામાં પ્રવેશ કરી)

સ્વાર-લ્યો, આ પત્ર મહારાજા બિરાજ દ્વારિકાં પતિ બળીબદ્ધએ મોકલ્યો છે.

દુર્યોધન-મામા, લ્યો, અને સહ વિનય વૃત્તાંત વાંચી સંભળાવો ?

રાકુની-બાઇ, એ તો તમારેજ વાંચવો જોઈએ ?

(દુર્યોધન કામળ લેછે, અને વાંચે છે.)

ભાષન ૭.

દુર્યોધન-—

સ્વરિતશ્રી હસ્તિના પુરઆમ-મધ્યે રાય દુર્યોધન નામ

બળીબદ્ધ એવું લખાવે—અત્રે જનને લઇને આવે.

અમે તમ સુત સૌધી લીધો—વિડવા, બાણેજનો ભંગ કાપો.

વેસાખ શુક્ર દવા દશી મિતી-વહેલા બારણે ખરેશો ન મિતી

રાકુની-બાણુ થયું છે આપણું કામ—વાંચો લખતારનું શું નામ

દુર્યોધન-મામા બહે પછીથી અન્યાય—નવ જાણો તમારી કન્યા

લખીતંત્ર શ્રી કૃષ્ણ દેવ.....

શકુની.....તેને મરફતી કરવાની ટેવ.

દુર્યોધન—ભાઈ કર્ણ, આપણા ભક્ષમણુનો વિવાહ મોટે ઘેર થયો, મોટે આવેલા સ્વારને કંસારે ધી, જમાડો, અને સહેરમાં સાકરો વહેંચાવો ?

કર્ણ—હીં

શકુની—ભાઈ દુર્યોધન, હવે તારા ભાગ્યમાં કંઈ મળ્યા રહી નહીં, કારણ પાન્ડવોની પક્ષમાં માત્ર તે લોકોજ હતા, તે પણ હવે આપણી સાથે સમંધ પ્રધાયાથી પૂરા દેશી ગળ્યા ?

દુર્યોધન—ખરેખર મામા એમજ છે, પણ ચાલો હવે આપણે ખાનખી વિચાર કરવો પડશે ? (સર્વે જાય છે)

પ્રવેશ ૬ ઠા સ્થળ વિદુર શુવન

(વિદુરજી સભામાંથી આવે છે. અને ઉદાશીન વદનથી બેસે છે, તે જોઈ)

કુંતી—દિગ્ગેરજ, આજે કેમ ઉદાશ દેખાવ છે ? અને આજે મામની અંદર ઘોંઘાટ શાનો થાય છે ?

વિદુર—કંઈ નહીં ! એતો આપણા અભેમન્યુનો વિવાહ સુભદ્રાના ભાઈએ લાંબી અને દુષ્ટ દુરિયોધનના પુત્ર ભક્ષમણુ સાથે થયો, તેની સહેરમાં સાકરો વહેંચાય છે, જેથી હું ઉદાશ છું.

કુંતી—અરે પૂત્રો વનમાં પધાર્યો, જેથી આપણી કાંઈ એથ પૂરનાર નથી, માણસ વિનાનો માનવી વયે લીધો જાય, પૈસા વિનાનો પામર પ્રાણી શું કરી શકે ? કદાપી છોકરા અત્રે હોય તો આ વિવાહ બંગ થાય ? પણ શું કરે, વાગેશમાં વાગે, ધનવાનને જમણું ધન પ્રાપ્ત થાય, અને ગરીબને ઘેર છોકરાંની જમણી ધાંચ હોય ! દયાળુ દામોદર દુઃખીઆને વિશિષ્ટ રમે, એવો પ્રશ્ન નિયમ છે, તો તે પ્રમાણે આ થયું, હવે શું કરવું ?

(એકલામાં અભેમન્યુ નિશાળેથી આવે છે, અને ઉદાશ દેખી કુંતીને)

અભેમન્યુ—માતા કેમ રૂદન કરો છે ? આપનાં રૂદનથી મારો જીવ ધણોજ ગભરાય છે, અને તે કારણ જાણવા આ જીવ અધિરો ગળ્યો છે.

(જવાપ ન મળતાં સુભદ્રા પાસે આવીને)

અરે માતા ! એકાએક શું દુઃખના ડુંગર આવ્યા છે ? તમને કાણે પિડ આપી છે ? કદાપી પિતા અને કાકા વનમાં મયા, તે દુઃખથી જો રૂદન કરતાં હો, તો તે દાસે સવારે ઘેર આ વહે, અને પાપીઓનો પરાજય કરી રાજ્ય મેળવીશું. કંઈ આપણું નશીબ વેચી આધું છે ? પણ જવાપ નથી મળતો તેજ મારા કાંમળ હૃદયને પ્રજાળનાર છે.

(તે સાંભળી રક્ત લોચને)

સુભદ્રા—

કોમળ કુમાર વડે શું શું બર્થ લેજી

તારી આ લખાડ—ભાગે મુને દુઃખ દેજી—

અભેમ-યુ—યયું શું કહીદે આજે અચાનક—ઓ મારી માત-

સુભદ્રા.....હાથ, હાથ, —કોમ .

કમ ભાગી ઓ કુંવર તું ક્યાં પ્રગટયો મમ તન,

તારાં પગભાંથી પળ્યા—પિતા વિજેરે વન.

મુરેખા સાથ યયું—સગપણ બંધ થાય,

વળી વિશેષ દુઃખ બક્ષણ લેખ જાય,

અભેમ-યુ—જાણ્યું, મેં જાણ્યું, રહે બોલતી તું કહેજી,

સુભદ્રા—.....કોમળ કુમાર

અભેમ-યુ—સમજ્યો સકળ વૃત્તાંત હું—શા સારું કરો શોક

કન્યા આવી કુળ વિષે—નથી ગયા લેખ લોક

સુભદ્રા—ક્ષત્રીનું નુર નિર્માલ્ય ગણાવીયું

વેરીનું ઘંટ તુજ મામે વખાણીયું

અભેમ-યુ—જાણ્યું, મેં જાણ્યું, રહે બોલતી તું કહેજી

સુભદ્રા.....કોમળ કુમાર.

“જા, પાપી, ઓ કન્યાનો વિવાહ પિત્રાઈ પક્ષમાં થએલો જાણી તને કોંચીત માત્ર પણ દેશ નથી આવતો. પિકકાર છે, તને હવે ભાગી (એમ કહી છાતીમાં લાત મારે છે. અને) રાંધે પછા-માં વરતી પરાયા અજ્ઞતા દુકડા ખાવા એથી બીજું બુંદ શું? સિંહની દાઢ કાઢતાં મરવું એ સારું, પણ કૂતરાની પેટે દુકડા રોટલા માટે જીવવું એ સારું શું? ક્ષત્રીશીનું દૂધ બળવા તારા જેવો નમાલો દિકરો કોઈને અજાણ્યો મા! સાંજે કે સહવારે ખાધ શું એવી ચિંતા રહ્યા કરે; તેનાથી બીજી બૂડી સ્થિતિ શી? ઇંદ્રને સંતોષથી કે દયાથી નહીં, પણ વત્રા મુરને માર્યાથી જ ઇંદ્રાસન મળ્યું છે! જીવતો રહેવાની આશા સખનાર, અન્યને આશ્રય આપવા જેવો પ્રતાપી, તે પરાયો આશ્રય લેનાર, સ્નેહીમાં શોક કરાવી શકુએને હસાવનાર, અને અજાણના અગ્નિની મારક ધુંધવાતા રહેનાર ક્ષત્રિ, ખરા ક્ષત્રિ પુરો નહીં, પણ જ-ણનારીની વિદ્યા સમજવા.

અભેમ-યુ—માતા, આપના લોક થઈને જેવા શાલે છે, પણ ને કન્યા

આપણા હાથથી મધ, અને પિત્તાષ ભેષ મમા, તેમ તમી
માની, આ મારા આત્માને દુભાવો છો, પણ ખરેખર આ
દેહની અંદર શવ છે, ત્યાં સુધી તે કન્યા લીધા વિના
પાછો ફરનાર નથી, અને માતૃશ પક્ષને પણ આ શુરા ક્રિમિ
ના હાથ દેખાડું !

(જવાની તૈયારી કરી વિદુર વિગેરે વૃથોની આજ્ઞા માગે છે.)

અમેમ-યુ—

માયન ૬

એ મમ્ વૃષ કું શિશ તમાવું—આપો રજા જટ હારિકા
જાવું—એમમ

એમ તમ તનનો કલેશ મટે તેમ—કન્યા સુરેખા હરણથી
જાવું—એમમ

પારશ તાતવું નામ નખૂત્રે—તેવું જળદંજેર જણાવું —એમમ
જળદંવ તનિઆ જે અહીંના, વે—તો અર્જુનનો પૂત્ર નથાવું—
એમમ

નિશ્ચે યાવા આશ સપ્તજા—હોશથી હમએ હામ ધરાવું. એમમ
જે છવીશ તો આવીશ છતી—નહીં તો રજા સંગ્રામે મર
[૬] એમમ.

વિદુર—(તે સાંભળી) (રવમત)

અરે પ્રજા આવા સંકટ સમયમાં મારી વૃત્તિ કાણુ પડી
પાડે ? પૂત્રને કાણુ સલાહ આપે ? તે કાનાથી સમજે ! હાય,
હવે તેવું શું થશે ? દૈવ દૈવ ?

(પ્રકાસ)

૭ અરે કુંતાજી, આ કામજી કુંવરને કંકાસની જાળમાં કાણે
ફસાવ્યો ? જે કર્મમાં હતું તે થયું, પણ તેનો હવે મિટ્વ,
સોમ કરવાથી શું લાભ થવાનો છે.

કુંતો—દિવરજી; સુમદ્રા વહુના સાટકા રૂપ વચ નથી કુંવરને શોળ ઉડ્યા
છે, અને તે કાટી ઉપાયે રૂઝે તેમ નથી, વળી તેટલાથી પણ
તે શાંત ન થતાં તેના કામજી હૃદયમાં તેણે લાલ મારી, જેથી
કુંવરે કપરું પણ ભેષ આપાને ત્યાં મદાઈ મારવા તૈયારી
કરી છે. મારે પારું હશે તેમ થશે, પણ હવે !

વિદુર—અરે સુમદ્રાજી; મારો ક્રિમિનો પૂત્ર દેહાન્ત યાવ ત્યાં સુધી મોત
નો જય સમતોજ નથી, તે આ પૂત્ર હવે આનગી સલાહ
આપવાથી પાછો ફરનાર નથી, મારે તમે સાચે જાવ ! અને

તમારા બાપજીને સમજાવી વચર લાગાડો રૂપા મળે તેની યોજના કરો ?

મુબદ્દા—વારં પિતાજી, આપની આજ્ઞા સિરફર ચડાવી હાલ જવા તત્પર થાઉં છું.

(રથમાં બેસી બંને જાય છે. રસ્તે જતાં જામનમાં રથ બૂટી પડે છે)

પ્રવેશ ૭ મે. રથમ જંગલ.

મુબદ્દા—પ્રિય પૂત્ર આ માર્ગ કાંઈ દારિકાંને હોય એમ લાગતું નથી ! અને આતો કાંઈ દેવનું રન્ય હોય તેવું લાગે છે ! અરેર મારું શરીર કંપવા લાગ્યું છે ! મારા અંતઃકર્મમાં તર્રો વિલકો વમળ કરી રહ્યા છે, ત્યારે મેં શું ધરતો અનર્થ ક્યો હશે ! કે જેથી મને પડતા પર પાડતા પ્રહાર થાય છે ? અરે પ્રભુ, શું તારી ગતિ ?

અભેમ-યુ—માતા ! તું તારી કામળ છાતીને દુભાવતી નહીં, ત્યાં પહોં-ચેથી મામાની ખજર જોઈ શું ? પણ દુઃખ સર્વને પડે છે, કોને નથો પડતાં ? નો સતિ શીતને, તેના પતિ ત્રિલોકના નાથ એવા રામચંદ્રજી જેવા હતા, તો પણ હરણ કરી રાવણ લેઈ ગયો હતો, તે કેવું દુઃખ ! ધ્રુપદિને રાજસભા-માં આણી વચ્ચે હરણ કરવા પાપીઓએ પ્રયત્ન કીધો તે કેવું દુઃખ ? નળ દમયંતીને રાજ પાઠ ત્યાગ કરી વનવાસ વેઠતાં પણ પતિ પતિનો વિયોગ તે કેવું દુઃખ ! હરિશ્ચંદ્ર અને તારામતિ જેવાં સત્યવાદી પિરધીર રાજાઓને નિચને ઘેર વે-ચાઈ, દાસત્વ પાડું કરી, કુંવરને પારકે ઘેર વેચી, વચનની ખાતર કંમાલીયત વેઠી, વગડાડની માફક બદકમાં તે કેવું દુઃખ ! તો આપણું દુઃખ શું હીસાબમાં છે ? પણ ધર રાખી હાલ તો જવાનો માર્ગ શોધવો તેજ આપણી દુરજ છે. (એમ કહી અગ્નાઅ બાણ વડે રન્યનો નાથ કરી. એમ તથા વાયુના સ્પર્શ વડે માર્ગ મોકળો કરી દે છે. તેનો અવાજ કાને પડતાં હેંડખા તે તરફ આવી જોતાં.)

હેંડખા—

માયન ૧૦

અજબ મજબ આ કોણે કીધી—એવા લજા મારીરે—ટક

લાલ મધ, લાલ મધ. હામ, હામ, હામ, (૨)

દોડો દોડો દિકરા હું—મડકા બાણ મારીરે—અજબ

હામ, હામ, હામે શું યાદી—જામે હિંમત કારીરે

જહં કંઠ જહં કંઠ, ઓપ, ઓપ, ઓપ,—(૨)

ઝડ ધુમાં ઝડપાય ઝાળે—સીંચેતાં જે વારીરે—અજબ

બધા બહીએ મારાધીને આ—કાણુ હશે બળધારીરે

આવ્યો અહીં, આવ્યો અહીં, અરરરર (૨)

બહેલા બહારે ધાવો બેઠા—ક્ષત્રિ વટ વિચારીરે—અજબ.

(પાસે આવી)

ધટોત્કચ—માતા શું આજ્ઞા ફરમાવો છો ?

હેડંઆ—હેતલ ? આપણા જંગલની અંદર કંઈ એક એક તોફાન થવા લાગ્યું છે, માટે જે પાપીએ આપણને હેરાન કરવા પગલાં ભર્યાં. હોય તેનો નાશ કરવા જલ્દી ત્વરા કર!

ધટોત્કચ—માતા ! આંપનો હુકમ કિંમત નહીં કરતાં હમણાંજ દૈત્યોને મોકલ્યાં છું, અને આપણા ચોરને બંધન કરી આપની પાસે રજુ કરું છું, (દૈત્યોને મોકલે છે, તે અભેમન્યુના રથ પાસે આવતાં સુમદ્રાજી મુઠ્ઠા ખાય છે, ત્યારે રથથી હેડ ઉતરી.) (સ્વગત) (ઉચ્ચ જોષ.)

અભેમન્યુ—પ્રભૂ ! શું તારી મતિ, અને કૃતિ ! આ વખતે સજ્જાલ બેવા મા હતી તે પણ મૂર્છિત થઈ પડી ! પણ ખેર આ વખતે દિગ્મત રાખી ક્ષત્રિય વટ સાચવી યુદ્ધ કરવું, અને પાપીઓનો પરાજય કરવો (એમ કરી આયુધ પકડી સામે ઉભો રહે છે. તે જોષ.)

રાક્ષસો—

ગાયન ૧૧

૧—અરે કરો સ્વારી શત્રુપર—પકડી પથ્થર મારો માર

૨—શું શરાઓ જોષ રહ્યા છો—કરોને હીચણ પાટુ પ્રહાર.

૩—મનુષ્ય જીવના આપણી આગળ—શાય રહ્યા છે સમજે માર.

૪—આ ભીંઈઓ હું હાથું હમજ્યો—એ છે નક્કી આપણા હાર.

૫—યોદ્ધ અલ્યા હે માનવ તું તો—આવી પહોંચ્યું તારું મોત.

કરત કડકા તણુહું તારા—મારે હાથ કોવાડો હોત.

આ શબ્દ સાંભળતાંજ અભેમન્યુ યજ્ઞવ્રા કરવો ચાલુ કરે છે.

અને સામ સામી લડાઈ થતાં એકને જીવતો મૂળ. અભેમન્યુ સર્વનો નાશ કરે છે. તે જીવતો ચોર નાશી હેડ ઝાકને આવે છે.)

પ્રવેશ ૮ મો રથજી હેડંબાણું રાજ ભૂવન.

રાક્ષસ—

ગીતિ.

શુંજો માત હે રાણી—ગયા પ્રતિષ્ઠા આપ તણી પાળી,

કોપ કરી એક કુંવરે—મુજ વમર સોને દીધા હાથ.

(તે સાંબળતાંજ)

હેડના--અરે પૂત્ર ધટોત્કચ ! આપ મૂત્રા વિના કોણ સ્વર્ગે મધુ' છે ?
અને મેષના જળની ખોટ કોણે પૂર્ણ પાડી છે ? વળી મધે-
ડાના લીંડાંથી પાપડ થાય તો અડદનો કોણ ભાવ પૂછે ?
માટે જા ! એવો કોણ હરામખોર જે માયાં ધરાવી આવેલ
છે, તેને જાનેજ જર્મ શિક્ષા કર ?

(ધટોત્કચ દૈત્યોને બોલાવે છે. અને)

ધટોત્કચ--

ગાયન ૧૨

ધાજે ધાજેરે મારા શાજી સરદાર--(૨)

કરો શત્રુનો સંહાર--મારો મૂડકીનો માર.

કરો પાદુનો પ્રહાર--નહીં લગાડો વાર--ધાજે ધાજેરે.

દોડો દોડોરે તમે મેળવો સાબાશ--(૨)

કરો અંધ આકાશ--ધરો ભાલા પ્રકાશ.

પડે શત્રુને ત્રાસ--થાય જલ્દીથી નાશ--દોડો દોડોરે.

ગાયન ૧૩

સરદારો શાયે--

કરી શત્રુ સામે સંગ્રામ--(૨) અમે રંગ મધાવશુંરે--કરી.

હેય શૂરા તે સંગે ચાલોને--કાયરનું નહીં કામ--અમેરંજ

કરશું કુંવરના પલમાંજ ચૂરા--ખરે ખોટે કરી નામ--અમેરંજ

અમે રાજાજી પુશીધી આવ.એ--રાખીને મનમાં હામ--અમેરંજ

(દેખાડી) આ શમશેરોથી શિર છેદીએ--ચાલોને જલ્દી તે હામ--અમે

ધટોત્કચ--વારં ચાલો ? (સર્વ જાય છે)

પ્રવેશ ૬ મો સ્થળ જંમલ

(અભેમન્યુની પાસે આવી તેના સામું જોતાંજ)

ધટોત્કચ--

(રવજત)

અહા ! આ સુંદર શરીર વળો અને નાજુક બાંધાનો કુંવર

કોનો હશે ? અરે શું, ત્યારે તેણે તો આ વનમાં વન્દી

ન લગાડ્યો હોય ? વળી કુંવર કોઈ વિર, ધિર, અને પ્રાકૃત

જણાય છે ! તેની મનેહર મૂર્તિ મોહ ઉપજાવે છે. તેને

શિક્ષા કરતાં આ હૈયું હિમ્મત છોડી દે છે. ૧ પણ ખેર આ

વખતે આવા વિચાર લાવવા જેવું નથી, ગમે તેમ છે, પણ

તે શત્રુ છે. તો તેને પૂછી જોઈ, કે તે શી જાતનો અને

કોનો કુંવર છે ? અને શાને માટે આવેલો છે ? (પાસે જઈ)

ધટોત્કચ—

ગાયન ૧૪

શુભ પૂત્ર (૨) માર વચન—તું કાણુ તણોછે તન.

તને આવ્યો (૨) છે દુઃખનો દન—તું કાણુ તણોછે તન.

તને સત્ય વચન આ કહું છું—આ ખરી શિખામણુ ફકિલું.

જેઘ બાળક સાંખી રહું છું—કહે વાત-કાણુ છે તાત-તણી શી જાત,

યમ કહે પ્રસન્ન—તું કાણુ તણો.

માર આ સુંદર વન.....

અમેમન્યુ.....હા, હા, મેં કર્યું દહન.

હું પૃથ્વિનો રાજન—તું તોડી મારી આજાય-રહ્યો છું હાંય.

તે ભાડું લાવ્ય—પમાડુ પતન—તું કાણુ તણો.

ધટોત્કચ—હા, આ વનનો માલીક યનો આવ્યો છું, તે કમ વનવગડા

ની વગડાઉ રાણીને પેટે જન્મેલો છું તે જતાવવાને ?

અમેમન્યુ—શું વગડાઉ, વગડાઉ કરી રહ્યો છું ? હજી સુધી તને શ્રામ

મારા જેવો સમજાવનાર નથી મળ્યો ત્યાં સુધી, પાણીમાંના

દેડકાની માફક બોલવાને ફાવી રહ્યો છે ખરો ? પણ

સમજણુ પડશે ?

રાક્ષસ—(બીજાના સામું જોઈ) અલ્યા ! જો તો ખરો એવું મોં.

માથું તો આપણા પગના અંગુઠા જેવડું છે. અને તડાકા

તો ડુંગર જેવડો મારે છે ?

અમેમન્યુ—અલ્યા હું તારા પગના અંગુઠાની સરખામણી કરવા લાયક

છું ? પણ તું જેજે કે જરાક અંગારો હજારો મણુ ધાંસની

ગંછને પણ વારમાં પ્રજાળી નાંખે છે ? અને મચ્છર મદો-મ-

ત માતંગ સરખાનો પ્રાણુ લેછે, તેમ હું તમોથી ગમે તેવો

નાનો છું, પણ તમે સપ્તગાના છવ લેનાર છું એમ સમજાવે ?

અરસ પરસ બોલતા લડી પડે છે, અને સંગ્રામ થતાં. મરે

યોધાઓનો નાશ થતાં, પણ લેમ લડતાં જાને જણુ મહાવીર

થાય છે ને બાળપર રહેલા છડીદારને ખમર થતાં ઘેર

ખખર દેવા જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો સ્થળ હેડખાનો હિંધોળો

છડીદાર૦—(રહતાં) અરે માતા ! આપના પૂત્ર રૂપી સૂર્યનો અરત થયો

(અમકી હેડે ઉતરી પડે છે અને ઉગ્રશીત વદને)

હેડખા૦—અરે શું બોલે છે ? પેલા યોધાઓ ક્યાં ગયા ? અને પૂત્રનું

શું થયું ? બોલી જ માઇ, ઝટ કરે, તારાં શબ્દો તિર જેવા થઇ મારા કામળ કાળજીને કારવા લાગ્યા છે ? અને તેથીજ મારી જમણી આંખ ફરકતી હશે એમ લાગે છે. હાથ શું થયું ?

છઠીદાર—માતા ! વારંવાર પૂછનાં જવાબ આપવો સુઝતો નથી, અને મારું હૈયું બરાબ આવે છે. પણ કુંકમાં કહેવાનું એટલુંજ કે આપના પૂત્ર ઘટોત્કચની રણમાં ધાત થઇ ?

(હુંડા પડી જાય છે અને ફરી બેઠી થઇ) (સ્વગત)

હુંડા—અરર ! ઓ પ્રભુ, તને શું ગમ્યું ? મારા સુખ રૂપી સુર્યનો કેમ અસ્ત કરી નાંખ્યો ? હવે આ જંગલ મુને ખાવા ધાય છે, અહા ! શું થશે ? દૈવ તારી ગહન ગતિ અવલોકવી એ ધણીજ કઠીણ છે, (એમ કરી મૂંઝા ખાય છે. અને થોડી વારે બેઠી થઇ)

હુંડા—

(સ્વગત)

આશ્વ, દૈવે ધાર્યું તે થયું, પણ પૂત્રની લાશ તો જોઉં ! અને પૂત્રનો નાશ કરનાર એવો તે કાણુ શત્રુ ઉત્પન્ન થયો છે તેને પણ સ્વર્ગે સ્વારી કરાવી દેહ ! (જાય છે)

મવેસ ૧૧ મો સ્થળ જંગલ

(જ્યાં પૂત્રો પડ્યા છે. ત્યાં આવે છે અને બંને પૂત્રોને પડેલા જોઇ, પોતાના કુંવર ઘટોત્કચનું મૂસ્તક બોળામાં લેઇ રૂદન કરે છે.)

હુંડા—

ગાયન ૧૫

અરર દીકરા તું ગયો કંઈ—મુકિ જતાં મુને સાંભરી નહીં. ફટકિ હું ફરું વંન ગાભરી—રહુ નહીં હવે તું જતાં મરી. કવણુ દુષ્ટ એ દ્વેષ ધારિયો—અણુ ચિતાં તુને આવી મારિયો ધરમ પાર્યતો રે, રડે બહુ—વિધન જાણુશે તારૂ થયું. પવન સૂતની જાત પાસરે—કર વિષે હતી પૂત્ર આશરે જતુ રહ્યું કંઈ (તેં) પાડી કાયરે—સુખ બધું ગયું હાય હાયરે (પૂત્રની સારવાર કરે છે. તેટલામાં સુભદ્રાજી મૂંઝામાંથી ઉઠી રથમાં ન દેખતાં નિચે આવી જુવે છે, અને પૂત્રને મૂંઝાંત થએલો જોઇ બોળામાં લેઇ લે છે અને)

સ્વગત.

સુભદ્રા—હે, જગનિયાંતા પ્રભુ ? અમે તારો શું અન્યાય કર્યો છે, કે અમને પડતા પર પાડુ મારવા તૈયાર થાય છે ? ખરેજ આતો

કન્યા લેતાં કુંવર ગુમાવ્યો ! હવે ક્યાં જવું, તે કાંઈ સુઝતું નથી, દેવ, સાસુ તથા પિતા, કાકા, પૂછશે તો શું જવાબ આપીશ ? અરેરે મુને પ્રભૂએ ક્યાં અવળી મતિ સુઝાડી, કે કુંવરને કઠોર વચન કહી કાળ પાસમાં ફસાવ્યો ! ધિક્કારછે મારા જેવી હત ભાગણીના જીવતરમાં ! (એમ કહી રૂદન કરે છે)

ગાયન ૧૬

;

બેટા બોલો તમે—બાળા બોલો તમે
હરે બોલો તમે—માનો શોક સમે
પૂત્ર વિનાનો પરિવાર સુનો—તેના જતાં કાણુ કરે કાન ઉતો,
સત્ર વિનાના સુનાં સરસ જૂરનો યાતાં કાને ગમે—બેટા બોલો,
વંત વિકટ વિષ જેવું જ લાગે—ઊડ ઊડ તું મૂળ સંકટ ભાગે,
ધીકજ થઈ મૂળ પ્રાણુજ ત્યાગે, કોધી કાળ દમે—બેટા બોલો,
ધર્મ ધનંજય પૂછશે જ્યારે, બોલાવે શું મૂળ થકી ત્યારે,
સંસાર સૌ મુને શબ્દોમાં શારે, જેથી જીવ ભમે—બેટા બોલો,

(તે સાંભળી) સ્વગત

હુંડ્યા—અરે આ કાણુ સ્તિરૂદન કરે છે ? સ્તિ કાઈ રાજવંશી જણાય છે. અહા ! મારી માફક તેનો પણ પૂત્ર મરણ પામ્યો છે, પણ મારી પાસે સાધન છે, અને તેની પાસે કાંઈ સાધન નહીં હોય તેથી બિચારી ધણીજ દુઃખી જણાય છે. વળી ધર્મ, કુન્તા, અને અર્જુનનું નામ દે છે, માટે તે નકકી અર્જુનની સ્ત્રિ છે, અને તેનોજ પૂત્ર મરણ પામ્યો છે, માટે આજ પાસે જઈ ! એમ કહી પાસે આવેછે તે જોઈ)

સુભદ્રા—

(ખીકથી) (સ્વગત.)

અહા ! આ કાણુ આવે છે ! અરે, શું આતે કાંઈ વંત દેવી હશે ? કે કાંઈ પિશાચણી, કે ભૂતડી મને બેઠવાને આવે છે ? પણ ખેર, તે આવી મને દુઃખીઆરીને શું કરશે ? કવચિત મારો જીવ લેશે ! તો તેની મને દરકાર નથી, પૂત્રની પાછળ પ્રાણુનો ત્યાગ થાય, તો હું ઈશ્વરની ધણીજ આભારી થઈ ! કાગણુ પૂત્ર વિનાની જી દગી વૃથા છે, વળી પૂત્ર વિનાની રત, જીત, સરવસ્વ નકામું છે ! પણ પ્રભૂ, શું કરવા આવે છે, તે નજીક આવવાથી ખબર પડશે !

હુંડ્યા—અરે સૌભાગણી ! મારું શરીર જોઈને ડરતાં નહીં ? કારણુ હું આપના દુઃખમાં ભાગ લેવાને આવી છું. માટે કહો ! આ

પૂત્ર મર્ણુ પામ્યો છે, તે કાણુ છે?

સુભદ્રા—અરે ધર્મ ભગ્નિ, જે આ પૂત્ર પડેલો છે, તે મારો કુંવર થાય અને હું જે હસ્તીના પૂરના રાજા પાંડવનો પૂત્ર અર્જુન, તેની પત્નિ છું.

હેડંબા—અહા ! શું દૈવે અંજોગ મેળવ્યો ! હું પણ આજે પૂત્ર મર્ણુ પામ્યો, છે તેની માતા છું, અને અર્જુન એ મારા દિયર થાય અને બીમસેન તે આ પૂત્રના પિતા, અને મારા પતિ થાય !

સુભદ્રા—અરે બહેની, ત્યારે આપણે તો દેરાણી જેઠાણીનું સગપણ થયું, પણ આ પૂત્રો પડ્યા છે, તેનો ધણોજ પરિતાપ થાય છે, તેનું કેમ કરવું ! અરેરે ! દૈવે એકજ કુટુંબના બંને કુંવરો પર કટારી ભોકવા કેમ કમ્મર ખાંધી હશે ? ત્યારે શું આપણાથી તેમનો અધોર અનર્ગ થયો હશે ? હાથ શું કરવું ? પાંડુ પૂત્રો જ્યારના વનમાં ગયા, ત્યારથી અવદશા એઠી છે. વળી દુઃખીઆને અધિક દુઃખ ! હાય ! હવે મારો સુખનો સંસાર તૃષ્ટ થયો !

હેડંબા—બહેન, બળાપો ન કરો ! માણસ જાતે સુખ અને દુઃખને અનુભવ કરવાનો છે, તેમાં સુખ કરતાં દુઃખનો અનુભવ વિશેષ કરવાનો છે અને તેવા દુઃખના અરસામાં ધૈર્યતા રાખવી એજ દરેક જણનું કર્તવ્ય છે. કારણ, નિર્ધન કોઈ દિન ધનને પામે છે ! વંજા સ્ત્રિ ધૈર્યતાથી કોઈ દિન પ્રસુતી સમયને પ્રાપ્ત થાય છે ! બે આંખનો અંધ ધૈર્યતાથી કોઈ દિન ચક્ષુ મેળવે છે ! અને ગમે તેવો દુઃખીઆ કોઈ દિન સુખ પણ મેળવે છે. તો ગત વસ્તુનો શોથ કરવા એ નકામો છે ? ધૈર્ય રાખો ! ધૈર્યતાથી ધરણી ધર રહાય થરો ? મારી પાસે અમર કુંપો છે ! તે બાવી કવચિત કુંવરના જીવ ભ્રમરૂંધમાં ભરાયા હશે ? તો તેના સજ્જ ભોક્ષા ભાગમાં અમર બરવાથી સજીવન થશે !

સુભદ્રા—બહેન ! ત્યારે વિલંબ શાને માટે કરો છો ?

હેડંબા—ચાલો જઈશું, અને હમણાંજ લઈ આવું છું !

(પોતે જાય છે, અને અમર કુંપો બાવી પ્રથમ ઘટોત્કચને અમર ભરી શુદ્ધીમાં લાવે છે. (જેથી ઉભો થાય છે, અને)

ઘટોત્કચ—અરે બાવ મારી ગદા, મારો યત્રુ હજું જીવતો બર નિંદ્રામાં સુતેલો છે ! પણ મારા રત્નનો નાશ કરી તેને ઢિંધ કેમ આવવતી હશે ? રાત્રિ દેવી નિંદ્રાએ પણ મુને પ્રેતાના પંજમાં

ફસારી ઘોળે દિવસે ખનુષ્ય ધારી, ઘેર્યવાન, શત્રુની સાનીધ્યમાં
સુવાઢી શાન્તિ ક્યોં! ભાચાર, તેથીજ શત્રુ નિર્ભય પણે
સુતેજ છે? પણ કેમ ઉંઘવા દેડં! (એમ કરી ગદા, મારવા
જાય છે, અને પછવાડેથી હેડંબા પકડી લે છે. અને)

હુડંબા—અરે પૂત્ર! આ શું કરે છે! તે તો તારા કાકા અર્ધનનો
કુંવર થાય! પણ તમે અનજાણતાથી લડી મરી છે, પણ
હવે તેને સજીવન કરવો, અને બંને સંખી સુખ દાખના
ભાગીદાર થાઓ!

(ગદા ફેંકી દેખે)

ધટોલકથા—અહા! મેં પરમેશ્વરનો બહોજ મોટો ગુન્હો કર્યો, તે ઉપરાંત
મારા પિતા કાકાનો પણ પૂરો દેશી બન્યો? વળી મેં મારી
મેળેજ જમણી બાણુના હાથનું કૌવત નુષ્ટ કર્યું! અરે
હાય! મેં મારી મેળેજ અમૃતમાં વિષ ઢોળ્યું? હાય! મેં
મારી મેળેજ હાથમાં આવેલો હીરો શુભાવ્યો? અરે હાય!
મેં મારી મેળેજ પ્રકાશીત દિવાને થાપ મારી ખુજાવ્યો!
અરે હાય! મેં મારી મેળેજ મારી મૂખ મુંદ્રા પર કાજળ
ધર્યું? અરે હાય! મેં મારી મેળેજ હસ્તીનાપુર જવાને
રરતે કાંટા વાળ્યા! હાય! મેં મારી મેળેજ પિતૃ પદનો મેળાપ
કરવામાં પડદા ધર્યા! અરે પ્રભુ શું તારી અકળીત ગાંત!
હવે મુને શું સુખ જોવાને આ ફના દુનિઆમાં રાખે છે!
વળી આવાં કડોર અને ધાતકી કામ કરવા, વળી ગાય જરી
કામળ હયયની માતાઓનાં કાળજાં બાળવા, અને જતાં મા
બાપે આ શ્રુષ્ટિમાં માનેલા સુખનો નાશ કરવાને શાને માટે
અવતાર આપ્યો? અરે આથી વંન વગડામાં, કે નહીં ના
જાંમાં પથ્થર થઈ પડ્યો હોત તો સારું કે કોષ્ટતા પણ ઉપ
યોગમાં આવત? પણ આતો કોષ્ટનું પણ બલુ ન કરતાં
તેથી ઉશ્કેડુંજ કરવા જગ નિચંતા પ્રભુએ સરજ્યો છે? હાય
હવે શાને માટે જીવવું? (એમ કહી ધરણીપર ઢળે છે. અને
માની પાસે અમર કુંપો દેખતાં તે લેઈ અભેમન્યુને સજીવન
કરવા જતાં ઉંચું જોઈ.)

(સ્તુતિ) ગાથન ૧૭

ધટોલકથા ૦

મહેર સુરાર કરો—દુઃખમાં હાસ કુખાણો.

સંકટ સર્વ હરો—અરજ ઉરમાં આણો.

કોષ ક્યો કર્મની ગતિથી-વં.પરિત કિધું અવળી મતિથી
રહાય કરો જીમદિશ જીકિતથી-સુધરે નહી કો મનુષ્ય વતિથી
સપડાયો હું શાણો-મહેર મુરાર કરો.

ક્ષત્રિ વટ સાચવવા આવ્યા—દુઃખના દવથી દિન દુમાવ્યા.

દર્મત દુયોધના દિકાવ્યા-અધવચ કોધી કાળે ફસાવ્યા.

વિપત વિકૃત જાણો-મહેર મુરાર કરો.

ગોઝારો ગણશે સૌ દુનિઆ--ટવળી મરસે વસુદેવ તનિઆ

વલખું વિભૂવર વિશે પનીઆ-સાંભળો શ્રી હરી ધ્વનિઆ

મુરછા મળીઓ બાણો—મહેર મુરાર કરો.

(એમ કરી ઘટોત્કચ તેના સમ્ર ભોકેલા ભાગમાં અમર ભરે છે.

અને અભેમન્યુ ઉઠે છે, એટલામાં.)

સભદ્રા૦—ભાષ અભેમન્યુ! તમે અજાણતાથી લડી મૂવા છો કારણ આતો
તારા કાકા ભીમસેનનો પુત્ર થાય? અને આ તારી કાકિ થાય
(જેથી બને જણા સામસામી ભેટે છે. બાદ)

ઘટોત્કચ૦—કાકિ! આવા અધાર વનમાં શાને માટે બટકવું પડે છે!
અને મારા પિતા કાકાની શું ખબર છે, તે મુંને કૃપા
કરીને કહેશો?

સુભદ્રા૦—ભાષ અભેમન્યુનો વિવાહ મારા સગા ભાષ બળીભદ્રની પાળક
પુત્રી સુરેખા સાથે ક્યો હતો? પણ તમારા દુર્મતિ કાકા
દુયોધને તમારા કાકા ધર્મને ઢોંગથી જીમદું રમાડી ધન,
અને ધામ, સરવસ્વ પડાવી લેછ બાર વરસ વનમાં મોકલ્યા.
વળી તેમાં ચારે ભાષઓ સહિત ધ્રુવદિને પણ પાપીએ
ફપટ કરી છીનવી લેછ સ્વાધીનપણામાં રાખી, સતિનાં વસ્ત્ર
કાઠી, સભામાં આબરૂ લેવા ધારી, પણ અનાથનો નાથ
શ્રી હરી, જે સર્વને માટે હમેશ કાળજી રાખે છે, તેણે રહાય
કરી પાપીઓને ફાવવા દિધા નહીં. જેથી કહયા વચન
પ્રમાણે સત્ય, નેક, અને ટેકની ખાતર પાંચ કાલ્યો,
અને અમે પારકે ઘેર એટલે વિદુર કાકાને ઘેર પેટ ભરતાં
જોઈ, મારા ભાષએ તે પુત્રીનો વિવાહ વ્યર્થ કરી, રાજ્યની
બાલક માટે દુયોધનના પુત્ર લક્ષ્મણ સાથે ક્યો. જેથી ત્યાં
(દ્વારિકાં) જઈ ભાષને સમજવવા ધારીએ છીએ, તેમાં વળી
આવા દુઃખના દરિઆ! હાલ! ભાષ, આગમચથી અપશુકન
રૂપ તમારો હાથ થયો, તો હજી પણ શું વિપરીત કાર્ય થાય!
માટે જવાદો એ કન્યા સખંધે વાત!

ધટોત્કચ—

માયન ૧૮

અભેમ-૫૦—સાથે—

અરે શું સિંહણ સુતનો ભામ—શિયાળજ લખ જશેરે
 નહીં નહીં. ઊંદરડીથી નામ ડરી નહાથી જશેરે—ટેક
 નહીં નહાથી જશેરે—અરે સામો ધસેરે અરે શું
 કહી કોટી કૃતાદિન કર્ણસમ આ.....આ.....વે તહી
 પણ જોમજ અગિન પાસે ઉઘેષ કા.....આ.....વે નહીં.
 તેમ ન બેસે કાઘ.....અરે શું
 આશાડ ધન આકાશમાં—ગરજે ઘણો ધમશાનથી.
 શુણી શ્રોત્ર હે નહીં સિંહતો એ નિશ્રે નિચો સ્વાનથી.
 જનુનીને તન જન્મ્યા જે ગરદો—ક્ષત્રિ તે મચ્છે ધુની
 નામદ નટવા રહે ખુશુ તે ગણાવ ગોઝારા ખુતી.

હુડંબા૦ —જોશું સુભદ્રાજી ! સિંહનાં બચ્ચાં તો આમ જણાય !
 (પછી બંને કુંવરોના સામુ જોઈ) બાઈઓ જન્મે અને
 શત્રુઓને હાથ દેખાડજો, અને બંને જણ એક ખીજને
 બાત્ર બકિતનો સંપુર્ણ લાભ આપવામાં કાંઈ વાતે ન્યુનતા
 રાખશે નહીં !

ધટોત્કચ—હા, બાઈ ચાલો ! જવાશે, હું પણ સંપુર્ણ મદદ કરીશ ?
 હાલમાં આપણે ત્યાં રહો, પછી વિચાર કરીશું એકલાં જ
 વામાં ફાવેદો નથી ? વળી આ ઘર પારકું નથી ? એ પાપી
 ઓ શું ફાવનારાછે !

(ચારે જણ જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૨ મી સ્થળ હુડંબાનું રાજ ભૂવન.

હુડંબા૦—સુભદ્રાજી ! અહીંઆં સુખેથી રહો ! અને ખબર કાઢીજો
 હીએ કે, કૌરવો જન લેઈને ક્યારે જવાના છે ! તે પછી
 ત્યાં જવા તૈયારી કરાશે !

સુભદ્રા૦—માબીજી ! કાલેજ કૌરવ બોકો, જન લેઈને હારિકાં પૂરી જવા
 પળાયત થશે ? માટે લાંબો વખત અત્રે રહેવું અનુચિત છે.

ધટોત્કચ૦—કાકિ ! દ્વિર શાને માટે કરે છે ! અરેખર અમો જે
 બાઈઓ ત્યાં જઈશું ! અને મારી બાબી સુરેખાને લાવી
 આપતી આદામાં હાજર કરી એતો !

સુભદ્રા૦—બાઈ ! ખાત્રીજં છે કે રતનનાં તો રતનજ પાકે ! અને કાક
 દિવસ કયોરમાંથી કનકની આશા રખાએ નહીં ! કૌરવનું

બીજા વાવી મોગરાની આશા રખાય નહીં ! લીમડો વાવી દ્રાક્ષની આશા રખાય નહીં ! બકરી કોષ દિવસ સિંહની પ્રભને જન્મ આપેજ નહીં ! પણ ખરેખર સિંહણ શુરા સિંહને જન્મ આપી અરન્યનાં હલકાં પશુઓને ત્રાસ પડાવે છે, તેમ શુરા ક્ષત્રિયોના બીજરૂપ પૂત્રોથી શત્રુઓ પરાજય પામશે, એમાં નવાઈ નથી !

હેડ'બા—પૂત્રો આશ્રિતમાં મનુષ્ય અને પશુ પક્ષી માત્ર મોહને વશ થઈ જર અને જાંઘીનો ભોગ આપે છે ! જુવો કે, મૃગ. મધુર સ્વરને વશ થઈ એક ચિત્ત થયાથીજ પારથી તેનો વધ કરે છે ! મણિધર નાગ વેણા જન્મને વશ થઈ મદારીને હાથ પકડાય છે ! હાથી કાગળની હસ્થીણી ઉપર આશક થઈ, કુત્રોમ જંગોપર દોડતાં ખાડામાં પડી, પોતાના દેહને પરવશ બનાવે છે ! પતંગીયું દિવામાં આશક થઈ, તે અહણ્ય કરતાં પોતાના દેહનો ભોગ આપે છે ! મચ્છ દીંમરની નાંખેલી અંકાંજીના વળગાડેલા લોટની મોહનીને વશ થઈ, તે લેવા જતાં પોતાના દેહનો અંત લાવે છે. તેવીજ રીતે શુરા ક્ષત્રિયોની કન્યા લેવાના આશકથી પાપી પિત્રાઈ એનો પરાજય થશે, એમાં શક નહીં !

ગાયન ૧૬

પટોત્કચ—

આપો એ માતા આશા મૂળને આવાર—ટેક

ખૂંટી મન થાવુરે—હારિકાંમાં જાવુરે.

કરં કૌરવનો સંહાર—આપો એ માતા—૧—

જઈ દુષ્ટમાં હ્રમમાંરે—પીછ કરં પલમારે.

છું પાપીને પૂરો પડનાર—આપો એ માતા—૨—

બ્રહ્મ હત્યા દિઠરે—મૂજ શિર પાતિ કરે.

પરણાવું નહીં જો એ નાર—આપો એ માતા—૩

હેડ'બા—ભાઈઓ, કાલે જાગે, હાલ ધિરજ કરો ?

મથમાંક સમાપ્ત,

(સ્વગત.)

વિશ્વં પ્રસાદ—હાથ, આલતાં આલતાં તો પમ પણ નરમ થઇ ગયા, આલવાની હાથ રહી નહીં, પાપણી પેટ રાત્રુ ભૂખ પણ પિડવા લાગી, તૂપાથી કંઈ સુકાવા લાગ્યા, બોલતાં ફાક પડે છે; પાણી ક્યાં જોઇ શું? કે જેથી તૂપા મટે! આમ, રાંમ, જોઈ તો ખરે!

(જાપછે) (પછવાડેથી)

શેખમલ—અરે! ઈસ ખખન કોન જતા હે! ખડે રહો?

વિશ્વં પ્ર૦—(પાછુ વાળી જોઇને) બાઈ? બાલણુ તો હીએ, પણ વળી તું કાણુ છે તે મને પૂછે છે? (એમ કહી ચાલવા માંડે છે.)

શેખમલ—અરે મૂરખ, જિમો રહીને વાત તો કર? કાંઈક ક્ષાયદો યશે.

વિશ્વં પ્ર૦—(જિમો રહીને) કહે બાઈ શું ક્ષાયદો યશે? ઘેરયાં ખમ-રીએ કમાવા કાઢ્યા છે? પણ કમાવાનું તો કાંઈએ સાળું મળતું નથી? અને આમથી આમ ફરતાં ફરતાં તો સાલ ત્રણ મહિના વિતી ગયા, જોને? મારી દેહ, નરી કસેડના પુરા જેવી, છુટી કાપ જેવી થત ગઇ. વળી થાક લાગ્યો છે, તેમાં કાંઈ પાણી બાણી જડે તો પીઇ, અને આરામ લેવાનું ખોળીએ હીએ! તેટલામાં તું આવ્યો; કહે બાઈ હવે હીંડ? ખમરી ધરમાં પેસવાદે તેવો ક્ષાયદો યશે. કે?

શેખમલ—બાઈ! આજકાલ ખમરીઓના તોર અને જોર તો વધી પડ્યા છે, તેમાં વળી તારા જેવા બટકતા બિલકને તો શાનીજ માંડે?

વિશ્વં પ્ર૦—બાઈ નારી એજ નકેમાનો કીડે છે, તે તો હું કે દહાડનો જાણું છું? પણ જ્યાં ને ત્યાં જોશ જોવા જાઉં છું, અને ત્યાં આવી રીતે કહું છું, તો સાલો ઊલટો માર પડે છે, માટે ગુપ ગુપ ચલાવીએ હીએ? પણ આજ? પાણી પીવું હોય તો ખોળી કાઢીએ! પછી તકાકા હાંકીશું, એથી ખેલવા! વળી કાંઈ જંગલમાંથી મળી આવશે તો ખાઈશું?

શેખમલ—સાલો ત્યારે. મને પણ પ્યાસ તો લાગી છે, વળી ધન મેળવવાની પણ ઇચ્છા રાખીએ હીએ, તે પણ ખોળીએ? સા-છું પૈસા વિનાનો નર પણ, સમજવો? ચાલ બાઈ? (જાપછે)

પ્રવેશ ૨ ને સ્થળ શરોવર.

શેખમલ—વાહ! મહારાજ! આ શરોવર કેવું સારું છે? આપણે અત્રે થોભવું પણ સારું છે. કારણ વડની છાયા છે, થંડી હવા છે. પાણી પણ સારું હશે! માટે હું અહીં બેસું છું, અને જાવ તમે પાણી લેઇ આવો!

વિશ્વપ્રભ—ખાપ? યાદી ગયો છું, તું જ બધું આવે તો કેવું સારું? જાણે જીવતલાન આપ્યું.

શેખમલ—ચાલ બાઈ, હું બધું આવું છું. (એમ કહી લોટો લેઇ જાય છે, ત્યાં કિનારાપર પુષ્કળ દાગીના સાથે એક સ્ત્રી, તથા શેઠ સુતેલા હતાં તે નજરે પડતાં.)

શેખમલ—અહા! આ કાણુ હશે! સ્ત્રી પુરુષ હોય તેમતો લાગતું નથી! કારણ સ્ત્રી કોઇ નિયમ વર્ગની જણાય છે, પરંતુ રૂપમાં તો ઠીક છે, તેમ દાગીના પણ છે. તેથી આ શેઠ કામ પાસમાં સપડાયા હોય એમ લાગે છે! તો વળી તે બે માં ત્રીજાનું કામ! મારે શિકાર પણ મૂકી દેવા વખત આવે, પણ બ્રાહ્મણ સાથે છે, તેથી વાર લાગશે તો સાક્ષી બેવા આવશે! પણ ચાલને જોઈ તો ખરો, કે જાણે છે કે જાણે છે!

(જુવે છે, નેટલામાં વાર લાગવાથી બ્રાહ્મણ આવે છે) અને.

વિશ્વપ્રભ—અલ્યા, એ? શું જુવે છે? કેટલી બધી વાર! સાક્ષી કેવો ખૂવો ખોદવા રહ્યો કે શું?

શેખમલ—(પાસે આવીને કાનમાં) છાનો મેર, સાક્ષી તુમડા, બરોબર દાવ આવ્યો છે.

વિશ્વપ્રભ—હં! અલ્યા એ કાણુ છે વાર?

શેખમલ—કોઇ ભાગી આવેલ ભમતું સ્ત્રી પુરુષનું જોડું છે, પણ માલ ઠીક છે, હરામખોર તુમડા, બગાડી ના કરીશ? બિરે રહીને કાર કરી નાંખી શું? પછી જે છે તેમાં તારોને મારો ભાગ.

વિશ્વપ્રભ—સાજું, પૈસાને માટે પારકા પ્રાણુ બેવા, તેથી બીજું કંઈ મોટું પાપ છે! માટે જવાદે! ખબરું, સાલું, બાપ મળ્યા નહીં, અને લખેશરી થયા એ નહીં.

શેખમલ—જા, બ્રાહ્મણથી તે આ કામ ખનતું હશે કે? સાક્ષી, જન્મારો બિંબ માગી ફેંચણી કરે, તો પણ તારી પાસે આટલું ધન ક્યાંથી થવાનું? તે વળી આટલી બધી દીશી કરે છે?

વિશ્વનુપ્ર૦—સાહુ છે તો ખરું? ઘેર જમણ અને ખમણ કાંઈ દેખશે નહીં તો લઢશે, માટે આતો ઠીક પડશે, સુખે ખવાસે મજા હજાવશે, જા બાપ તું જે કરતો હોય તે કર? હું અહીંજ જોતો રહું છું, કે કાંઈ આવે તો ખખર પડે?

શેખમલ—સાર, ખરોખર તપાસ રાખજે? નહીં તો બંને જણના ખાર વાગશે! (એમ કહી તે સુતેલા જોડા પાસે આવી ઉઘાડું હથેયાર કરી ધા કરવા જાય છે, તે બ્રાહ્મણની નજરે પડતાં ચમકીને)

વિશ્વનુપ્ર૦—અધ્યા, એ! બળ્યું, જવાદે? જવાદે!
(એકદમ અવાજ થતાં પેલો પુરુષ જાગી ઉઠે છે, અને ખાવરો ખનીને)

કપુરચંદ—બાપ! તમે કાણુ છો?

શેખમલ—તમે દોનુ જણાં કોન હો? સાથે મેં તો દુર્લભધડકા કાળદાર હું, માટે ઝોકિરકી ઝોરત હે? તે બોલજા? નહીં તો અપ્પી ઘર કરતા હું?

(એમ કહી તત્કવાર ઉગામે છે, તે જોષ હાથ જોડી)

ગાયન ૨૦

કપુરચંદ—

ભૂંડા ભાગ્યે મતિ બરમાવી—નિચ નારીએ નાંખ્યા લોભાવી
જર કર્મ કરે જન જરી—જર જાતની થાય ખુવારી
આખરમાં અંગારા ઉઠાવે—ધંધ ધામમાં કાંઈ ન કાવે
જણો જગતની બાજી જુકારી—કર કર્મ કરે ખદ કારી
કર્મ કરે કાળાં અરે—બરમાવી બરધાર
શર્મ ધર્મ છોડી ધરે—સંગ રતીરમનાર
તન, મન, ધન હરનારી જગતમાં—નારી એરી ખળવાન
નર, ખર સમ થઈ જરી ખની—ગુમાવે માનને બાન—ભૂંડા
લખ્યા લેખ વિનીના જે હોયે—હર અહારથી નવ ખૂતાયે.

“ભાઈ જવા દેતો પરમેશ્વર તારું બહુ કરશે?

શેખમલ—ચાલ, પરમેશ્વર વાળા, હમણાંજ તને દેખાડું છું?

(કરી તત્કવાર ખેંચે છે) તે જોષ.

કપુરચંદ—ઓ મારા આપરે? —મરી ગયો?

(તે ખૂમ સાંભળતાં કુલી કળકળી જાય છે) અને

કુલી—અરે આશુ! હાલ, આતે કેવો કરે?

(એમ કહી શેખમલને પાછળથી આથ મારે છે, અને

કપુરચંદ શેઠને બચાવે છે, ત્યારે શેઠ દોડતા આવી તલવાર ખુંચાવા પ્રયત્ન કરે છે. તેઢલામાં બ્રાહ્મણ પછવાડેથી આવી કુલીને હાથ પકડી ખેંચી દુર લેઈ જાય છે. અને)

વિશ્વનુપ્ર૦—રાંડ, આવા બકાલની સાથે તે સખંધ બાંધતા હો શું કે? મારા જેવો મળ્યો હોય તો હાવા હાલ થાત? ક્યાં એ સાલાના સપાટા ઉડારી દેઉં,

કુલી—ત્યારે હજી શું જતું રહ્યું છે, આલોને મુત્રો શેઠ, રડ્યો કાપડીઆનો ધંધો કરી, માલ ઉધારે ધીરે, પછી ઉધરાણું લેવા જાય, ત્યારે હજારોને ધેરથી માર બાધ સોના સાદ કરી આવતો, તેવામાં વળી મારી પાસે કાંઈ રકમ બાંકી હોવાથી લેવા આવેલો. ત્યાં મૂલાકાત થતાં અરસ પરસ બંને પ્રેમથી બંધાયાં, વળી હું રાંડી રાંડ હોવાથી કાંઈનો ડાખ હતો નહીં, પણ મોટા જથ્થા વાળી ન્યાત, તથા શેરીમાં ફાવે નહીં, તેથી પાસે જ હજી તે લેઈને આ રસ્તો પકડ્યો, તેમાં આવું થયું તો તેના ભોગ, અને વળી તમારો બેઠો ભોગ.

વિશ્વનુપ્ર૦—વાહ. ઠીક ત્યારે, તું રાંડેલી અને હાલ તો હું પણ રાંડેલો સેર જમણ ત્યારે થમણ માંડેલો, પણ જે તારું છે. તે બધું મને આપ, નહીં તો પેલો મારીને સરવસ્વ લેઈ જશે!

કુલી—હ્યો, આપુ છું, પણ ડગો દેતા નહીં, પછી તો મારું કરમ ।

વિશ્વનુપ્ર૦—હું, વળી વહેમ રાખતાં હેતું કે, પ્રીતી થઈ ત્યાં પડેલો રાનો! એમાં અમે તો કાંઈ વહેમજ રાખીએ નહીં, તને વિશ્વાસ હોય તો આપ?

કુલી—વિશ્વાસ તો છેજ, પણ મારું મન જખ મારે છે, હ્યો આપું છું, (બધું ઉતારી આપે છે, બાદ બંને જણુવવા માંડે છે, અને)

વિશ્વનુપ્ર૦—ભાઈ, રામ, રામ, હમે તો જમણું?

કપુરચંદ—મહારાજ આપને આમ કરતું ઘટતું નથી હાંકે?

વિશ્વનુપ્ર૦—સાલા, તારા બાપે કયે દહાડે ધન વેચ્યું હતું, હરામખોર પારકી બધરી કાઢી લાવી શીસાદી કરે છે; સાલા બહુ બોલ્યો તો મારીજ નાંખીશ?

કપુરચંદ—ઓ કુલી, મને મૂકીને જમણ? અહીં મારી શી દશા થશે?

કુલી—તારા જેવા નામદાને આવી શું શાવીએ?

કપુરચંદ—ઠીક રાંડ, સુખ પામ જે?

(સ્વગત)

હાથ! ગાંધી, ગાંધી, ગાંધી તો ગાંધી, પણ આપણી થઈ નહીં, આ આપણી ખૂરી દશા થઈ, તેમ આ શિકારી મારી નાંખી રહી. ખરેખર બિચારને વશ થતાં કોઈ સુખીયો થયો નથી અને થશે પણ નહીં, નાર કોઈની થઈ નથી. નારના પાંખથી હું ધર્મ બ્રાહ્મ થયો, આખર ખોઈ હલકો પડ્યો, સગાં રેનેહાનો વિરોધો બન્યો, ન્યાન, ગામ, અને ગામ તન્યો, અને કાળને સ્વાધીન થવાનો વખત આવ્યો? અરે પ્રભુ! હું પેલા બેલીફની વાત સાંભળતો, પણ રાંડનાં કાવતરે આમળ કાંઈ સુખ્યું નહીં, અને આ ફગડણુ ટુલીએ ફાંસીમ, ફસાવ્યો. જેથી મારા આ હાલ થયા, પ્રભુ તું સદાય થને, પણ? (શેખમત્ર સામુ જોઈ)

પ્રકાશ.

શે સાઈ, શિકારી મને શા માટે મારે છે? મારી પાસે કંઈ નથી, જે હતું તે પેલી રાંડની પાસે હતું, કે જેને માટે મારા દેહનો તું વધ કરવા ધારેછે? પણ તે ફર થયું, અને પેલો બ્રાહ્મણ ફાવી ગયો?

(શેખમત્ર કપુરચંદ શેઠને પડતો મૂકી દોડતો બ્રાહ્મણ પર ધા કરવા જાય છે, તેટલામાં બહાર પરમણામાં ફરવા નીકળેલા ફાજદાર, પોતાનાં સાલુસો સાથે આવી અડે છે, અને ચારે બજાને પકડે છે.)

(સ્વગત)

શેખમત્ર—હાથ મારું સરવસ્વ ગયું? હાથ, મારી તીખી તલ્લવાર નિસ્તેજ થઈ. મારું ધાયું મનમાં રહ્યું! મૂર્ખ મનના બ્રાહ્મણ સાથે ભોળાયો, ફસાયો, હાથ ફર મનની કામની સાથે કામ પાસમાં ફસાયેલા શેઠને સ્વહસ્તે ફાર કરતાં વિધો વાંકો વળ્યો! અને બ્રાહ્મણનો દિવસ ફળ્યો! પણ હવે તો શુભ, તે ખરે! (ચારેને લેઈ જાય છે)

પ્રવેશ ૩ જે

રજાનું ફુલંલ થડનું દિવાનખાનુ.

(સ્વગત)

માધવરામ—સુખના દિવસો જતાં વાર ન લાગી, મુદત પૂરી થવામાં

માર માસ બાકી રહ્યો છે, જન સમાજમાં પણ અપ્રિય થઈ પડ્યો છું, પેલા નરસિંહજી તો મારી નાડી તપાસમાં જ મચ્યો રહ્યો છે, જે મેં દરબાર ઉપર પરભારી જતી અરજીઓની પેટી પ્રખંધથી ખોલવાનું મારા હસ્તકમાં ન રાખ્યું હોત તો, આજ આ દુર્લભધડમાં દિવાનખાનું બોગવવું દુર્લભ થઈ પડત ?

વિજયા ગૌરી—(પ્રવેશ કરીને) સ્વામીનાથ આજે ઉદ્દાશિત વદને કેમ સુતા છો ? કચેરીનો ટાઇમ થયો છે, માટે જમવા પધારશો !

માધવરામ—હાહી. તું શું બોલે છે ? જૈન બેઠાં ખાવાનું ને ગાવાનું ખોજે, તે મળ્યું એટલે રાજી, પણ પુરવો કેવી સુખિતથી પૈસા મેળવવો, તેમાં રાત્રી દિવસ મુઝાયા કરે છે ? હવે અત્રેથી આપણું અન્નોદક ઉપડ્યું હોય એમ લાગે છે, રૈયતનો અપ્પુ જુગમો વધી પડ્યો છે, ફક્ત દરબારના કાનપર વાત ગઈ નથી ત્યાં સુધીજ ઠીક છે !

વિજયા ગૌરી—સ્વામીજી કેવે ન બરાવતો છું પણ એક અરજ ગુજર ?

માધવરામ—બલે, કહી દો ?

વિજયા ગૌરી—આપણી કુળ દિપક કુંવરી ચંદાનો વર દિન મણીશંકર, તે છોકરીને વારંવાર ઠપકો આપે છે, કે જે, તારો બાપ પ્રધાન પદ પામ્યો, બાપ, બાણેજી, ને બત્રિજી સમાયા, અને હવે મને આગળ અભ્યાસ કરવો અશ્કીય થઈ પડ્યો છે. તે તારો પિતા સમજે છે, છતાં મને પાંચ પૈસા કમાતો કરવા તેમની મરજી થતી નથી ?

માધવરામ—પ્યારી, તું કહે છે તે ખરું, પણ છોકરાં શું સમજે છે કે જીવતી માખ કોનાથી મળાય ?

વિજયા ગૌરી—કેમ વારં આ વેળા તમે બહાનાં કહાડો છો ?

માધવરામ—માથું ના ફેંડાવ, હું મારા સંતાપમાં સપડાયો છું, અને તું તારા લવારામાં પડી, જ ત્યારે એટલું કામ તું કરી લે, મળ દરબારને !

વિજયા ગૌરી—બીજા બપોતે તો દરબારની મરજી ઉપરજ રાખ્યા હશે ખરું ને ? બાપ, બાણેજી કેટલું બણ્યા છે ? તે શું હું નથી બોલતી ? પરમ દિવસે પેલા પાર્વતીશંકર નામના સપ્તે આપેલી અરજી, તે શું, મારી બાણુમાં નથી આવ્યું ? તે બીચારાનું કેવું જ્ઞાન, લખવાની કેવી સૈજતા, કેવી તપ્પા,

હું તો સમજી છું કે, તેનું જ્ઞાન આપના જ્ઞાન સાથે હરીદાષ કરવાને લાયક છે, છતાં તે બીજારાને કાંઈ જોડશી આપી નહીં, એવા તે એક જ એક ક્યાંથી થયા? શું આ જગ્યા કાંઈ કાચમ રહેશે? માટે કાંઈ સાબાશી મેળવો?

માધવરામ—(સ્વમત) પર કુટ્યુ તેનું કર્મ કુટ્યુ!
(પ્રકાસ)

,, ચાલ, હવે મૂક લવારો બધું સારું થશે?

વિજયા ગૌરી—શિખામણી જેનું કશું ત્યારે લવારો પડ્યો, પણ સ્વા-મીનાથ હું અજાણા આપને કહેવાને લાયક તો નથી, પણ આપજ સમજોને, કે જો, દુર્લભસેન મહારાજ વિદ્યા જ્ઞાનમાં નિપુણ હોય, અને દુર્વ્યસની ન હોય, તો આ બધી આપની સ્વછંદી વતારૂંક તપાશી ક્યારનું એ પોણીયું પકડાવી પાછા તગડી મૂક્યા હોત?

માધવરામ—(દાંત પીશીને) ચૂપ, ચૂપ, બસ કર, બહુ થયું, તારી એમ ચરણ છેના, આજ કાંઈ જોડવણ કરી દિનમણી શંક-રને કાંઈ પણ જગ્યો આપીશ? પણ ચાલ હવે જાણી કર, કચેરીનો વખત થયો છે?

વિજયા ગૌરી—સારું, ચાલો નાથ? (જાય છે)

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ દુર્લભસેનની રાજકચેરી.

છટ્ટીદાર—મે નેકી છટ્ટી, રૂપેકા બાલા, અંખાંડધી પ્રૌઠ પ્રતિભાત, પ્રતિપી બિર વિર મહારાજ દુર્લભસેનને ધણી ખમા!
(મહારાજ આવી તખ્ત ઉપર બીરાજ છે, અને પ્રધાન ફાંજદાર વિગેરે મંડળ બેસે છે.)

દુર્લભસેન—પ્રધાનજી, રાજ્યની સ્થિતિ અને રૈયતની આબાદાની કેરી છે?

માધવરામ—મહારાજ, આપના પ્રતાપે રાજ્યમાં ધણો ધન ધોઝાર ચાલે છે!

વિદુષક—(હેરો પ્રવેશ કરીજન પ્રત્યે) કુમટાઓનો!

માધવરામ—ખાંડ પીધને જાગરી બહાર બેઠાવે છે?

વિદુષક—દારીયા!

માધવરામ—જાગરમાં ઠામ ઠામ વહેપરીઓનાં ટેલો ટેળાં બરાય છે?

વિદુષક—નવરા બેઠા.શું કરે!

માધવરામ—કાનદાર સાહેબ પણ નિર્મારા શાણાન રહેમ નજર વાળા
 છે કે તેમને કાઢવી જુદી લખા પડીત તરીકે ?

વિદુષક—અમાણી કુંચી ખરેકે હાથ ?

દુર્લભસેન—વાહ ! પ્રધાનજી આપની આહુરી નેંધ કુંચી ચઢિત થઈ છું,
 કે કુંચી તો એક બગીચામાં કે રંગ મહેલમાં રહી આરામ
 ભોગવું છું ! છતાં તમે તો નિખાલસ થાવો, બધું રાખ્ય
 પોતાનું હોય એમ કાળજી રાખી સહેર-સુખડતા ઠીક જા-
 નવો છો ?

માધવરામ—(દસતાં) મહારાજ આપે પૂછેલા પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં જિ
 રોપ કહેવાનું છે કે, સહેરમાંના રસ્તા અને ખીખ કંટન
 જન હિતાયે સુધારાનાં કામ તેને લગતા અમલદારો એવાં તો
 સારા કરે છે કે, ચાલતાં કે ગાડીમાં બેઠાં પેદમાંનું પાણી
 પાણુ ન લાવે ?

વિદુષક—અરે આં બોઈ ખશી જાય ?

માધવરામ—અને આમ માટેનો બંદોબસ્ત તો એવો છે કે આંબલ
 વાગ્યું કે તુરત પાણીની મદદ લઈ અમલદાર દોડે !

વિદુષક—હોશવાય તમારે પહેંચે !

દુર્લભસેન—સાબાશ છે, પ્રધાનજી, પ્રધાન મળે તો આવજ મળજે ?

માધવરામ—અને કુંચી પણ હમ્મું છું કે, રાજ મળે તો આપના નેવાજ
 પ્રતાપી મળજે ?

દુર્લભસેન—તમારે બાઈ પૂત્રાદિ કાંઈ છે કે ?

માધવરામ—(ચગત) સાળું કહેવું તો ખરું જ ?

પ્રકાશ

„ હા મહારાજ, બાઈ, બત્રિજો, દિકરો, દિકરી અને જમાઈ સર્વે છે.

દુર્લભસેન—તે અહીંયાં છે કે તમારે ગામ ?

માધવરામ—તે અત્રેજ છે, અને તે આપનું જ અગ્નિ ખાય છે ? આપની
 કૃપા પ્રદિ ક્યાં કમ છે !

વિદુષક—(પ્રેક્ષક પ્રત્યે) અહા, શું દરબાર સાહેબની સભ્ય જાળવવાની
 કાળજી ! મોરકી ગાંડ કીદર જાળવી હેં ! પોતાને ખીર પૂરી
 ખાવાનું, અને બગીચાની મહાર હમવાનું, અને અતીતિનો
 અખાડો જમાવાનું મળ્યું એટલે ખસે છે ! પછી પ્રધાનજી
 માં તો તીજેરીનું તળીયું ખસાવું દેખાડે, બહેને પછી કૈવતને

અમ્યાયના અખાડામાં ઉતારે? હો પછી પોતાનું પોચા
પ્રગટ કરનારને વચર ભાડાની કોટડીમાં કોહોવરાવે, અને બહેને
પછી પ્રજાની ઉપર ના હક કર નાંખી તેમને ધાતુનાં વાસણ
વેચાવી, માટીનાં વાસણે ખાતા કરે, નેતી તેને દરકાર શી!

પ્રકાશ—(મહારાજના સામુ જોઈ)

મહારાજ સાહેબ, પ્રધાનજીમાં તો કાંઈ કહેવાનુંજ નથી!
મિત્રારા આપના કહેવા પ્રમાણેજ રાજ્ય જાણે પોતાનુંજ હોયને
એમજ વર્તે છે.

દુર્લભસેન—પ્રધાનજી, આપની હોંસીઆરીથી રાજ્ય આખાદ સાંભળી
હું અત્યંત આનંદ પામું છું, માટે સિપાઈને મોકલી નાય-
કાઓને બોલાવી નૃત્ય કરાવો!

માધવરામ—જેની મહારાજની આસા! અરે કોઈ હાજર?

સિપાઈ—હાજર સામા!

માધવરામ—જાઓ, નાયકાઓને બોલાવો કે દુર્લભસેન મહારાજ નાયક
વાસ્તે બોલાવે છે, તે સખ સાજ લેકે આવે!

(સિપાઈ જાય છે અને નાયકાઓને બોલાવી લાવે છે)

ગાયન રા

નાયકાઓ—

તજ મન અમિમાન અયે હંસા—ટેક.

અયે હંસા—અરે ઓ હંસા—તજ મન. ૧

કાયા જે પરી કાયનો કુપો (૨)

તુટતાં નહીં સાધન કસા—તજ મન ૨

કામ કોષ, મોહ માયા ને મદમાં

નિશ દિન કોગટ રહ્યા કસા—તજ મન ૩

દુર્લભસેન—વાહ! પ્રધાનજી શુ નાય અને ગાયન અચ્છું ઉડાયું, બસ
જેમને સેનાનાં કડાં અને શેનાનો શીરપાવ આપી રજ
આપો, કે હાક મારા આનંદના કામમાં ભાગ લેવા જઈશું,
અને કચે ટાઇમસર બરખાસ્ત કરજો! (જાય છે)
(અને મુન્હેવારને ફેજદાર બાવી હાજર કરી સમામ
કરીને બેસે છે.)

માધવરામ—આ કોણ છે, અને શાને માટે પકડેલાં છે?

ફેજદાર—સાહેબ, મુન્હેવાર કોતેસ અને સિ દરથુના બે કેસો બનેલા
છે, તે બંને પ્રવાસે પકડી લાવેલાં છું, માટે આ કામ આપની
સાનીપના યાત્રવા જોગ છે.

(તેવામાં દુલી તથા માધવરામની નજર સામ સામી એક થતાં રમસ્યા કરે છે, જોધી.)

માધવરામ—હીક, હાલતો તેમને લેઈ જાવ! અને કાચી જેલમાં રાખો, ગમે તપાસ થશે, પછી કંઈ ઉપરની કચેરીમાં લેવા જેવો દરોજો લેઈશું ?

(કચેરી પરખાસ્ત, ચારે જણને લેઈ જાય છે, અને કાચી જેલમાં પૂરે છે.)

પ્રવેશ ૫ મો.

રથળ જેલખાતું.

વિપ્રતુ પ્ર૦—(દુલીના સામુ જોઈ) રાંડ, હવે તો કાંઈ છોડાવે તો સારું, તારો પૈસો તો ખરાબ, શોને પણ ન પડ્યો, અને ઉઘાડા વગર બાડાની કોટડી શેવવા વખત આવ્યો, માટે કાંઈક કર ? મારેતો તુંએ નથી જોઈતી, અને તારો પૈસોએ નથી જોઈતો, ગમેતો તણ પૈસાનો તરકડો જે આપણને સાચવેછે, તેને તારો પૈસો આપી દે, અને તું પણ જા, પણ અમને છોડાવ! રાંડ આવી રીતે કેટલાકને ખરાબ કર્યા !

(સ્વમત)

દુલી—હાય, મારુંતો કર્મજ દુરેલું છે, કાંઈની સાથે કાવતું નથી, ધન ગુમાવ્યું, ધામ છોડ્યું, અને ઘણી વિનાનાં ધરણીપર રખડતાં બન્યાં, અને હવેતો શેક પણ સંગરશે નહીં, તો કાવને કાંઈક ચોક્કીદારને લાલચ આપી દિવાનનો મેળાપ કરું, એટલે આપણો બેડો પાર.

(બહાર આવીને) પ્રકાશ.

“ બાઈ, મીયાં સાહેબ, આ એક સોનાની બીંટી એક સો રૂપીઆની છે, તે લે, (આપેછે) અને મને દિવાન સાહેબ પાસે મૂકવા ચાલને, જરા વારમાં પાછા આવીશું !

સિપાઈ—ક્યા, સાહી, દિવાન સાબ તુમકુ મીલેગા ?

દુલી—હાં, તમારે કુચ કામ હે !

(બીજા સિપાઈને તપાસ માટે મૂકી બંને જણાં જાય છે)

વિપ્રતુ પ્ર૦—રાંડ ગઈતો ખરી, પણ સવારે કેમ થશે તે કાંઈ જણાતું નથી ?

શેખમલ—(વિપ્રતુ પ્ર૦ ના સામું જોઈને) હવે આપણે પણ પ્રશ્ન કરશું કેમકરશે ? મોઈ રાંડ અને બળ્યો પૈસો, તો કાંઈ કરતાં છૂટીએ ?

કપુરચંદ—રાંડ તો મારી કેળવેલી છે, દિવાનને પણ ખાણી કરી પોષ જશે ?

(એટલામાં બંને જણા દિવાન પાસે જઈ આવે છે, અને દિવાન તથા ફૅજદાર પાછળથી થોડી વારે મસજત કરી ત્યાંજ આવે છે. અને.)

માધવરામ—કેમ ફૅજદાર સાહેબ, આ કેસમાં તમે શું જાણો છો ?

ફૅજદાર—સાહેબ ખુનની કોપેશ અને સ્ત્રિ હત્યા, એવા બે કેસો પકડેલા હતા, પણ તપાસ કરતાં કુલી નિર્દોષ માલમ પડે છે, અને બ્રાહ્મણે ધન લેઈ લીધું છે, માટે જે આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરો, અને કેસમાં જાંબાણ કરવા જેવું કાંઈ જણાતું નથી ?

માધવરામ—(વિશ્વનુ પ્ર૦ ના સામુ જોઈ) મહારાજ, આ કુલીનું સવળું ધન પગલી લીધું છે, તે આપી દો, નહીં તો જલમાં જવું પડશે ?

વિશ્વનુ પ્ર૦—સાહેબ હું તો રાતનું જાણું છું કે લક્ષ્મી અને લલનાથી કાણુ ના લલચાય ? મારા જેવો દુઃખીઓ કુલીમાં ફસાયો તો તમારા જેવા સુખીઆને તો વળી શું કહીએ ? મારે તો કાંઈ નથી જોઈતું આ બધો તેનો માલ, અને આ પેલી કુલી, બધું તમને સોંપ્યું, પણ ફૅજદાર સાહેબ કાંઈ આપની સાથે આવી આમ બેસે છે, તો કાંઈક તમારે અને તેમનું એકબીજા સ્વરૂપ થયું તેમ લાગે છે ? પણ બાણું સાર થયું કે સાહેબ કચેરીમાં લાવવા કરતાં અહીંથીજ છૂટકારો થાય છે, એ બધો જરા આ કુલીને, કેમ સાચ, હવે તો રસ્તો આપો તો ઘેર જઈ બધરી ભેગા થઈએ ?

માધવરામ—સિપાઈ, કુલી સિવાય સખડું દો દો પ્રહકા લગાડે છેડે, (તે પ્રમાણે છોડી દેછે, જેથી કુલીનાં સગાં, તેમ બીજા ગ્રહસ્થો આવા અન્યાયથી રાગ પાસે અરજ કરવા જાય છે.)

પ્રવેશ ૬ ઠા.

સ્થળ જગીયો અંદર મહારાજનો ખાનગી મહેલ.

(મહારાજ પધારે છે, ત્યાં)

કુલીનાં સગાં અને ગ્રહસ્થો નગર વાસીયો.

(હાથ જોડી સાથે)

ગાયન ૨૨.

કેવો આપે અન્યાય હાય, પેટ ભરે છે પ્રધાનદયા—૨૬

રંક રેયંત પિડાય (૨) સગાં સમષ્ટી સમાય-બધ્યા જન બટકાય

અધિકારી અગવ્યા હવાન બાં-હાય અધિકારી-કેવો આપે-૧

બ્યભિચારી વખણાય—(૨) સત્ય કેમ સચવાય—નહી માના
જળવાય—જર મેળવ્યાની જરૂર ત્યાં—દિન દિન જર મેળવ્ય
ની—કેવો આપે—૨

મંત્રિ માધવરામ (૨) જેનાં કુડાં છે કામ નિચ દાનત હ
રામ—પાપી કાવે છે પાપાંડમાં—પૂરમાંહી પાપી કાવે છે
—કેવો આપે—૩

સુખી સાથી થવાય (૨) દુઃખ દૂર સૌ થાય—એમ મન વિ
ચરાય—પામે સમજો દિવાન આ-હાય કામ પામે
—કેવો આપે—૪

કુલંબસેન—કેમ શું અન્યાય થએલો છે ?

નગરશેઠ—મહારાજ, કોજદાર જિ હરણનો અને બીજો ખુનની કાશિય
એવા બે કસો પકડી લાવેલ હતા, જેથી પ્રજામાં ધણા સં-
તોષ ફેલાયો હતો, કારણુ તે કેસમાં ગુન્હેગારને ધટતી સજા
થશે, અને હવેથી બીજા ગુન્હા થતાં અટકશે, એવી આશા
રહેતી હતી, પણ પાછળથી તો દિવાન સાહેબ તેમ કોજદાર
અંદર અંદરથી સમજી દેખીને નિર્દોષી બનાવી છોડી દીધાં,
જેથી ગુન્હા વધારે થવા ધરતી રહે છે, તો તેટલા માટે
આપની પાસે અરજ ગુમરવા આવ્યા છીએ. વળી તે સખ-
ધમાં વધારે પછતું જરૂર જણાય તો તે બાદના આ એક
છોકરા ત્યાં જમાઈ આવેલા જણાય છે, તેમના તરફથી
હકીકત નિકળવાથી આપને પૂર્ણ ખાતરી થશે, અને તે કેસ
અત્યાર સુધી આપની જાણમાં પણ નહીંજ આવ્યો હોય ?

કુલંબસેન—તમારૂં નામ શું, અને બાઈ તમારી શું સગી થાય ?

છોકરો—મારૂં નામ માણેકલાલ, અને કુડી એજ બાઈ મારી મા થાય
અને આ મોતીલાલ મારા બનેલી થાય, પણ મારી મા રાંડખા
પછી ખરાબ થઈ ગઈ, એટલે હું જુદો રહેતો. પણ બધી
દેલત તેના હાથમાં હતી, તે લેઈને પેલા શેઠ સાથે જતી
રહી ! તેમાં વળી જલાયાં હશે ? તેનો ન્યાય આવો થયો,
જેથી અમે દિલગીર છીએ ?

મોતીલાલ—હું પણ તે વાત જાણમાં આવી ત્યારથીજ તેની દિકરીને
મારે ત્યાં લાવી બેસાડી છું. પછીથી ગમે તેમ કાળાં કરે, તેમાં
મારે શું પણ આ હનસાદ જમ, જાહેર થયો, તે ખેડકારક
છે ! માટે મહારાજ દિવાન બહલવો જોઈએ છીએ, અને તેને
માટે બધી પ્રજા તારાજ છે, વળી તેથી બધાને પૂછો !

જામાં સાથે—હા, હા, હા, સૌ વખતે હા, કહાડવો બિંદુએ નહીં તે,
હુલસ થશે.

ફૂલભરેલી—તેની મુઠા પૂરી થવા આવી છે, પણ તેના વધારો કર-
વાની છે, કારણ તે બધી ઝાઝવણ હસ્તીના પૂરના મહારાજ
તરફથી કરવામાં આવે છે, સૌ ત્યાં જઈ તેમને આ અરજ
કરો, લો તેની મુઠા તો વધારતાં બાંને દિવાન નિમાય ?

જામાં સાથે—હીક મહારાજ, હમે ત્યાં જઈશું ત્યારે ! (જામાં જાય છે)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ—કુર્યોધનનું રાજ મંત્રીર.

(જન નિકળે છે, અને કોરવલી સ્ત્રીઓ બદમણ વરને ઘોડે
બેસાડી પાછળ ગાય છે.)

ગાયન ૨૩

સ્ત્રીઓ—

ઝાવર જન લેઈ ઘોડે સડીયા-ઘોડીના મુખે રત્નમણી જડીયાં.
વાજાં ત્રિધ વિધનાં ગડગડીયાં—દુશ્મનને દિલ ભારા કપડીયા.
સાજન છે સૌ જ્યાં અધિકારી—પ્રજા વગે તણી હા બારી.

કરણુ—ચાલો જલ્દી કરો, હજી ધણેક દૂર જવું છે, અને આવી રીતે
ટુંકા પગલે અને લાંબા રાગડે કેવી રીતે પહોંચીશું ?
(ચાલવા માંડે છે ત્યારે અપશુકન થાય છે.)

ગાયન ૨૪

કુર્યોધન—

અપશુકન આ જણાયે—મામા ભારા અપશુકન આ જણાયે—ટેક
સર્પ સુરસ્તે સરકી રહ્યા છે—ધરણી ખાવાને ધાયે—મામા
કામ કવખતે શિરપર કકળે—તે મન માંડ મુઝાયે—મામા
સ્વાન સદનમાં શોર કરે છે—શબ્દ શિયાળના યાયે—મામા
ઉંચે નિકળતાં છડીદાર છીંકે—પવન ધણેરો વાયે—મામા
રાકુની મામા સમાચારો—શા બંનતા હથે ત્યાંયે—મામા

કરણુ—અરે વળી સુખ કામમાં તે છીંકતા બાદ ગણુતા હોય છે ? વળી
આવા પ્રસંગમાં તો જલ્દી છીંક થાય તેટલાં સુખ કામ
કરીએ, માટે તેની કિંચિત માત્ર પહીંક રાખવી નહીં.

ગાયન ૨૫

રાકુની—

જાણા બાબ મળ્યું છે તારું—માનીલેજો વચન આ મારું—ટેક

મુજ પ્રસન્ને થાય છોકો જાણીએ જુદાર
જાનેઆને મળે જલેથી વરતે જય જય હાર-ભાણા
અકલના અંધાપે તુંતો સમજ્યોહું અન્ધાય
થાય જોડથી જીંઠ તેડથી મળે દરી કન્ધાય-ભાણા

વિદુષક—ધણું થયું હવે વરને લેખને દોડાને સરદાર-જૂપ બડકે લાગી
છે મુજને મળે વહેલો કંસાર.

શકુની, વિદુષક સાથે—ભાણા ભાગ્ય

ગીતિ

દુર્યોધન—સાપ રા શકુની મામા-સાશ્વતી સાથે વાત કહી સારી.
મગા દિસો મળવંતા-વળી તમ ખુદિની છે પતીહારી.

પ્રવેશ ૮ માં

કેથળ-અરવલ્લી કુંગર,

વિદુષક—

ગીતિ.

અરવલ્લી આડો આ-આવ્યા અવળા અરે નિમ પ્રાણી.

પાછળથી પરગાથો-કમખિત તમ આજે મેં જાણી.

કેથળ—જા મૂખો વારે મોઢે તો કાંઈ લમામજ નથી?

વિદુષક—ઓ બાપરે, આ તો લમામવાળો થોડો આવ્યો છે!

તેથીજ.....

કેથળ—ચૂપ, ચૂપ, હરામખોર?

દુર્યાસન—અરે ભાઈઓ લગને! દિવસ નજીક આવ્યો છે માટે જ
ઉતરી આવ્યો, અને પ્રથમ ખજાર આપવાને માટે છડીદારને
મોકલ્યો કે જેથી જાનને માટે કંઈ સોંપ કરી રાખે, અને
વાદ ન જોતાં ધિરજ ખમે, તથા તો ઉતાવળ કરશે, અને
તેમાં વળી અભેમન્યુનો વિવાહ લાંમ કરી આપણે ત્યાં ક્યો
છે, તેમાં કુજીની મરજી આપણા ઉપર ઓછી જણાય છે,
અને મસ્કરીમાં કે પછી ખડે મમે તેમ હોય પણ કંડોડરીમાં તે
તેણે પોતાનો વિચાર ખુલ્લો જણાવી દીધો હતો, છતાં મોટા
ભાઈ આગળ કંઈ ચાલે નહીં તેથી જાતામના મેલ હરો!
તહીં તો તે મમે તેમ જે હવથ કરી પાંડુ પૂત અર્જુનના
દિકરા અભેમન્યુ સાથે ચંગળ વરતાવે, પણ તે હક પોતાનો
તહોં મારે હા, એ હા, બણે છે, છતાં આપણને જતાં વાર
લાગે, અને લગ દિવસ વિતી જાય તો તેમના ભાઈ બળીમદ્રને

સમજવી કારકેર કરાવવા તેમને (કૃષ્ણને) તક મળે ખરી.

છડીદાર—હા, આપ જ્યાં ધીરે ધીરે આવો, હું પ્રથમ જમને વંચામણી ખાઉં, એટલે પ્રથમજ મારી દાઢ ગળી થશે.

વિદુષક—ભાઈ હું પણ તારી જોડેજ આવું છું !

છડીદાર—વળી તારું શું કામ છે તે પહેલેથી આવવું છે !

વિદુષક—હરામખોર, વાંઝગીના, તારે એક લાએ કંસાર ધીના ઝાસ કીઆં કરવાં હશે ખરું ને, પણ ના જઈ જઈ તો મારા માર કરું.

દુર્યોધન—ભલે, લેઈ જાવ તારે, હાલ અહીં તેનું કાંઈ કામ નથી.
(જાને જાય છે)

પ્રવેશ ૯ મો.

સથળ દારિકાં-જળીભદ્રની કચેરી.

છડીદાર—મહારાજા ધિરાજ દારિકાં દીશ અખંડા ધિપતિને ઘણી ખમા.

જળીભદ્ર—ભાઈ કૃષ્ણ, જગ્નનો દિવસ તો નજીક આવ્યો, પણ હવે સુધી કાંઈ જનનું તો જાણાયું નહીં ?

કૃષ્ણ—ધીરજ રાખો ભાઈ છેટેથી છત્રપતિ રાજાને રાજ્ય સંભાળી આવવું, તે જોખમ બરેણું છે, પણ હમણાં આવશે, પગલાં વાગે છે ?

(એટલામાં દુર્યોધનનો છડીદાર આવે છે.)

ગાયન રફ.

છડીદાર—

છત્રપતિ દુર્યોધન રાજા જન લખને આવ્યા છે
કરણ શકુની દુસ્વાસન સૌ—સહેર બહાર બરાયા છે
સુણો સાહેબજી કાન દબ થાય કેવા સાદ
શેન જોઈ શત્રુઓને પડે વિખ વાદ
જમાડવા જાહેરને કેવા કરે નાદ—છત્રપતિ—૧

જળીભદ્ર—ચાલો જાવ જઈ કહો તમે આવે જાગેવ

સજ કરી સામેયામાં સામા તતખેવ.

ડરશોન દિલ તમે આવું છું પછેવ.

છડીદાર.....છત્રપતિ

કૃષ્ણ—ચાલો, સાથે થયું, પણ કેટલે છેટે છે ?

વિદુષક—(પ્રવેશ કરી) અરે હું પણ તેમની પાસેજ હતો, પણ બાપ

લાગી છે. તેથી દોડતો વહેલો આવ્યો. કું, પથ, આહા !
અહીં તો તેમના કિના કાંઈ વળે તેમ નથી, તો ચાલ રામ
પાંછા તેમને દોડાવી લાવીએ.

(દોડતો પાછો જાય છે, અને જનની સાથે પાછો આવે છે
અને કૌરવ સ્ત્રિઓ ગાય છે.)

પ્રવેશ ૧૦ મો.

સ્થળ બળીમદ્રતું ભુવન.

ગાયન-૨૬.

કૌરવ સ્ત્રિઓ

જગોજી જગોજી જગો જાદવ તમે—ક્યાં જગી થઈએ પો-
દીને ખરાબ અમે.

સામેયું કિન્ને ન લગામે વાર (૨) દેક

આવર રાય, તાણા પાય, બહુ દુખાય, સ્તબ ધાય
કહેવાઈએ પૃથ્વીના રાય પાગક અમે—એકાના ખાનાર
જાત આદીર તમે—(૨)

જાદવ સ્ત્રિઓ—વદોમા, વદોમા, કરો વિચાર—(૨)

ખરેખાત, ખાશો લાત, હાંકો વાત, માછી જાત
દેવા દરાવી ડાહી દિકરી સુરખા અમે—સત્રિના કુજ
માંહી આવ્યાં છો ત્યારે તમે

કૌરવ સ્ત્રિઓ—સામેયું કિન્ને ન લગાડો વાર--૨
(તે જોઈ) આંગળી બતાવી)

ગીત.

દુર્યોધન—

મામા કેવી મજા છે. સ્ત્રીઓ શબ્દ સામ સામી બોલે
એકએકને કહે છે. ન આવો તમ અમ કુળની તોલે
દેખો દિધે પ્રિયી—તમ બાણેજી હજી નથી માઠી

રાકુની—હીકન ઠાઠ થયો છે—છે તુજ મામી તે મજા બહુ પ્રાકી.
(દાંત પીશીને)

કરાણુ—રાજાજી, બહુ થયું હવે, શું સાર બોલે છે?

અક્રૂરના અંધાપા વડેજ આ હરતીના પુરની માદીને એમ
લગાડવા ઉત્પન થયા છો, સ્ત્રિઓને વારવાર બદલે ખુશી
થવું તે સજ્જનને શામલું નથી ! વારંવાર ખાળકની માદક
શિખામણુ આપવી પડે તે સાર નહીં !

શકુની—શું બાધ તને આવળું લાગ્યું !

કરમજી—ખચીત, જુહું બોલવાથી જનેતાને એજ લાગે છે, માટે સર્વે
ખિઓને વારા !

દુર્યોધન—હીક બાધ હવે બહુ થયું, આલો તેમ કરીએ છીએ ?

(સર્વે જાની વાસે જાય છે)

પ્રવેશ ૧૧ મો

સ્થળ—જંગલ હેડંબાનો મહેલ.

ધટોત્કચ—

ગાથન ૨૮

પ્રાણુ પ્રિય મમ મિત્ર અભેમન—કર કન્યાપર ખંત.

કૌરવ કપટી શું કરનારા—ચિત ન ધરશે ચંત.

રાખી ટેકને નેક બળવી—મેળવીએ પ્રતાપ.

શુદ્ધ ક્ષત્રિ હોય તે સંગ્રામે—સહે સર્વ સંતાપ.

રાજ કાજ સુખ સાજ લાઇને—દુહટે ધરી દિલ દાઝ.

માત પિતાને જંગલ કાઢી—લીધી લોકમાં લાજ.

બળવંતા એ બાંધવ તુંતો—કહું તે ધરજે કાન.

દારિકાંમાં એ દુષ્ટ તણી જમ્—પહોંચી હશે સા જાન.

અભેમન્યુ—મોઢબાધ જેવી આપની આસા ! કારણુ જેવી આપના
અંતઃકર્ણમાં શત્રુઓનો પરાજય કરી પૂર્વ કન્યા લાયવાને
ઉત્કંઠા છે, તેવીજ મને પણ છે, માટે માતાઓની આસા લેઇ
કટ ત્યાં જવું તેજ જરૂરનું છે ?

ધટોત્કચ—(હેડંબાના સામુ જોઇ) માતા લગ્ન દિવસ નજીક આવ્યો
છે, માટે હવે આસા આપો તો અમે ખાંને બાધઓ ત્યાં
જમ્ શત્રુઓને ક્ષત્રિવદ દેખાડીએ ?

હેડંબા—હા, પૂત્રો, ખરેજ જે તમે સાચા શૂરા ક્ષત્રિ, અને પાંડવોના
કુળમાં ઉત્પન્ન થયા હો તો ગત કન્યાને મેળવી અભેમન્યુ
સાથે મંગળ વરતાવો ! કારણુ ક્ષત્રિના કુળમાં ઉત્પન્ન થઇ
બીક ધરાવે છે, તેને એકથી હજાર વાર ચિહ્નર છે, માટે
કૌરવ કાકાને કપટની જાળમાં નાખી કન્યાનું હરણ કરવું,
અને પાછળથી તેમને જાણ કરી તેઓ સાથે યુદ્ધ કરવું, તેમ
કરવામાં બદલ વાંધો લઇ સામા આવે તો તેઓને પણ હાથ
દેખાડવા, તેમાં પાછા પગ કાઢી અમારી કુખને કલંક લગા-
ડતા નહીં, કારણુ આ શ્રુતિમાં દેહનો અંત એકજ વાર
થયો છે, માટે સત્વર યાઓ ?

અભેમન્યુ—

રે શુભ માલ્યરા બાત (૨) શંભારી વાત—આય ઉત્પાત.
દેહમાં બારી ખપીને પમાડી હાર લાવું મમનારી—૧
મારવા દુષ્ટ મતિ મદ (૨) ફરીથી ફંદ-રચે નહીં દુષ્ટ
સભ દેહ સારી—પ્રાપીને પમાડી—૧

થશે પુણ્ય જ્યારે આ કાળ (૨) વળે દિલ દાઢ-લેહિં હું બાળ
દુષ્ટની જ્યારે—અગિન ઈશ્વરથી તૃપ્ત થશે તે વારે—૨
ચાલો જા જાણ્યે ત્યાંય (૨) માની મામાવ—આપે ક્રવાય.
વાત સૌ સારી (૨) પ્રાપીને પમાડી—૩

ધટોત્કચ—ગંગ છે રે, મારા શુરા બાંધવ તને પણ ઉમેદ તો બારી છે,
જે પ્રભુ પૂરી પાડનાર છે, જલ્દી કરો ત્યારે વગાડો ડંકા ?

સુભદ્રા—(હું આ સામુ જોઈ) બાબીજી, આશા આપો તો હું પણ નેઓ
સાથે જાઉં, અને બાધ્યોને સમજાવી ક્લેશ ન થાય તેવી
યોજના કરી કન્યા આવે તેમ કરું, કારણ કૃષ્ણભાઈની આ-
પણા ઉપર કૃપા છે, મારે આપણા સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થશે ?
તેમાં શક નથી, અને કદાચ તેમ નહીં બને તો છેવટ મોત
તો આદરેલુંજ છે તો ?

હુંડા—બલે, જાવ ત્યારે ? (તણે જાય છે)

પ્રવેશ ૧૨ મો

રથળ—દ્વારિકાંની ભાગોળે બગીચો અને ભોંયડું.

(ત્યાં તણે જાય આવે છે તે દેખીને)

ધટોત્કચ—

ગાયન ૩૦

ભત્રી આ ભૂમી મળી—સુંદર સુખકર—ચિત્તકર વાડીમાંલ—૧
કેવો સારો મંદીત વાયુ વાય-ચડી વડે તન તે તૃપ્તિ થાય.
કોઈ જન આવી શકે નહીં આંલ—મલી આ. ૧

કેવી આવે કમળ ચંપાની લહેર—યમ કા, દેવની નક્કી મહેર.
હીક રહું થાડેક છેટે સડેર—ભત્રી આ. ૨

અભેમન્યુ—હા, હા, અહીંજ હીક છે !

ધટોત્કચ—હીક ત્યારે બેસો ! પણ જૂવો ને ! (આંમળી બતાવી) પેલું
કાણ આવે છે !

સુભદ્રા—ભાઈ, એજ મારો કૃષ્ણ બંધુ આવે છે, અને તેનીજ આપણને
મોટી રહાય છે.

ધટોત્કચ—(કુત્રીમ સિપાઇઓને) જૂનો, પેસો જે માણસ આવે છે, તેને વગર હરકતે અહીં આવવા દેજો ?
(આવી પહોંચે છે, ત્યારે અભેમ-યુ અને સુભદ્રા અવળી પુડે બેસે છે તે જોઈ.)

ગાયન ૩૧

કૃષ્ણ—

મમ પ્રિય ભાણેજ તું મુજ શું જોલ-તને થયું શુંય તેનું
હીરદ જોલ (૨) કોણે ધાલ્યો ધોળ .....

અભેમ-યુ—(સામો ફરી) ..... હું રહ્યો હરજોળ.

કૃષ્ણ—..... મમ પ્રિય ભાણેજ તું. ૧

„ કેમ ઉતર્યું મુખ—શું દિલમાં દુઃખ.

અભેમ-યુ—અંમ ગણું છે સુખ—તેનો કરી લ્યો તેલ.

કૃષ્ણ—..... મમ પ્રિય ભાણેજ તું. ૨

અભેમ-યુ—મારા કાકા બાપ—વેઠે વનમાં તાપ.

હું તે મારી માત—જઈ રહ્યાં પર મ્હોલ.

કૃષ્ણ—..... મમ પ્રિય ભાણેજ તું. ૩

„ —જેન સુભદ્રાજી, આમ શાને માટે રોય કરો છો? હું આ વિવાહ ભંમ કરવામાં ખુશી નથી, પણ બળીભદ્રએ તેમ કર્યું છે, પ્રથમ તે ખગલાં ભરવા મેં તેમને મના કરી હતી, પરંતુ ન માન્યું, જેથી હું તમારાપર ખુશી છું, અને અંતઃકર્ણમાં દિમ્મત રાખી સુરેખા કન્યાનું હરણ કરો? પણ એટલું માગી લેઉં છું કે માણવી ધટોત્કચ મારે ઘેર માયાનું ચિન્હ સરખું પણ દેખાડે નહીં ? (એમ કહી જાય છે)

ધટોત્કચ—કાકિ, હવે સાવચેત રહેજો, અને હું કન્યા જોવા જાઉં છું ?

સુભદ્રા—ભાઈ, આવી રીતે તને જોળખી જશે !

ધટોત્કચ—અરે ત્યારે કોઈ જુદોજ માણસ બનીને જઈશ.

સુભદ્રા—ત્યારે, મને તો દેખાડ બાઈ, તું કેમ કરીને જશે ?

(જેથી ધટોત્કચ તરત માયાથી કૌરવ પક્ષમાંના માણસનું

રૂપ લઈ દેખાડે છે. બાઈ બળીભદ્રનો મ્હેલ જોવા જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૩ મો.

સ્થળ—બળીભદ્રનો ખાનગી મહેલ.

(સુરેખાને છુપી રીતે જુવે છે. અને પ્રેક્ષક પ્રત્યે)

ટંધાકંઠ—

ભબી ભત્રી છે આ ભાઈના ભેવી-(૨)

નિમે ચતુરા એ ચોરીને લેવી-

તન મન માંસ-ચિંતા ન કાંચ-(૨)

દુષ્ટોને હાથે ન જવા દેવી- શિક્ષા કરું સમશેરથી એવી.

ભધ જઈ જ્યાંય-ભૂત છે ત્યાંય-(૨)

કળા કરું હમણ્યાંય હું કેવી-કન્યા વિના પડે વાંધો વચેવી,

કહેશે ક્યાંય-ગધ કન્યાય-(૨) (ભય છે)

બળીભદ્ર-(કૃષ્ણ પ્રત્યે).

ગાયન ૩૩

ધર વાત જ્ઞાત તું દિલ મહીં (૨) આવી છે જે જન અહીં.

ધર વાત.

તેઓના મહિમા શુદ્ધીને આપ્યા-માલ વહેપારી ભધ-ધર વાત.

છત્રપતિ એ પાંડવ જવા-દીન તો કહેવાય નહીં.-ધર વાત.

સહુરમાં મુજને દેશે શોભા-પશુઓને ખરીદી સહી.-ધર વાત.

કૃષ્ણ-બાધ, હરતીના પૂરનો રાજા દુર્યોધન, એ કાંઈ મારો અનુરૂપો

નથી, અને તેના તે તમે મારા આગળ શું વખાણુ કરો છો ?

કારણ હીરાની પરિક્ષા કરેલી કરી જાણે, તેમ ખરાં જનવ-

રોની પરિક્ષા પાંડવો કરી શકે છે, પણ હાલ તેઓ અત્રે

નથી, અને આ ટટુનો બેસનારો તે તેજ ધોડાની વાત શું

જાણે ? માટે તેની મોટાઇ તમારી પાસેજ રાખો એટલે,

બસ છે ?

બળીભદ્ર-બાધ, તું તો મૂળથીજ પાંડવનો પક્ષ લે તો આવેલ છું.

એટલે તને આ છત્રપતિ રાજા ઉપર દ્રેશ આવે છે ? પણ

નક્કી પાદ રાખજે કે અંજ જનવરો તેની પાસે લેવરાવું તોજ

હું ખરો ? વળી તેની બદગોષ્ટ કરો છો, પણ તેનું ધર કેવું,

ધર કેવો, અને તેની રત છત કેવી, જાણું છું તું સુખ તો

એતેજ મર છે ?

કૃષ્ણ-બાધ, જોયો તમારો જમાધ, જાણે કલેડાનું જુધું ? તેમાં તે તમે

શું વખાણુ છો ?

બળીભદ્ર-સારું જોઈ લેજે ! હાલ જાઉં છું અને તેને લેવા માટે સારી

રીતે ઠહી ખરીદ કરાવું છું, પછી તને આજ્ઞા થશે ?

(ભય છે)

પ્રવેશ ૧૪ મો

સ્થળ—જાની વસો અને મિત્રમંડળ.

ગાયન ૩૪

બળીબદ્ર—

શુભો ભૂપતિ આજ સવારે—રંગ ભૂવનમાં જાર
કહી શુભાવી કીર્તિ આપની—કૃષ્ણને અપરંપાર.
વાત શુભી મમ વેવધની—લઘ હય ઉંટ હાથી હજાર.
સદેર સમીપે આવ્યો વેચવા—સોદાગર સરદાર.
પાંડવ પક્ષ લઘ તે બોલ્યો—દેધ તમને ધીકાર.
ખેપ ખાલી પડવાની નહીં લે—એ નૃપતિ નાદાર.
માન્ય રહે મુજ જનવર લાવો—જવો ઝટ પુર બહાર.
કૃષ્ણ સામે નાખુ કરમુછે—રહે ભૂપલ મુજ બાર.

દુર્યોધન—બળીબદ્રજી. એમાં તે શું મોટી વાત છે! તમારા મનમાં
નયિંત યદને ધેર જવ! કારણ કૃષ્ણ મૂળથીજ પાંડવનો
પક્ષ લેતા આવ્યા છે, પણ જ્યાં આપની મહેરબાની છે, તો
તે શું કરનાર છે? વળી જનવરો લેતાં જે ખર્ચ થશે તેટલો
કરવાને હું શક્તિમાન છું. અને તે સોદાગરને પણ જણાવું કે,
વનવમઝામાં રખડતા પાંડવ આ જનવરો શું લેઈ શકે? એ
તો છત્રપતિ રાજાનું કામ?

વિદુષક—

(પ્રવેશ કરીને)

રાજાજી, તે જનવરો લેશો ત્યારેજ જાની વાસો શોભશે કે
કારણ હસ્તીના પૂરથી આણેલાં મિચારાં ધરડાં છે, નથી દેખા
વમાં ઠીક નથી, માટે તે રાખો એટલે બેટો પાર?

કરણ—ભાઈ, દરેક વાતમાં તારે બોલવાનું તો પદ્મામાંજ બળેલું કે?

વિદુષક—હું ના બોલું તો બાળકમાં ખપું, અને બોલું છું તો પણ
માંડમાં ખપું છું? ત્યારે મારે તો હવે કરવું કેમ? તે
કેણુ મામે શકુની બતલાવશે કે?

શકુની—ભાઈ, રાજાને ગમતી રાણી, તો છાણાં વીણતી આણી, માટે
જેમ થાય તેમ થવા દો, તારે બોલવાની વખત હવે ક્યાં
વિતી ગઈ છે!

વિદુષક—ઠીક, ત્યારે, હવે તો જીભ ઝાલીનેજ બેસી રહું!

ગાયન ૩૫

દુર્યોધન—

દુસ્વાસન કરણુ આ વારે—યાઓ જવાને તૈવારે—ટેક.
આલો મામા જમ્યે ચારે—વાર ન કરવી હવે વધારે.

સોદાગર આવી પૂર બહારે-લેખ પશુઓ વિના શુભારે.
નામ આપણું શુભી આવ્યા છે-વેવઈ વદિયા બધ આવો.
નામ વધે તમ છત્રપતિનું-સહેરમાં મુજને શોભાવો.

રાકુની-હા, હા, નકો કરો એમ.

કરણ..... માન જણાયજ નેમ

દુશ્યાસન-ભાવો પશુ ધરી પ્રેમ.

વિદુષક.....હા, હા, તેમ, તેમ, તેમ.

દુર્યોધન-દુશ્યાસન કરણ આ વારે-યાઓ. (સવ જાયછે)

પ્રવેશ ૧૫ મો

સ્થળ-ડેરા તંબુ.

(ચારે જણા આવીને અંદર ચેસવા જાય છે ત્યારે)

સિપાઈ-અગે કોન હે, ખડા રહો, હુકમ સિવાય અંદર કેમ ધુમતા-હો ?

દુર્યોધન-(રાકુનીના સામુ જોઈ) મામા, આ કાંઈ આપણુંતે ઓળખતો નથી કે આ રાજા છે ? ખડેને ?

રાકુની-ચૂપ, ચૂપ, અહીં તે વળી તને અને મને કાણુ ઓળખવા બે હો ? હમણાં ઓળખાણ આપીએ છીએ ?

દુશ્યાસન-સિપાઈ પ્રત્યે) એ તો હસ્તીનાપૂરના રાજા છે, માટે એમને તો રોકવાજ ન જોઈએ ?

સિપાઈ-તમ રાજા હો તો, હમેરા ક્યા કામકા, હમેરે તો હમેરા શેઠી રજા થઈએ ? ઉમ વિના તમેરા જેસા બોત ખી હદર આતે હે, સમજે ? ઉસમે કયું પરવાનગી ફક્ત જાવે ?

કરણ-બાપ, તમારા શેઠને જાહેર કરો કે હસ્તીનાપૂરના મહારાજા આ-વેલા છે ?

સિપાઈ-કેરો, અખી જાકે રજા લાતે હે ?
(એમ કરી સોદાગર પાસે જાય છે)

સિપાઈ-મહારાજા કોઈ હસ્તીનાપૂરના રાજાના નામ દેતા ચાર જણુ આયા હે, જે હુકમ હોય તો સમકુ અંદર આને દડ ?

સોદાગર-ભલે, આવવા દો ?

સિપાઈ-(આગળ આવીને) જાવ રજા હે.
(ચારે જણા સોદાગર પાસે જાય છે)

ઘટોત્કચ-(ઉભો થઈને) ગીતિ.
આવો પાંચવ જેસો-તસ્દી લીધી મુજ મનમાં બાવ્યા.
ચાર જણા દિસો છો-એક ભાત કો, કેમ નથી આવ્યા.

શકુની—પાંડવ વન પંથારી-ભૂખના દુઃખથી મૃત્યુ કે દયાત હશે.
હું શકુની આ કર્ણ-આ દુશ્યાસન આ દુર્યોધન છે.

સોદાગર—અરે કોઈ હાજર ?

સિપાઈ—હાજર, સાહેબ, હુકમ ફરમાવીએ ?

સોદાગર—અરે, આ તો પાંડવ ન હોય, પણ તેનો દુર્ભતિ પિત્રાઈ દુર્યોધન નિકળ્યો, માટે આપણો તો ફેરો ફાગટ મયો. હશે કાંઈ ખરામ શુકન થયા હશે, પણ આ લોકોને તો ધક્કા મારી બહાર કઢાડો, કારણ એ નાદારનો નાદાર શું લેનાર છે ?

કરણ—ભાઈ, એમ ગભરાઈ ન જાઓ ? અમારી સાથે આપનાં સમજાં પશુઓનું મૂલ્ય કરાવી કામ પાડી જૂવો, તો પછી તમને સારા નરસાનો વિચાર રહેજ આવી જશે ?

સોદાગર—હાથી ઘેડાનું ઉધડ મૂલ્ય કરીએ છીએ ? જો કબૂત્ર હોય તોજ બોલું, નહીં તો નિકળો ?

દુર્યોધન—શું, ત્યારે કહી દો ને, કબૂત્ર ?

સોદાગર—એક લક્ષ રૂપૈઆ થશે ?

શકુની—ભાઈ, શીરનામુ લખી આપો. અને જનવરો આપી દો, અમે હસ્તીપુર જઈ આપનાં નાણાં મોકલાવી દેઈશું, કારણ એટલાં બધાં નાણાં સાથે લાવેલા નથી ?

સોદાગર—જ્યારે નાણાં ન હોતાં ત્યારે વહેપાર શાનો કરવા નિકળ્યા હતા ? અને ફાગટ અમને મહેનત આપી ચોપડા બગડાવ્યા ?

દુર્યોધન—ભાઈ, જો હમારો બરસો ન આવતો હોય તો આ તમારો માત્ર રસ્તો, હમો કાંઈ લેઈ ગયા નથી ?

સોદાગર—હરામખોર, આવી રીતે બીજી જગ્યાએ કરી નડતા હશે, પણ અહીંયાંથી તો નાણાં આપના સિવલ જીવતા જવા દેવાના નથી. અરે કોઈ હાજર ?

સિપાઈ—હાજર.....

સોદાગર—જવ જલ્દી, તેઓનાં વજ્ર, શણખાર વિગેરે લૂંટી લ્યો ? અને તેમને અવજો થાગે કે બાધી કેઈ કરી દો ? અને તે ઉપર ફટકાનો માર આપો ?

(હુકમ થતાં ચારે જણાને કેઈ કરી બાંધે છે જોયી)

ગાયન કંઠ

દુર્યોધન—દિન થકુનિ અમે આપને આજે-અરજ કરીએ થરો મહેર બેપારી-દિન થકુનિ અમે-ટેક.

ધિયા ભિગાડ શો અમે તમારો-કરો આ અમપર કેર
ઠહેપારી-દિન થઇને અમે.

ખંધનનાંથી મુક્ત કરો ને-ચારમાંથી એક જણને
ઠહેપારી-દિન થઇને.

પુરમાં જઈ લઈ આરીએ પૈસા-પતાવીએ તમ રણને
ઠહેપારી-દિન થઇને.

શકુની-છોડો ને મૂળને તો જઈ લાવુ-વિશ્વંશ ના કર જરા ગાટે
ઠહેપારી-દિન થઇને.

દુર્યોધન-ખત લખાવી કે ઠાગીના મૂકી-લાવજો કરે નહી કોઈ
ઠહેપારી-દિન થઇને.

(શકુનીને છોડે છે, તે જઇને પૈસા લે આવે છે, અને જન-
નવરો જાનીવાસે લઈ જાય છે.)

પ્રવેશ ૧૬ મા

સ્થળ-જાનીવાસો

(૫થુઓ ખૂમરાણુ કરે છે, અને મળડી પડી મર્ણુ પામે છે)

દુર્યોધન-અરે કોઈ હાજર છે કે? અહા! આ તે શું ગજમ એક
એક ૫થુઓને શું થયું હશે? આ તો મરવા ખેડાં, અને
પૈસા પાણીમાં ગયા? પણ વળી દાઝયા ઉપર ગમ, મર્વાં તેને
દાટવાને મીઠું જેમ શું, અરેરે! હાય આતે કવો કેર.

શકુની-શું થયું બાઈ કેમ રડે છે?

દુર્યોધન-હાય, મામા નખોદ ધાણું? કોઈ ઠહેપારી નહી આપણને
હાગી ગયો? અરે રે?

શકુની-રાંડના, રડે છે શું કરવા! તારે ઘેર ધણો એ પૈસો છે? પણ
બળીબદ્ધ જણશે તો, કન્યા વિના વિદે મોઢે ઘેર જયું પડશે?

બળીબદ્ધ-(પ્રવેશ કરીને) બાઈઓ શું છે? અને સાધી દાર મરી
ગયાં તે તો સમજવો?

દુર્યોધન-અરે હાય? કોપ, કોપ, કોપ, મ .....રી.....ગ.....યાં...
...મીઠું અપો તો તેમને દટાવી દેઈ!

કૃષ્ણ-(પ્રવેશ કરીને) બાઈ, દુર્યોધન રાજાને શું થયું? કેમ રડે છે?

બળીબદ્ધ-જા બાઈ. તારે ઘેર, અહીં તને કોણે ખોલાવ્યો છે?

કૃષ્ણ-હો, બાઈ, તમને કાંઈ બાબત પૂછતાં રીશ ચડે છે તો જ
ચાલ્યા અમારે ઘેર?

(જય છે, અને બહાર આવતાં પોતાની સ્ત્રિઓ મળે છે ત્યાં ઉભા રહી.

“જૂવો. આપણા તરફની સ્ત્રિઓ વેવણને લેઈ બહાર ફરવા જાવ ? અને નવા માલ ખરીદવો ? પણ સર્વે માલ ખરીદે, તેમાં તમારે કહેવું કે અમારા ધણીએ અમને તો ના કહ્યું છે ? આટલે અમારાથી તો ખરીદાય નહીં ? અને વળી લેઈએ તો ઘરમાં પણ ન ધાસે ? સર્વ સ્ત્રિઓ સાથે—સાર પ્રાણ નાથ ?

રૂક્મણી—

ગાયન ૩૭

પતિ જઈએ અમે આપના દુકાન થકી—(૨)

બહાલા રાખો વકી-વસ્ત્ર લેવરાવું નહી—રાખી હું છું પક્ષી
હા—પ્યા—રા—હા, પતિ જઈએ—૧

“જલ્દી જઈએ અમે ખેડી ના થઈએ જરી

રહેજ વાર થશે હજી જાની વાસે ખરી

પછી પૂર બહાર બજારમાં પરવરી

કહેવું ના પડે કદી—કરાવું છું ખરીદી—જઈને હવે જલ્દી
હા—પ્યા—રા—હા, પતિ જઈએ—૨

“વાર, પ્રાણનાથ આપના કહેવા પ્રમાણેજ થશે ?

(સર્વે સ્ત્રિઓ અંદર જાયછે, અને કુણુ બારો બાર જાયછે)

રૂક્મણી—(ભાનુમતિને) વેવણ, આજે ફરવા જવાને ધારી, તમને ખોલાવા માટે આવ્યાં છીએ, માટે ચાલો બહાર, કાંઈ મરખો ગાઈએ, પછી જઈએ ?

(હાથ ઝાલી રૂક્મણી ભાનુમતિને બહાર બાવે છે. તે સાથે બધી સ્ત્રિઓ બહાર આવે છે. અને ફરતાં.

જાલવ સ્ત્રિઓ—

ગરબો ૩૮

ચાલો, ચાલો,—અની હારે—(૨)

હમારી સાથ—વેવણ ફરવાને

ઝાલો, ઝાલો—અનીહારે—(૨) અમારા હાથ—રહેલજ
ફરવાને

સાખીં ફરવા ફરવા મનડુ ફરવા—જોવા બજારની બહારદેરે

નામ તમારા નામનું મુશીને—આવ્યા બાદે સાકુકાર

ભાનુમતિ—

રહેલજ ફરવાને

ખુશીથી ચાલો મામીજ સંગે—ચાલો સરવ તૈયારદે

વાર ન કર્સી હવે વધારે—જાવું ઝા આ વાર—રહેલજ ફરવાને

(સર્વે ભેગાં મળી જાયછે)

પ્રશ્ન ૧૭ મો

સ્થળ—ઢેપારી હાટ.

રૂક્માણી—(દાગીના સામી આંમળી દેખાડીને) કેમ વેવણો, આ મમ શેકે ?

બાનુભતિ—મમે તો ખરા, મમ બવ ઠેરવ્ય વિચાર કેમ લેવાય ? બાકી, મમ તો મણે સારો છે, આપો તો હાથીના પૂરમાં પણ બનતો નથી ? (ઢેપારી સામુ જોઈને.)

ચાલ, બામ હવે ખોલીને, અમને ઘણાં ખોરી ન કરજી વ્યા-
જની બાવ કહીદે, એટલે સમજણ પડે ?ઢેપારી—સાવમાં કહેવાતું એટલું જ કે, તમારા જુતા આપી જવ,
અને નવા લેઈ જાય, જેમ મનને પસંદ પડે તેમ કરો ?બાનુભતિ—(હસતાં વેવણે સામુ જોઈને) સાંમળ્યું કે, વેવણો, ઢે-
પારી કેવો અકતવાળો છે ? આમ ઢેપાર કરી તેણે કેટલા
પૈસા મેળવ્યા હશે ? ખેરજ આ તો દેવા કુડયોજ છે ?રૂક્માણી—(હસતાં) હમલે હમલા, ને ભરવાની જગ્યા પણ નહીં હોય
તો ભોંયમાં પણ ખે દાવી રાખ્યાં હશે ?દાસી—આ વખત ઘણું થયો છે, અને રાજાજી વાટ જોતા હશે ? માટે
ત્વરા કરો તો ઠીક ?બાનુભતિ—સે બાઈ ત્યારે અમારા જુના, અને તે પ્રમાણે નવા આપીદે ?
(એમ કહી જાવ્યો સ્ત્રીઓ વિના કોરવ સ્ત્રીઓ કાઢી-આપે છે
અને નવાં આપે છે, તે પહેરીને ઘેર જાય છે)

પ્રવેશ ૧૮ મો

સ્થળ—મની વાસો—બારણા જામ

ગુપ્તન ઉદ

મામી—રે વોય, હાથરે બાનુ મતિ જોને સામી

બાનુભતિ—શું થયું છે મારી મામીરે—વોય

મામી—હાથરે બાનુમતિ જોને-ટેક-

૧—(સામ્યાં) જૂવો, જૂવોને પેટ મારામાં

૨—બળે છે બળત્રી મારા મળામાં

૩—(ઓરે) બાજવા વિહોને વંદા પ્રદેશમારે-વોય-બાનુમ-

૪—આવી ઝાડે જવું છે મારે

૫—પેલીને જોતે કેવી પોકારે

૬—સોનાં કયાં મયાંવસ ચણુમારેરે વોય-હાથરે-બાનુમ-

(આમ બુમો પાડતાથી દુર્ગોપન રાજા આવે છે અને કમાડ ઠાકી

કુર્યોધન—

એ શાણી નારી શાને માટે શોચ કરોરે—ટેક.
ધરમાં શું ખૂમોરે—પાલો છો શું ખૂમોરે
શું દુઃખ થયું દિન માંહે—કહો તે મરીએ ઉપાયે
જાયે શું જીવ તમારો—ધીરજ ધરોરે—એશાણી

સ્ત્રીઓ—(અંદરથી) જઈએ નગન વેરોરે—વચ્ચ કાઈ દેશરે
થઈ છે સૌને ઓઝારી—તેમાં રહ્યાં પોકારી
નારી સૌ ગઈ છે હારીને—આવ્યો છે મરારે

કુર્યોધન—એ શાણી નારી શાને માટે શોચ કરોરે
(થોડું ખારણું ઉગાડવાથી બહારથી ઘાગાં વચ્ચે નાંખે છે તે
પહેરી અંદરથી બધી સ્ત્રીઓ બહાર આવે છે.)

કુર્યોધન—કેમ, શું થયું હતું, અને ક્યાં ગયા હતાં ?

ગાયન ૪૧

ભાનુમતિ—(રડતાં)

બહાર ફરવા ગયાંતારે—વેવણીની સંગે
ત્યાથી વચ્ચે ખસીદોરે—આવ્યાં અહીં ઉમંગે—મહાર—ટેક.
જગી અમે સૌ જનનમાં—જઈ કયુંજ સયન

સા૦

ઓચીંતું સર્વે જિને—પ્રગટયું એક વિધન
જિડયાં વચ્ચે અમારાંરે—નગન થઈ સૌ નારી
શુંગારના સરપોરે—ખીજાં જંતુ બારી—મહાર—૨

સા૦

ચટકા સૌને ચાલીલા—તનખા તનની માંહ
નવઆને નાજે વિંટયાં—જઈએ નહાશી ક્યાંય
વીંછી મંદોડા વંદારે—ખાઝી બચનં બરતાં
કીડી કાન ખાતુગથીરે—તલ તલે કરતાં—મહાર—૩

સા૦

પિડાઈ સૌ ગ્રેમદા—અમે ધડી ખે ચાર
તમે ખની ખે ખાકળા—ઠોક્યાં ખૂમ કમાડ
જહેપારી કો. વસમોરે—મળ્યો અમને બારે
ધર ઘાણું ગેઝારેરે જંગી જહુ ગારે—મહાર—૪

કુર્યોધન—કીક થયું રાંડ, તું પણ અમને કહેતી હતી કે ઉંઘા ધંધા કરી,
પશુઓ અને પૈસા સુમળ્યા, પણ હવે તો મારા જેવી થઈ !

ભાનુમતિ—જાજી જીમ મારા આજળ વાપરશે નહીં ? અને વાપરશે
તો હું મારી મેજે હસ્તીના પૂરમાં ચાલી જઈશ, પછી તમે
તમારી મેજે પૂત્ર પરણાવી એકજાળ હાવો જઈ આવજો,
એટલે શોખા વધશે ?

દુર્યોધન—(હસતાં) હે, બહાલી, આમ શાને માટે રીશાય છે? હું તો મસ્કરીમાં બોલતો એમ તે કરતાં હજુ કે? ખરે હવે નહીં બોલું!

(બંધ છે એટલામાં)

વિદુષક—(પ્રવેશ કરીને પ્રેક્ષક પ્રત્યે)

અહા! શું શ્રુતિમાં પરમેશ્વરે જોડાં સરળ્યાં છે! શું આ બાપને પેટ રત્ન પાક્યાં છે? શું દંપતિનો પરસ્પર પ્રેમ! શું બાનુપતિની સ્વામી બકિત! શું હવપતિ દુર્યોધન રાજનું માન પાન? શું રાણીજીની વતણુંક ખુમી, અને બોલાવાની, હા? શું દુર્યોધનની દારા પ્રત્યે દિનતા!

પ્રકાશ (દુર્યોધનના સામુ જોઈને)

“ રાજજી, રાણીના એકે એક બોલ ગાંઠ બાંધવા જેવા છે! પ્રદેશમાં આવી પોતાના માણસની આખર હલકી પાડવી એ તમોને ઘટવું નથી! હજુ રાણી સાહેબજી એમના કુળ ઉપર જઈ કાંઈ બોલતાં નથી, નહીં તો સમજણ પાડે.

દુર્યોધન—ચાલ, ગાંડીયા, મૂક ~~જઈ~~ ડહાપણ, હું બધું સમજું છું, એ તો બે બોલ એ મને કહે, અને હું એને કહું, એ તકરારમાં આડે આવવા તારે શી જરૂર છે?

વિદુષક—પણ મહારાજ બધાં બધરાં આવાં ન સમજશો?

દુર્યોધન—તે તો મારી ખાત્રીજ છે!

વિદુષક—(પ્રેક્ષક પ્રત્યે)

અહા! હવપતિ જવાની આખર દુષ્ટ બુદ્ધિ અને પાપી પતિને વશ થતાં કેવી હુંડાય છે? ખરેજ જે પુરુષ પતિને વશ થઈ તેના વિશ્વાસ રાખે છે, તેને આ તે પરતાવું પડે છે! અને છેવટ ઝિ, પોતાના પુરુષે ગમે તેવી આખર મેળવેલી, હેય, તો પણ તેને પલકમાં પાણીથી પણ હલકો કરી નાંખે છે? કારણ જિ, હમેશ હલકા મનની હોય છે, અને તેથીજ પોતાનો પતિ એ શું, તે આજના વખતમાં સમજતી નથી, જેથી તે સમજી પતિનો આજુગમે મેળવે છે, અને પોતાના બાવી સુખનો નાશ કરે છે? પણ દુર્યોધન રાજને તો એમાંનું કાંઈ નથી બિચારાને? (બંધ છે)

(દ્વીતિયાંક સમાપ્ત)

અંક ૩ ને

પ્રવેશ ૧૨૧.—રથળ વિશ્રામકુંજ જગીચો.

(સખીઓ સાથે સુરેખા જગીચામાં આવે છે, અને પુષ્પ વિણતાં)

કમળા—એન, મહાપાન કાળ થયો છે, જેથી પાસેના જંગલમાં ચાલો, વળી જન આવી છે, અને આપનાં લગ્નનો દિવસ પણ નજીક છે, છતાં કદાચ કેમ જણાવ છો ?

સુરેખા—કાંઈ નહીં એન મનનું ધાર્યું મનમાં રહ્યું, અને પિતાશ્રીએ ધાર્યું કર્યું, તો પછી કઈ રીતે હર્ષમાં રહેવું ! કારણ શુદ્ધ ક્ષત્રાણીનો તો ધર્મ એટલોજ છે કે, હુકમન સાથે માનેલાજ સ્વામીનો પાણી થકણ કરવો, પણ શું કરું એન, કાંઈ ઉપાય રહ્યો નથી !

કમળા—એન જ થયું તે ખરું, પણ હવે આપણે શું કરીએ તેમ છીએ ? છતાં કદાચ અભેમન્યું લત્રિવટ સાચવવા આવીય-
ડે તોતો આપના ભાગ્યનો પારજ નહીં, પણ તે ક્યાંથી અને !
(તે સાંભળી ગળગળે સાદે)

ગાયન ૪૨.

સુરેખા—

વિરહ વેદના વ્યાપીએ સખીરે—(૨) ૨૬
અંમમાંલ—લાગી લાલ્ય-ચિત્ત ચિરાય-હાથ હાથ
દિલ હું દુખીરે—દુખીરે—વિરહ-૧
ક્યારે થઇશ હું શાન્ત એ સખીરે—(૨)
પતિ વિયોગ—અગ્નિ એાધ-જમવા જોગ રસ જોગ
નાથની ભુખીરે, ભુખીરે—વિરહ-૨
અનુર એ નરે ચિત્તહું અણુરે—(૨)
આવો નાથ—ઝાલો હાથ-મમ સાથ-દિન રાત
રહું બાથ નાખીરે, નાખીરે—વિરહ-૩

કમળા—

ગાયન ૪૩

પ્રિય જેની મારી—રહો ધિરજ ધારી
રહો ધિરજ ધારી—ધારી-ધારી-પ્રિય જેની ૨૬
વળે સખી શું વસોપાત કરેથી
વદુહું વચન વિમારી—વિચારી-વિચારી—પ્રિય જેની-૧
વખત આવ્યો છે નજીક વર્ષનો

રડી રોય કરો શું બિચારી—બિચારી—બિચારી—પ્રિય બેની—૨
એકામ્રહ ચિતેથી અખીલેશ વિનવો

સમયે શિવકરે રહાય સારી—સારી—સારી—પ્રિય બેની—૩
પુંજે પ્રેમેથી પાર્વતી પતિને

તુડે તમપર ત્રિપુરારી—પુરારી—પુરારી—પ્રિય બેની—૪

સુરેખા—વાર બેન, તારી શિખામણુ પણુ માનવા જેવી છે. કારણ આ-
જ દિન સુધી મને લાચક વર નહીં, અને વર હતો ત્યારે
નશિયના સંજોગે તેને વળી ધર નહીં, જેથી આવી રીતે
ફરફારી કરી દહાડા ભાગવા પડે છે, પણુ પ્રભુ મારી વાંચના
પૂરી પાડે, અને આ આવેલા પાપીઓને ફેરો ફેંકટ થાય ?
પણુ બેનો, ઝર પુખ્તો વિશ્વી લ્યો તો ઘેર જઈએ, કારણ
પિતાપ્રી રાહ જોતા હશે ?

કમળા—હા બેન, તેમજ કરીએ છીએ, પણુ જગત નિયંતા પ્રભુએ
પણુ કેવી ગહન ગતિ મૂકી છે કે વળી આપના જેવી નિરા-
પરાધી બાળાઓને પણુ વરને માટે વરજેળા, પણુ તેમાં
આપના ધારવા પ્રમાણે જો અગાઉનો આપનો પતિ અભે-
મન્યુ પોતાના ક્ષત્રિ કુળને દિપાવવા આવી ચડે તો, પછી
આપણી તો ખુશાલીનો પારજ નહીં, અને બાલ્યા વરથામાં
પણુ નેક અને ટેકને વળમતાં સુધિ નિંચતાએ રહાય કરી
એમ મણાય !

હાસી—હૈં, હૈં, શું ખડેન, એમ થાય કે ! એ તો ક્યાંએ બટકી બટકી
પેટ ભરતા હશે, તે અહીં સિંહની બોડમાં હાથ ધાલવા
આવશે ? તે કાંઈ કલ્યામાં આવે ?

સુરેખા—જા, અહીંથી હવે ભાગણી, તારા જેવી લુંડીઓએ આવા શબ્દો
મારા આગળ બોલવા તે એક મારા ચિરદુ રૂપીવ્યાપેલાં
અંમારમાં ધી નાંખવા જેવું થાય છે ? પણુ પ્રભુએ દરેક
જણને રહાય કરી છે, તો મને કેમ તરછોડી મૂકશે ?

હાસી—વાર ખડેન ચાલો, બોલ્યું ચાલ્યું માફ કરજો, પ્રભુ કરે તે માથા
ઉપર, પણુ વાત તો ખરી, કે લક્ષમણુ તે લક્ષણુ હિણ
કુલક્ષણુનો ભરેલોજ હશે ? પણુ ચાલો ખડેન પ્રભુ તમારી
વાંચના પૂરી પાડે ?

(સર્વે જાયછે)

પ્રવેશ ૨ જો સ્થળ શાક ખજાર.

લોકા—કેમ લીજ, શા બાવ શાક કર્યા ? માત્ર તો કાંઈ તાજે દેખાયડું !

લીલો—માધ અધરોનો એક આનો બેસરો ભેષ્યો તો બધાજવ.

ગાયન ૪૪

કૃષ્ણ—સાચા કાછીઆ તું કહે શાક ભાવ કેવા

લીલો—નાણું નથી ભેષ્યું તું કું આવ્યો છું દેવા

કૃષ્ણ—મસ્કરી માનતો ન આવ્યો છું લેવા

લીલો—ભણુનો નથી કે તમે આવ્યા છો ભેવા

કૃષ્ણ—મુલ કહેને.....

લીલો—.....લખ લ્યેને

કૃષ્ણ—મંધાવો.....

લીલો—... ..રંધાવો.

કૃષ્ણ—પુશી...(લીલો)—તમથી.....

“જામ ખચિત આજ રાંધું કું.”

લીલો—ખરાવો તો પુશી થાઉં

(કૃષ્ણ ગાંસડી ખાંચી માણસને માથે મૂકી લેઈ જાય છે)

પ્રવેશ ૩ જો બળીભટ્ટનું રાજમંદીર.

કૃષ્ણ—માધ શાક લેઈ આવ્યો છું, કહો તો રસોઈ કંઈ, અને જનમાં જનવાતું આમંત્રણ કરાવો ?

બળીભટ્ટ—માધ, આપની તો દરેક વતમાં ખોદજ છે ને ? ચાલો ચાલો રસોઈ કરો, આમંત્રણ મોકલાવું છું ?

(આમંત્રણ કરવા માણસને મોકલે છે તે યેડીવારમાં જાનને બોલાવી લાવે છે. અને જમના બેસે છે અને જમતાં)

કૃષ્ણ—માધ, જમવાની તો આજે ઠીક મળ પડે છે, રસોઈમાં કોણ હશે વાર ?

કરણ—માધ, આજે જે પાક બનાવ્યાં છે, તેમાં પકવાન કરતાં શાકમાં તો જાણે મજાજ નહીં, તેના વખાણ ના કરીએ એટલું બોલો. મનતો એમ થાય છે કે નરયું શાકજ પીરમે તો સાર ?

રાકુની—કૃષ્ણ વેવાઈ, અમારી જનમાં તો આપના શાક રૂપી સુવારસ એ આપના દેહને સાંતિ આપનાર નિવડ્યો છે ! તો આપના તે શું વખાણ કરીએ ?

કૃષ્ણ—માધ, આ બધી તેમનેજ શોખ છે ? કરણ એમાં તેમની જાત મહેનત છે ?

કૃષ્ણ—ભાઈઓ! આપની શેવામાં હાજર છું, મન મમતી ચિજ માગી લેશો, તે ચિજ મૂકવા તૈયાર છું, અને તે જમશે ત્યારેજ જનમાં આઘ્યાન્ય દાવ, મારો દાવ, અને પેલા રખડતા પાન્ડુ પુત્રોના વળી દાવ, કેમ દુર્યોધન વેવાઈ ખડું કે ?

શકુની—જો જો દુર્યોધન ભાઈ, કૃષ્ણને તો મસ્કરી કરવાની ટેવ છે, તેથી બોલેછે, માટે બોલું ન જગાડવું ? વિવાદનાં ખારણાં ઉઘાડાં એટલે જેમ બોલવું હોય તેમ બોલાય ?

જનપંથો—વેવાઈ, પકવાન પાછાં લેઈ જાય અને શાક લાવી મૂકી દે, કારણ વેવાઈ તો શરમાય છે, એટલે તમારી પાસે માગતા નથી.

દુર્યોધન—મામા, રસોઈઓ તો અખરદાર છે, માટે આપણે ત્યાં કદ જવામાં શું વિચાર છે ?

શકુની—રત્રીએ વિચાર કરી શું એટલે બેડો પાર !

કૃષ્ણ—આવા સપુત વેવાઈ જેવા જમનારો છે તો રસોઈ કેમ ન ખાતે !

વિદુષક—ભાઈઓ, જરા પણ કુખથી હિંચા ન રહેશે ? હું જમવા બેસીશ ત્યારે તો તંખાહું. સોપારીનો રસ સરખો પણ પેટમાં ઉતરી શકે. તેટલી જગા પણ ખાલી નહીં રાખું, માટે બૂનશે તેના ભામ, અને આ ખરો આઘ્યો છે વેંગ, અને ખાશે તેને રાત્રે યશ કહેવાનો રોગ !

દુરયાસન—(જમતાં) કૃષ્ણ મહારાજ, આ આમ કેમ બોલે છે ?

કૃષ્ણ—એ તો માંડીયો છે, તે જામે તેમ બોલે તે કાંઈ લેખામાં ગણાય કે ?

વિદુષક—વાહ ! જનૈયાને એ બોલ તો એવા મીઠા લાગ્યા કે ઝટ મળે ઉતરી ગયા, પણ પેટો કાલેરાનો રોગ આઘ્યો. તે મારો બેટો મળે ભરાણો, પણ ખરી વાત છે, આવાં સારાં પકવાન સાથે શાક ખાઈ કાલેરા જેવો રોગ થાય તે કોને ગમે ?

(રમત—(પ્રેક્ષક પ્રત્યે)

શંકનાને અવળું તો લાગ્યું, તોપણ સવળું સુખડું, ખુબ જમાડું અને પછી રાત્રે મારી મરણ માફક રમાડું, એટલે આ મારું ઉડગતું હૈયું યશો તાડું ? (પ્રકાશ) તેમના સામું જોઈ.)

ભાઈઓ, અવળું સમજ્યા, પણ એવો સવળો અર્થ એટલોજ છે કે, જ્યારે શકના સ્વદને લીધે વપારે જમાયું તો પછી ઉનાળાનો દિવસ અને પછી મળા સુધી લીધું હોય, જેથી અકળામણ આવે, તેને લીધે ખાણી ખુબ પીવામ, એટલે એકદમ બધાનાં રાત્રે સાથે પૂછડાં છુરી જાય, તેમાં મારું શું

જાણ, તેથી બાઇ હસતાં આમ કહેવાય ? ખોટું ન બગાડતો હોંકે ? સાલી, જામને જાલી રાખું છું, પણ બચ રહેતી નથી, પણ હવે નહીં ખોટું, બાઇ, જામી રહ્યા હો તો સર્વને રખ છે, કામ પડે તો સારે બોલાવજો ? (સર્વે જાય છે)

પ્રવેશ ૪ થો—સ્થળી જાનીવાસો કમાડ બંધ.

દુર્યોધન—મામા અરેરે મરી ગયો રે.....

શકુની—અલ્યા શું થયું, કાંઈ ચેટક બેટક વળગ્યું કે શું ?

દુર્યોધન—હાય, મારા આપરે.....એ.....એ નખોદિયો મામો સમજતો નથી, પણ કોઈ હાય તો આવજો, મારો તો જીવ જાય છે રે આપ.....

કરણ—અલ્યા મારો પણ જીવ ફરે છે, અને ઉઝટી પણ થઈ જાય છે ?

દુર્યાસન—અરે હાય ! મને તો ચુંકથી રહેવાતું નથી રે...આપલીયા

શકુની—મને પણ જાણે ધરતી ગિયણ પાયજ થતી હેય તેમ થાય છે

એ... મારા આપરે—

(એક પછી એક ઓક, ઓક, એમ ચિન્હ કરતા હાય, ત્રિયો હોઈઆં, હોઈઆં કરી સઘળાં ઉભેલી ગળડી પડતા હાય તેમ અંદરથી અવાજ થાય છે તેટલામાં બળીભદ્ર આવીને બહારથી કમાડ ટોકે છે, અને)

બળીભદ્ર—અરે ! તમને બધાને એકાએક શું થઈ લાગ્યું છે ? અને જેમ ચોર કે ભૂતથી ભડકી મરતા હો, તેમ જુમરાણુ કરી ખારણાં કેમ બંધ રાખ્યાં છે ? ઉઘાડીને વાત કરો, રોજ આમ કરો તે કાંઈ સારે દેખાતું નથી, અને ઉઘડા હલકા બનોછોં જેથી મારા મનને પણ ખોટું લાગવા લેવું થાય છે ?

(એટલામાં લોકો ભેગા થાય છે, તે વેગળા ઉમા રહે છે, તેમને કૃષ્ણ આવીને બોલાવે છે.)

ગાયન ૪૫

કૃષ્ણ—સરવે શું મન શરમાવો—અહીં આવો. ૧

હજુ વેવધઓ છે હલેતા—નથી ડરતા કરતાં ફળેતા.

કેવા બાળક થઈ જુવો બેડા—અહીં આવો. ૨

બળીભદ્ર—(પાસે આવી) મસ્કરી કરવા કેમ આવ્યો—જા ઘેર કાણે બોલાવ્યો.

કૃષ્ણ—સા મારણથી સપડાવો—અહીં આવો. ૨

“ દિન ત્રણે થયાં ન ઉંધાયે—નિત્યે નહીં આવું રાત્રે,

યાય ખેલ ત્યાં જોવા જાએ—અહીં આવો. ૩
કહિ પટે જો તોલ તમારો—તો વેવધાને વારો.
જાવ જોવા જમણે વારો—અહીં આવો. ૪
(લોકો એક ખીજાને અરસપરસ શું છે, એવી રીતે પૂછે છે,
એટલામાં પ્રવેશ કરી.)

વિદુષક—

ગાયન ૪૬

ભાઈ આવો અહીં જુવો તમાસો,
ખરો ખેલ મચ્યો ખૂબ ખાસો—ભાઈ ભાઈ—ટેક.
સંપૂર્ણ વેવધ રાય શોધી લાવ્યા છે,
નહીં જુવો તો પાછળ પરતારો—ભાઈ ભાઈ, ૧
જાતો કેવી જાન ઉઘાડી પાડે,
કરો દર્શન લાડુ આજ ખાસો—ભાઈ ભાઈ. ૨

(લોકો ખાસે આવે છે, અને દુર્યોધન અંદરથી બારણું ઉઘાડી
બધા બહાર આવે છે, જેથી બળીભદ્રના રક્તનેત્ર દેખી)

દુર્યોધન—બળીભદ્રજી, આપ સાંભજો, અને પછી આવડો બધો ક્રોધ કરો ?

બળીભદ્ર—ભાઈ, સાંભળ્યું હવે, તમે તમારી મેળે કન્યા લેધને વિદાય
ચક્ર જાવ, એટલે હમારા ફજેતા ઓછ થાય ? આ બાપતનું
તમને તો કાંઈ નહીં, પણ શું કરીએ કણેકમાં પાણી પડ્યું
એટલે લાચાર છીએ ?

કૃષ્ણ—હા, હા, રોજ રોજ સાંખી રહ્યો છીએ, પણ તે તો હવે આ-
પણને ફાવનાર નથી ?

વિદુષક—રાજજી, આવા મમાર ખમારને તે વેવધ શોધતા હોઈ શું કે,
સાલાનિર્લજને લાજ નહીં, અને તેમનાં મોઢાં જ્યાં હોય
તો, રોજ અગિઆરશો કરવી પડે ? તે વળી તમારે ઘેર
અકર્મિનાં પગલાં, તે એકે દિવસ સુખે બેઠાજ નહીં ?

દુર્યોધન—(તે સાંભળીને) ચૂપ, ચૂપ, ગુમાર. શું બોલે છે !

વિદુષક—ચૂપ, અને સૂપ, તે તો તારે ઘેર, પણ અહીં તો જેવું હશે
તેવું કહેવાના ! સાલા આખલીના, હરામખોર આંધળાના,
(પાછો વળી ચાલવા માંડતાં) જાં ભાઈ જાં, એટલેથીજ પાંડી
વાળું છું, પણ મને તો એમજ સુજે છે કે આ મોઢું કન્યા
લેધને જાવ તેમ કાંઈ લાગતું નથી, ખરી વાત કહું છું હો કે ?

બળીભદ્ર—(દુર્યોધન પ્રત્યે) રાજા, તેના બોલ્યા સાચું ન જેતાં કાલે
વસંત ચડાવી જાશે, અને સુખે કન્યા લેધ ઘેર પહોંચી જાવ,
એટલે મને તો સાતે જનનું સુખ મળ્યું એમ માની લેઈશ ?

કુવેંચન—રાખજી, તમે બધા બોલો છો, તેથી હું સજાગી જઈ છું.
અને મારું કાંઈ સાંભળતું નથી, પણ કાલે શાક જન્મ્યા
હતા, તેણે તો યાખો વાળ્યો, અને જાડો ઉત્તરી થઈ ગઈ.
ને શાક તો હાથ ક્યાંએ ગયું. અને ભૂખ લાગી છે?

કૃષ્ણ—ભવ ભાઈ, બસ હવે જાણ્યું કહ્યા પ્રમાણે વરતી ચાલ્યા ભવ?

કરાણુ—સારું, કાલે વસંત મોકલાવીશું, અને તમે પણ તેને લગતી
સંધળી ગોઠવણ કરી રાખજો, એટલે થયું? (જાય છે)

પ્રવેશ ૫ મો

સ્થળ—ભોંયડું અને બગીચો.

કૃષ્ણ—(પ્રવેશ કરી ઘટોત્કચ પ્રત્યે) ભાઈ, કાલે સુરેખાને માટે તેની સાસુ
વસંત લેઈ આવનાર છે તો તેમાં કાંઈપણ જોમ સાધવો ઉ-
ચિત છે, પછી ગઈ તકતો જોશી પણ ન વાગે?

માટે કાંઈ પણ યુક્તિ કરી, કન્યા હરી લાવવી એ કર્તવ્ય
તરું છે. પછી તો જેવી તારી મરજી?

ઘટોત્કચ—મહાગજ? સારું થયું તે મને ખબર આવી? તહીં
તો હું એ વાતથી ગફલ હતો, પણ આ કેમ કરવામાં
આપ ખુશી છો કે નહીં તેવી ચોક્કસ ખાતરી અત્યાર સુધી
હોવાને નહોતી તે હવે નક્કી સમજાયું કે તેમાં આપની મદદ
સારી છે, માટે હવે તેનો ઘાટ ધડું છું, અને કાકિને સર્વ
વાને વાકેફ કરું છું?

(કૃષ્ણ વિદાય થાય છે, અને સુભદ્રા પાસે આવી)

ઘટોત્કચ—કાકિ, કૃષ્ણ મામા કહી ગયા કે કાલે બાનુમતિ વસંત ચણ
વા જવાની છે, તો હું પણ વસંત ચણવા જઈ, અને
ભાભીને સારી રીતે બમાવી ભાવીમાં લખેલો ભરથાર જે
આપણો અલેખનું, તેનો ભેટો કરાવી દેઉં તો કેમ?

સુભદ્રા—હા, ભાઈ તે તું કરે તેમ છે પણ વસંત ચણવા જતાં તને
ઝોળખી જશે, તો પછી આપણે ફાવવાનાં નથી?

ઘટોત્કચ—કાકિ, કેમ બુલો છો? જેવી રીતે આ વેવઈ વેવણોને છેતરી
ધન હરી લાવ્યો, તેમ બાનુમતિનું રૂપ લેઈ વસંત ચણ
વાનાં પૂછવાને બહાને સુરેખાનું હરણું કરી લાવીશ.?

સુભદ્રા—ત્યારે તો ઠીક ભાઈ, તેં તારું બ્રાતવ જાળવવામાં તારા દેહ
ની પણ દરકાર ન કરતાં, તન મન અને ખંતથી પ્રયાસ કરે
જો વાળવા હોય અનાથને પરમેશ્વરે શક્તિમાન

સરખાં નથી ! નહીં તો વળી એકજ દુખના એ ભાઈએમાં
પણ સંપત્તે ડેમણે કસંપી કાંદાના કપારા વધાએલા જેવામાં
આવે છે, કે જેને માટે પોતાના કુળની કોમળ વેણી નડ
મૂળથી ઉખેડી નાંખે છે ? જીવો, સંધ અને ઉપસંધ બંને
સગાભાઈએએ એકજ કન્યા માટે પોતે અમર છતાં કોષને
વધ થઈ પોતાના અમુલ્ય આત્માનો ભોગ આપ્યો ? વળી
આપણાજ કુળમાં તમારી માફક દુયોધનદી સો કૌરવ, અને
યુધીષ્ઠરાદી પાંચ પાન્ડવમાં કેવો સંપ છે ? તે આપણું તો
નહીં પણ જગતનું પણ અંભણ્યું રહ્યું નથી, પણ તેને
લમતી કાંઈ પણ અસર ન થતાં તે તારો ફરજ બજાવી છે,
અને હજુ પણ બજાવે છે, તે તારી જનેતાને હજાર વાર
ધનવાદ છે ? માટે જા બહ તારા આખારે આવા દુઃખના દરિયા
ઓળંગી સુખ રૂપ કિનારો મેળવવા આશા રાખીએ છીએ ?

ધટોત્કચ—કાકિ, એમાં મેં કાંઈપણ વિશેષ કર્યું નથી, ભાઈ, એ તો
શાસ્ત્રમાં જમણા હાથની ખોટ પૂરી પાડે છે, તે ફરજ બજા-
વવી એજ મારા જેવા ખરા સગાનું કર્તવ્ય છે, પછી સ્વાધીનતાં
સગાં તો ધણાં મળે છે, પણ આવા સંકટમાં સ્થાય કરે
એજ સત્તો ? માટે હવે રમ્મ લેડું છું ?

સુભદ્રા—વારં, ભાઈ ફતેહ કરી વહેલા પધારજો ?

(ધટોત્કચ બાનુમતિનું રૂપ લેઈ જાય છે)

પ્રવેશ ૬ ઠા.

સ્થળ—બળીસદ્રનો મહેલ-રેવતી.

બાનુમતિ—(પ્રવેશ કરી) વેવણ, આપના તરફથી ફરમાવ્યા પ્રમાણે
અમેએ સર્વ સોધ તૈયાર કરી છે, અને સાડી, જલ્સો, લૂમડાં
નિજેરે હમારા નામ પ્રમાણે લાવ્યાં છીએ, પણ કોઈ વાંધો
નાંખે તો હમારા તથા તમારા નામને એમ લાગે માટેજ
કહેવા આવવાને પ્રથમ જરૂર પડી ?

રેવતિ—હું, એ તે શું બોલ્યાં ? તમે તમારા ધરની શોભા પ્રમાણે
કરશો, વળી તે છોકરું તમારું છે, તેમાં વળી કોઈ વાંધો
નાંખે અને અમે તકરાર કરીએ એવું તે વળી બને કે ?
જાવ, તમે તમારે સુખેથી આવી વસ્ત્રંત ચડાવી જાવ ?

બાનુમતિ—વારં, આપણી સુરેખા ક્યાં છે ? તમારો મહેલ જેરાની
મુને ધ્વંજ છે તે સારું આવી દેખાડે ?

રેવતિ—બહેન, સુરેખા ક્યાં ગઈ ?

સુરેખા—(આવીને) આ આવી ફરમાવે માતૃશ્રી ?

રેવતિ—આ તારી સાસુ આવ્યાં છે, તેમને આપણો મહેલ, ધાણુ વિગેરે અંદર લે જો રચના છે તે સાથે જઈ દેખાડ ?

સુરેખા—સારું માતા જઈ છું ? (બંને જણુ બાજુ છે)

બાનુમતિ—સુરેખા, ક્યાંથી જવાનું છે ?

સુરેખા—(આંગળી કરી) આ દાદરથી ચડી ઉપર જવાય છે, ચાલો ? (બંને દાદરપર ચડે છે, અને ઉપર સર્વ રચના જોતાં જોતાં ધાણામાં આવે છે, અને ત્યાંથી પોતાના મૂળ સ્વરૂપે (મટો-તકમ) બની સુરેખાનું હરણુ કરી અદર્શ ધાય છે, અને પછીથી પોતે સુરેખાનું રૂપ લેઈ એકલી નિચે ઉતરે છે.)

સુરેખા—હાય, માતા મારા પેટમાં ઠાંક ધાય છે, અને મારો જીવ ગ-ભરાય છે, એન પડતું નથી, માટે મારે તો સુખ જવું છે ?

રેવતિ—બહેન, તારી સાસુ તારી જોડે હતાં તે ક્યાં ગયાં ?

સુરેખા—અરે સાસુ તો કમીરનાં સવારી ગયાં, પણ તું મને ઠાંક એકાન્ત સુવાડ, નહીં તો મારો પ્રાણાન્ત નજીક આવ્યો છે ?

રેવતિ— (સ્વગત)

હાય ? લગ્નમાં આ શું વિધન ? અણચિંતવી હયાથી ક્યાં આવી પડી ; અને દેવે શું પાર્યું હશે ?

પ્રકાશ.

,, અરે, દાસી ક્યાં ગઈ ?

દાસી—બાઈ સાહેબ, ફરમાવીએ ?

રેવતિ—જા, જલ્દી સુરેખાના પિતાને જોખારી બાજ ? અને કૃષ્ણ પણ હોય તો જોલાવતી આવજો ?

દાસી—સારું, બાઈ સાહેબ ! (જાય છે) અને (રેવતિ સુરેખા પાસે આવી જોખામાં માથું લેઈ-રડતા)

ગાયન ૪૭

રેવતિ—

બેટી બે શુદ્ધ સાથી બની છે—પ્રાણુ પ્યારી—હહે કુમારી.

ગતિ બંગ અપંગ યચેલી—કે શું થેલી બનેલી બહીનેલી.

પ્રાણુ પ્યારી.....હહે કુમારી. ૧

(એટલામાં બળીભદ્ર આવે છે તેમના સાસુ જોઈ)

જોલાવું નથી બહેનથી—જોલાવું બહુ વારથી.

બળીભદ્ર—રે, રે, કહે ઝટ કામની—કૃત્ય બન્યું છે ક્યારથી
 મારી ઊકરા સમ હતી ઊડી—કુદ દેવે તે આચાઓ તેડી
 પ્રાણ પ્યારી.....કહે કુમારી. ૨
 મૂખ માગ્યું લાવી દઈ—જેને ભાડ લગવતાં
 તે મમ રત્ન પડી અહીં—અમને આમ રડાવતાં
 બૂંડા ભાગ્યની કહું ક્યાં ભવાઇ—મતિ કિરતારની ત્યાં નવાઇ
 પ્રાણ પ્યારી.....કહે કુમારી. ૩
 (એટલામાં કૃષ્ણ આવે છે)

કૃષ્ણ—ભાઈ, ખેનને શું થયું છે? અને જ્ઞાને માટે રૂઢન કરો છો,
 જાના રહીને વાત કરો?

બળીભદ્ર—ભાઈ, વારા એક લાખને સાઠ હજાર ઊકરા મે ઉઠેયા, પણ
 તારાથી મારી આટલી એકએક ઊકરી પણ ખમર જોવા-
 વી નથી?

કૃષ્ણ—હા, બૂન થઈ, પણ કહો તો ખચ કે શું થયું છે?

બળીભદ્ર—ક્યારની જોલતી નથી, માટે કાણ બણે શું થયું હશે?

કૃષ્ણ—ભાઈ, એમાં એણું જ્ઞાને માટે લાવો છો? હમણાં સારું થઈ જશે?
 (એમ કહી પાસે આવે છે અને ઓળખતાં છુપી રમણા કરે છે
 અને મંત્રીને પાણી પાવ છે, જેથી સાવચેતીમાં આવતાં)

સુરેખા—(મેડી યઈને) માતા, મને કૃષ્ણ કાકાએ પાણી પયું, તેથી
 સારું છે અને જરા બૂન પણ ભાગી છે, તો કાંઈ યોગ
 ખાવાને આપશે?

રેવતિ—(બળીભદ્રના સામુ જોઈ) હો, સુરેખા ખેનનું શરીર સુવરવાળી
 કાંઈ ખાવાનું માંગે છે?

બળીભદ્ર—હીક, આપો, હો આ કુંચી, અને પેત્રા જાનને માટે કરેલા
 પકવાનતાં સાત ઓરડા બર્ષા છે, તેમાંથી તેની નજરમ
 આવે તે ખાવા દો?

(કુંચી આપે છે, તે લેઈ ઓરડામાં જઈ કુત્રીમ સુરેખા સરવરખ ખાઈ
 ભય છે, અને પાછળથી બળીભદ્ર આવી જુએ છે તો ખાલી દેખાને)

(સ્વગત)

બળીભદ્ર—

હાય, આ તે દિફરી કે દાનવ? હાય, આ તે સુરેખા કે મ.રે,
 દૃષ્ટાનુ? હાય, આ તે બાળક કે બોતેર મામ ઉજડ કર
 તાર જલણી, કે મારી એકાદશ કોણી જાનના માણસે-
 સાથ છપન કાટી જાણવી કરેલા રસોઈ એક દિવસમાં આ
 અજાન ઊકરી ખાઈ ગઈ? માટે કાંઈક વહેમ, વહેમ, નાક

વહેમ ? પણ હવે શું કરવું, તેટલું બનતાં કેટલાં વિવેક
જાય ? હાથ ! આવી દિકરી ન હોત તો પણ શું અવારં
રહેવાનું હતું ? ખરેખર આ દિકરીએ મારી પ્રસરેલી આત્મ
રૂને પાણીમાં બોળી ! હાથ, મારા જઠરવ કુળની જ્યોત રૂપ
માદીના તેજને જાંખી કરી ! હાથ મારી યોગ્ય ઉમર થયે એમ
લગાડી, દેશ પ્રદેશમાં ડંકા વગાડ્યા, શત્રુઓ હસાડ્યા, લગ્નના
રંગ બગાડ્યા, અને મારા જેવા ઉમંગીને પથ્થરની જમીન પર
પછાડ્યા ! (કૃષ્ણ ઉઠીને પાસે આવે છે અને)

કૃષ્ણ—મોટા ભાઈ આટલા બધા કોષાવેસમાં કેમ આવી મયા છો ?
છોકરી આટલું ખાઈ ગઈ તે માન્યામાં આવે ? જરા તે
વિચાર કરો ? તમારો માથા લવારો કોણ માનનાર છે ?
આંધું કરી છોકરીને સતાવો છો, તે જરા શરમ નથી આ
વતી ! છોકરી સાત ઓરડા પકવાન ખાઈ ગઈ, પણ તમે
એક તો ખાઈ જૂવો, કેમ ખવાય છે ? માટે યોગ્યા યોગ્યા
પિના ઝટ બીજો પાક તૈયાર કરાવીલ્યો નહીંતો ફરેલીઓ
લૂંટારો ?

બાળીબદ્—(પ્રેક્ષક પ્રત્યે) કોણ માને ? ચેરની મા કોઠીમાં રહે, અને દિ
કરીને બાપ છેક સાતમા ઓરડાના ખુણામાં રહે, માટે તેની
જમાફક દેવ અને દાનવને, ગ્રહસ્થ અને ખરીબને, રાગ્ન
અને પ્રગ્નને જેને પેટ દિકરી છે, તેમાંના કોઈપણ સુખીયો
નહીં હોય, તે આજ સિંધ થયું ? માટે પુત્રી જન્મ્યા કર
તાં પથ્થર સારો, અગર વાંઝીયા સારું, પણ દિકરી પેદા થઈ
કવચિત કુળને ખામી લગાડે, જેથી ન હોય એજ સારું ? વ
ળી કહાય તે સારી નિવડેતો જમાઈ તેજો નિવડે ! વળી તેને
માટે શસ્ત્રમાં કહેલું છે કે જામાતા દગમો ગૃહઃ તે પ્રમાણે
નંદ ગૃહ સાર્વકો, જાણું છે, કે તે રાશી હોય ત્યારે કેવો પિંડ
છે ત્યારે આ દશમે ગૃહ કેમ ન પિંડે ?

(બેટામાં છડીદાર આવી રાગ્ન પ્રત્યે)

છડીદાર—મહારાજ, કૌરવ લોકો વરધોડો લેઈ નશ્તકમાં આવી ચૂક્યા છે
તો હવે શું દ્વંદ્વ ?

બાળીબદ્—જવ, ધરમાં ત્રિ મંડળમાં અપર આપોડે, વર રાગ્નને પોં
કતાં વાર ન લગાડે ? અને વસ્ત્ર શણગાર પહેરીને તૈયાર થાય ?
પણ લુક્ષી જીમે જાંછત બર્ષી શબ્દો ગાવામાં વાપરે નહીં !

છડીદાર—સારું, મહારાજ. (જાય છે.)

(સુરેવે તેયાર થાય છે, અને વરરાજા જન સાથે તેણે આવી ઉભા રહે છે.) અને

ગાયન-૪૮

કૌ-સ્ત્રિઓ—

આવ્યો બારે હુમતો હમારે—નહી નબે આશરો તમારો.
પાંથો પૂર પાડવા નહી બારે—ચાલો જલ્દી નિકળોને બહારરે.

જાદવ સ્ત્રિઓ—વઠેલ વેવણો કરે વીનવિરે
વધુના જીભ તમે વાપરોરે બસ—હમારા જાદવ જોરાવરારે,
કાન નાક આપનાં કાપશેરે કચ—વઠેલ.

ગાયન ૪૯.

કૌ-સ્ત્રિઓ—પોંકા, પોંકા, વેવણો તમે વાર ન કરોરે
જાણશેકા જાનૈઓ તો ખીજશે ખરોરે—પોંકા, પોંકા.
જો વાર વધારે થાશે—તો દુર્યોધન ચિડાશે

જાદવ સ્ત્રિઓ—તેમાં શું હમારું જાશે (૨)

કૌ-સ્ત્રિઓ—ઉભી રાખી જાનને શું ફાગટ કરોરે—પોંકા, પોંકા.

જા. સ્ત્રિઓ—શું મન બાવે તે બાખો—ધોડે તો ખાંધો રાખો

વિદુષક—ચરને આકામાં નાખે.....

જા. સ્ત્રિઓ—નથી તમારાં કબેલ તે કસેછો ખરોરે—

કૌ. સ્ત્રિઓ—.....પોંકા, પોંકા.

(એટલામાં બળીબદ્ધ આવે છે અને)

બળીબદ્ધ—ચાલો જલ્દી કરો ? હવે મહું થયું ? ગોર, ઝટ પેંકાવી દ્યો !
(ગોર રેવતિ પાસે વરને પોંકાવે છે, ત્યાર બાદ માંચરામાં લાવી પુગવ
કરાવે છે.) અને

શ્લોક ૭૬

મુસ્તે એક મયુર પિચ્છ વસ્ત્રે, કચ્છેજ પિતાંબરે
હસ્તે એ કુશલ્લાંદ પદ્મ ફરસી દંતે દિશ જલકભે.
પાયે પિંજર ઘુઘરહર રણસજે, કાંઠે સદા નાશિતો
એસા દેવ મજેશતું મધૂરારાઃ કુર્યાત્ સદા મૈગલ્.

“ સમે વરતે સમય, કાળી કંઠી સાયધાન, પાણી વળતા, પાં
ચનો સમય.....બાઈ કંન્યા પધરાવો ?

(સુરેખાને મામાં ન હોવાથી પ્રદુઃખ લાવી કુત્રીમ કંન્યાને પધરાવે છે. અ
ને હસ્ત મેળાપ થતાં (ધ્રોતકચ)કંન્યા લક્ષ્મણને નખ દેછે, જેની)

લક્ષ્મણ—ઓ બાપરે ?

રાકુની—કેમ ભાઈ, શું થયું ?

લક્ષ્મણ—(હસીને) એતો અત્યારથી લાડ કરી નમ્મ કામે છે ?

દુર્યોધન—મામા, છોકરો સમજી છે ખરો, પણ ગંભીરતા પકડતાં આવડતી નથી

દુર્યાશન—હોય, બાળતો એવાંજ હોય ! આપણે પણ બાળપણમાંતો તેથી પણ ભુંડા હોઈશું ! એતો વળી હસી વાળે છે એટલે ઠીક છે !

વિદુપદ—વાહ : પ્રભુએ પતિનો પત્નીનો મેળવ્યો ! વળી તેનું સરીર ચોમાસાના દિવસમાં રાખેડી !! હાલમાં ફારાં પડે, અને ને હાલમાં નું તેજ વજનું આવે, તેવુંજ જાણે જળદળતી જ્યોત ! પણ ઠીક, પ્રભુએ આ વખતનો કન્યા પણ તેના જોડીજ મેળવી છે ? પણ હમણાં ન બેલું !

કરણ—હેં, હેં, અલ્લા, શું બક છે ? કન્યા કેરી છે ?

વિદુપદ—જવરે મારા સામ, હું મારી મેળે ગમે તેમ બોલું છું, તેમાં વળી હેં, હેં, એતે હું કંઈ ગાંડા બાંડા કંઈક શું પણ હું તો નાતો હતો ત્યારેતો ત્રાદાજ હાની હતો તે સુઝતું હતું પણ હાલતો એમજ થઈ ગયું છે છતાં એકાંતો લાગે છે, કે આ વરરાજા હમણાંથીજ પાછા જતા રહેતો કેવું સારું ?

દુર્યોધન—બળીભદ્ર આ આમ કેમ બેસે છે ?

બળીભદ્ર—ગાંડા સમજતેતો ગમતી ખાતર રાખીએ છીએ, પછી કે ? તેના ગામ જુદાં વસતાં હશે ?

બ્રહ્મજીવિ—મહામારે આશિર્વદ દેવો છે, તે પછી ગડગડ કરો !!

દુર્યોધન—હા મહારાજ આશિર્વદ દેવો, કવેલ થાય !

બ્રહ્મજીવિ—(ગોર)—આશિર્વદ

સંજેડે સામ તાજાં-વગાડો વિષ વિષ વાળાં

ચેતજે વેળા વરરાજા-આપો દક્ષણા રહેસો મોજા

(બળીભદ્ર તથા દુર્યોધન દક્ષણા આપે છે, ત્યાર બાદ વરરાજા

સામસામી કંસાર ખવરાવે છે, ને વખતે કન્યા વરને માયાવી દેહ દેખડે છે જોયી વરરાજા ભડકી હિડી નાસે છે અને)

આયન પૃ. ૫૦.

લક્ષ્મણ—(કુદતાં)

મામા ને પરણુ રે-રોડિ છે મળી કસાડી

રાકુની—મેર મેર જાનો મેર.....

લક્ષ્મણ—.....પીળા ડોળાની બધાડી

કન્યા છે કુતરીરે-હાથ જુવો બડી મધાડી

રાકુની—એવી તારી મા હશે ઘેર.....

લક્ષ્મણ—ભાતું હું ભુંડણ બૂખાળી—રંગે ઠાળી

રાકુની—એસ બધાડી,

લક્ષ્મણ—નથી ખમાવું-ઉઠું છું હું.....

રાકુની—.....મરને હેડો-મૂર્ખો છે તું

લક્ષ્મણ—હાથ બાપ, હાથ બાપ

મામા ન પરણું-રે-શું નાખવો છે મારી.

કુસુંબન—મામા, આશુ! કાંઈ પ્રેત ખેત વળગ્યું કે શું?

આનુભતિ—હા, હા, કાંઈ છે તો એમ, મારા ફિકરાને કાંઈ નજર ભાગી
કે કોણ જાણે શું થયું ?

કરણ—તમારાં સર્વનાં ડહાપણ રહેવાદો, નહીંતો આ મોઢે ચડાવેલો છે
કરો બળીભદ્રના કુળની કન્યાને આવું કહે તે કાંઈ સાંખે ન
હીં, અને વળી જાણુ થશે તો જોવા જેવું થશે !

બળીભદ્ર—(પાસે આવીને)હેં, આટલો અધો ઘોંઘાટ શાનો થતો હતો!
અને વરરાજ કેમ ઉભા થયા છે, અને શું બોલતા હતા !

રાકુની— (સ્વમત)

હાથ, નમોદ વાળું, રાંડનો જંપો નહીં અને હમણાંજ
જાલવ જાણુ તો અમારાં ઘેળાં પગોઆમાં ધુળ ભરવા વ
ખતલાવશે, પણ કાંઈ કરણુ સમજાવેતો સારં.

બળીભદ્ર—(કોષમાં)કેમ કાંઈ જવાજ નથી આપવું, શું છે ?

કરણ—કાંઈ નહીં રાજજી, મેં ધાના છાકરાં, અને વળી તેમાં મોઢે બડા
વેલાં, એટલેતો જાણુ જોતે ! એમાં આપને ક્યાં કહેવું પડે
તેમ છે ?

બળીભદ્ર—નહીં, કાંઈ ભેદ છે, ખરું કહીદો, નહીંતો આખરે ભેર પાછા
ફરવું મુસ્કેલ છે ? શું સમજો છો, તમારા મનમાં, આવ્યા છો
તે દિવસના જંપીને બેઠા નથી, તેમ એસવા દીધા નથી, અ
ને મેંજ તમારા ફજેતા તે અત્યાર સુધી ?

કરણ— (સ્વમત-પ્રેક્ષક પ્રત્યે)

મુર્ખ મા, આપ પોતાનાં બાળકોને નાનપણથીજ જોઈએ તે
વી છુદ આપી લાડ લડાવે છે. અને પૂરું કેળવણી આપતાં

નથી, તો તે બાળકો ત્યારથીજ સ્વતંત્રતાને સ્વાધીન થઈ,
યોગ્ય ઉંમરમાં આવતાં માબાપનું અપમાન કરી, ખરાબ
સંગતમાં પડે છે. જેથી દુરાચારી, વ્યભિચારી, કૃતદિન,
અધરમિ અને વ્યસની બની પોતાના મુળને ખામી લગાડે
છે, અને સાત પેઢીની મેળવેલી આખર, તથા પુણ્યને
પાવમાણ કરે છે. તેનું કારણ એટલુંજ કે, જે માબાપ
કળવાએલાં હોયતો છોકરાં કળવાય, અને સદગુણ મેળવે,
પણ તેમણેજ નાનપણથી સાર સાર ખાઈ, પોતાની મરજી
પ્રમાણે મોજ શેખ માણ્યો હોયતો તે પોતાના ફરજદને
કટલી કળવણી આપે ? માટે તેવીજ રીતે આ પરીણામ
આવ્યું છે, પણ શું કરવું, સાથે આવ્યા તો સાચવવું !

(પ્રકાશ બળીભદ્ર પ્રત્યે)

કાંઈ નહીં રાજીજી, એનો એનું સરીર બમડ્યું છે, તેથી જ
તાવજ કરી જોરને ત્વરા કરવા સુચવતો હતો !

બળીભદ્ર—મહારાજ, હવે ઉતાવળ કરો !

બાહ્યાણુ—શ્રીક, મહારાજ !

(એટલામાં કન્યાનું સાર મોઢું જેવામાં આવતાં બદમણ ખુશી થાય છે
અને ઉભો થઈ કુદતાં)

ભાષન ૫૧.

બદમણ—

વાહરે વાહ કું ભોગીને યોગ્ય આ નારી છે સારી,
મામા તમારા છે સારા વિચારો-હવે ન બીકું બધો દેખછે મારો
પુલકેછે મુખ જોઈ પ્યારી-આ કોમળ કુમારી-મારી અને કામ
કટારી-વાહરે વાહ—૧

વંદન સુધાકર, બંદન મનોહર-મારે છે મોહિની મીઠી નજર કર,
મારા પિતાને મા મહારી-નથી આવી સારી-મળી મહમાત ?
દુલારી વાહરે વાહ—૨

કૃષ્ણ—(બળીભદ્ર પ્રત્યે)ભાઈ, આ વરરાજનો કાંઈ જાંડો બન્યો હોય એમ
લાગે છે, માટે જોરને કહો કે જાં મંગળ ફેરા ફેરવી વિદાય કરે !

બળીભદ્ર—(જોર સાથે બોલને) મહારાજ સાંભળ્યું કે !

જોર—હા, હા, કું પણ સમજીકું !

(જોર મંગળ ફેરા ફેરવે છે, તેમા પ્રથમ મંગળે સરખી જોડી દેખાડી, બી
જે મુઠ મોટી કન્યા દેખી, અને ત્રીજે હાથ મોટી દેખી, જેથી સર્વેન વ
હેમ પડતાં)

બળીભટ્ટ—અરે, સમુદ્ર કયો, કાંઈ કપટ છે !
એમ કહી બાંધમાં ખેંચી ચા કરવા જાય છે, તેટલામાં ધટોત્કચ લક્ષમણને
લેઈ પોતાના મુળ સ્વરૂપે બાંધ બહાર નિકળે છે, અને માથાથી અંતરીક્ષ
ઉઠો રહે છે, અને)

ગીતિ.

અભેમન્યુતો બાંધવ—બીમ પુત્ર હું ધટોત્કચ છે નામ
તણુ દિવસ દુઃખ દિધું—હરણ કર્યું તે આ બાંધનું કામ.
અહ્યા એ કંઠરવો, સિંહની બોડમાં હાથ ધાલી કાણુ સુખી
થયો છે ? સાપની દાઢમાં આંગળી ધાલી કાણુ બચ્યો છે ?
શુદ્ધ ક્ષત્રિની જોડે વૈર બાંધનાર આપણાઓ કે દહાડે સુખે
સુતા છે ? મૂર્ખો વિદ્વાનને કે દહાડે જીત્યો છે ? તેમ આ શુદ્ધ
ક્ષત્રિઓની કન્યા રૂપ મણી, તમારા જવા રાંકડાઓ કે દહાડે
વાપરવાના છે ? માટે જો જનેતાને ધારી આટલી ઉમરે !
આળ્યા હો, તો ક્ષત્રિય વટ દેખાડી કન્યા હ્યો ? નહીં તે
ધિક્કાર છે, તમારા ટોપ બકતરો પહેરી વરને ઘેરથી તેમની
માને પરણવા જાય તેમ ઉધણાવી લાવનારને નાહાન !

દુર્યોધન—(હંચુ, તેની સામુ જોઈ) શાણા શુરવિરો, તમે તમારા ધર્મ સા
ચવી અમારા જવા અદ્યાત્માને યોગ્ય દંડ આપ્યો છે ? તમો
ઉત્તમ કુળના ક્ષત્રિય છો, પ્રતિષ્ઠિત છો. ધાર્મિક છો, અને ન્યાયી
છો, માટે માન પ્રતિષ્ઠા જોજવધાની ખાતર આ કામ કરવું
છેલી દે ? તમને લાંછન બધું છે ? જેના હાથમાં આયુધ
હોય છે, તેના પરજ વિર પુરૂષો ધા કરે છે, માટે તે ધર્મ વિ
ચારી પુત્રને ધા નહીં કરતાં છોડી દો ?

ટોત્કચ—પાપીઓ, રાવણ મણીચીન થતાં જ હાણોને રાજ્ય આપવા કે
કંઈતો હતો, તેમ આ વખતે તમો ધર્મનું રમરણ કરો છો, તે
ઠીક છે ? પણ રજસ્વળા માતા ધ્રુપદીને બળાત્કારથી ચોટને
પકડી સભામાં બસડતાં આણ્યાં ત્યારે, શકુનીની સજાહથી યુ
ધિષ્ઠરને જુમટું રેમાડી કપટથી હરાવ્યા ત્યારે, બીમસેનને જે
ર ખવરાતા નદીમાં નાખ્યા ત્યારે, વારણાવત મામમાં લાખો
જૂવનમાં પાન્ડવોને પ્રપચથી સુતાડી પાત્રકથી સજાગાળ્યા ત્યારે,
સભામાં પાન્ડવોને તેમ રૂતિ ધ્રુપદીને વિષ રૂપ વચન સ
બળાવી નવસો નવાણું ચિર ખેંચી સતિની આબરૂ ઉપાડી
કરવા પ્રયત્ન કિધો ત્યારે, અને ગમે તેવા શત્રુ પણ પિત્રાઈ
પક્ષમાં કરેલ વેવઈશાળ વાળી કન્યાની અપેક્ષા રાખી જન લે

જાણે માથા તમારે તમારો ધર્મ ક્યાં મરે હશે ? તે હ
જાણું તારા લાભનો ખાતર ગમે તેમ યોગી થઈને વાત કરે
છે, તેથી તારું કામ પારપડતી નથી ?

ગાયન પર.

દુર્યોધન—

આપો પુત્ર અમારો એ શાણા પ્યારા આપો.—

ધટે ન કરવું આવું ભાઈ તમોનેરે
તોજ ધટે છે તમારો—એ શાણા પ્યારા આપો.— ૧

હત્રીનો વટ તમે સાચવ્યો સાચોરે
છુટ્યો અમારો જનમારો—એ શાણા પ્યારા આપો.— ૨

ભાગે ન ધરે મારું મહેર કરોનેરે
કરો એનો છુટકારો—એ શાણા પ્યારા આપો.— ૩

કૃત્ય અમારાના સામુ ન જોશોરે
બુડતા પાપીને તારો—એ શાણા પ્યારા આપો.— ૪

ધટોલકથ—અરે દુષ્ટો, સુરેખા કન્યાનેતો શાણો અભેમનું પરણી બે
હો, પણ બક્ષમણુ વરને પરણાવજો તેની માને અને ક્ષતિ
હો, તો કન્યા સેવા આવજો ભાગોળે !

(એમ કહી બક્ષમણુને ફૂંકી દેછે, તે નાંડપ આગળ આવી પડે છે ત્યાં તે
ની આગતા સ્વાગતા કરા બેસે છે, તેટલામાં દુર્લભવડનાં ઠેઠલાંક માણુ
સો બહાર વટે પડી ત્યાંના દિવાને કરેલા અન્યાયને માટે ફરીઆદ કરવા
આવે છે. તેમ દિવાનનો ખાનગી માણુસ મુદતનો વધારો કરવાની જોડવ
જુ માટે આવે છે)

ખા. માણુસ—(દુર્યોધન પ્રત્યે) મહારાજ આપની સાનિધ્યમાં જરા વાત
કરવી છે ?

દુર્યોધન—(દુરજઈ) કહો ભાઈ કેમ છે ?

ખા. માણુસ—દુર્લભવડના પ્રધાનજી મધવરામે મને મોકલ્યો છે, તેમ
ની મુદત આખર દિવસમાં આવી છે તો કાંઈ જોડવાણુ કરી
મુદત વધારવી એટલું માગણું છે ? હો આ.

(એમ કહી દશહજારના તોળા આપે છે. તે દુર્યોધન લેઈને બહાર આવેછે)

નરસિંહસાહેબ—મહારાજ આ લોકો જે અરજ કરવા આવ્યા છે, તે હકી
કત જગ જાહેર થઈ ચુકી છે, અને તે આપના મુકેલા માધવ
રામ પ્રધાનના સુધારા, વધારા, અને અન્યાયથી ભરેલા મોં
ટાલાછે, વળી નગરવાસાઓ અરજ કરવા આવેલા છે, તેમની
હકીકતથી પુર વાકેફ થશે, તો આપને રહેજમાં ખચર પ

ડો. કે આપના જાહેર દિવાન તેમ જાંકડા ફાળદાર અંદર
અંદરથી મળીને કેવાં કાળાં કરી આ મરીખ દુનિયાને પાં
ચમાં નાખે છે ! વળી હમનેતો ખખરજ છેકે આ માધ (ખા
નથી માણસ સામુ જોઇ) કોઇ આવ્યા છે, તે તેમનાજ હશે !

દુર્યોધન—ચાલો, નહોત તેનો માણસ ? અને જે હકીકત વમે દરજા
વેઠો તેની રૂપરૂમાં ફરીઆદ જોઇએ, તે ક્યાં છે ? વળી
હાલ કું દીલગીરમાંકું !

(નેટવરલાલ નમ્રવાસીઓની સહીઓ સાથે ચરજ અને પેલા કમીટ
નહીં કરેલા કેસની ખાનગી જુમાનીઓ રજુ કરી દુર ઉભો રહે છે. અને
પાસે નમર શેઠ માણેકલાલ, મોતીલાલ વીગેરે આવી ઉભા રહે છે, જેથી
આપેલા ઠાગજ જુવે છે અને કરજુના સામુ જોઇ.)

દુર્યોધન—કેમ કરજુ, આને માટે શું ધારવું જોઇએ ? કરજુ દસ હજાર
તો હમણાંજ મળ્યા, કહો તેમ કરીએ ?

કરજુ—માધ, નાદાનગી દોરતી ને છત્રકા જાહાન ? આવા અન્ધાધ, પેટ
ભરા, દૂધી, અને કૃતદિને તો વિદાયજ કરવા જોઇએ !
હાલતો એજ, પછીથી દશ હજારને માટે તેની કાંઇક બીજે
જોડવજુ કરીશું ? કરજુ અહીં તેનો અત્યંત જુલમ સંજ
ળાય છે, જન સમુદમાં પણ અણુમમો થઇ પડેલ છે, માટે
હાલ તેને રજા આપો ? જેથી હાલ જરા નરમ પડે ! વળી
તપાસ કરતાં માલમ પડશે તો અસલની માફક જગ્યો આ
પીશું ?

દુર્યોધન—(હુકમ લખીને) છડીદાર ? આ હુકમ લખને સ્વારને આપો અ
ને ફુલ્લખડના મહારાજને જોડાવો ? (છડીદાર લઈ સ્વાર
ને આપી મોકલે છે.)

પ્રવેશ—૭મો.

(સ્થળ—ફુલ્લખડની કચેરી.)

છડીદાર—મહારાજ ફુલ્લખસેનને બહુ ખમા !

ફુલ્લખસેન—પ્રધાનજી હાલ શહેરમાં કેમ ચાલે છે ?

માધવરામ—મહારાજ, નજીવા કેસો આવે છે, તેની માંડવાળ લાય છે
તેથી જાહેરમાં આવતા નથી !

ફુલ્લખસેન—પેલો કુલીવાળો કેસ અધર હડી ગયો, તે કાંઈ નાનો સુનો
નહોતો ! અને મારા કનખર વાત સરખી ન આવી ? પણ
અને તો પરમારી ખખર મળી !

માધવરામ—(સ્વગત) નક્કી કાઢએ ખાનગી અરજ ગુજરી ! પણ ભલે તે શું ફાવનાર છે, મેં તો સળંગ જોડી રાખી છે !
(એટલામાં દુર્યોધનનો સ્વાર આવે છે તે મહારાજાને હુકમ આપે છે, જેથી ઉઠી વાંચે છે. અને)

દુર્લભસેન—પ્રધાનજી, આપની મુદત પુરી થઈ છે, જેથી હવેપતિ દુર્યોધનનો હુકમ આવેલ છે કે તમને હાલ તો અત્રેથી મુક્ત કરવા માં આવે છે ?

માધવરામ—(નિસ્તેજ મુખથી) વાઈ મહારાજા, (સલામ કરી જાય છે અને કચેરી બરખાસ્ત થતાં પાછળ રહી)

પ્રેક્ષક પ્રત્યે—સ્વગત.

માધવરામ—અંતે ધર્મે જય અને પાપે ક્ષય, તે આજે સિદ્ધ થયું ! ઉજળું એટલું દુઃખ માનવું એ નિરર્થક છે ? કાષ્ઠનું ભડું ન કરતાં દેશીઓનો દોષી બન્યો, આંખે ચડ્યો, પસ્તાળ પડ્યો, અને ઇંદ્ર સમાન સુખ ભોગવાયું નહીં ! અરે પેલા હુષા માણસને મોકલી ઠશ હજાર રૂપીઆ પણ ગુમાવ્યા ! હાથ, કેવો દેવનો કાપ ? પાપનો પૈસો ખરેખર પૂંજે બહારી ધરનો પણ લેઈ જાય ! પેલી ફરંદી પુલીએ ફસાવી રાંડ કુસરાએ મારું સરવસ્વ ખોવરાવ્યું ! મારું નશ્વિલ્લ મુજમાં ધમોલ્યું ! મારા મુખાવિહાર કાળજી ધર્યું ? મારી જળહળતી જ્યોત રૂપકીતિને ઝાંખી પાડી ? મારી પુંછની પ્રસરતી વેલી તોડી હાથ, પાપણીનો પૈસો થોડો લીધો પણ ત્રમણો ગુમાવ્યો, અમે ધણા પ્રયાસે સારી જગ્યો મેળવી પણ ભોગવી નહીં ? પણ ખરી મહેનતનો પૈસો તેજ દેહાંત સુધી ટકનાર છે, અને પાપનો પૈસો તેજ મનુષ્યને પતાંગની માફક ઊરાડનાર છે ! વળી પક્ષપાતી એજ પાપનું મુજ, અભિચાર તેજ આ વધુ નો વેરા, તેમ સદાયરણ તેજ સ્વર્ગની સડક, આત્મ, વળી આગ્રહાય થશે ત્યારની વાત ત્યારે છે, ? પણ, મારા અબજ અધિકારીઓ હવે અત્રે રહે તેમ ભાગતું નથી ! કારણ દેશીઓની હાલ ન સાંભળતાં મેં મારા વતનીનેજ તોફારી આપી જેથી હું અગ્રિય થયો ! ખેર, મારા પાપના છાંદા તેમને પણ હડશે ! તેમનું નશ્વિલ્લ તેમની પાસે ? (જાય છે.)

પ્રવેશ દ્વિતીય.

રથજી—અળીભદ્રનો મહેલ અને રંગમંડપ,

અળીભદ્ર—

ગાયન પદ.

બળે છે હાથ મન માર—ધિરજ હું શી રિતે ધાર—
 પ્યારી પુત્રી સાડલી—થઈ શત્રુને શણું
 કલંક છૂટ શિર નાંખીયું—હળી મયો હું ધણું,
 અરે જગ માંલ્ય મુખ માર—અતાવું શું થયું સાર—બળે છે.
 બીખારી થઈ બટકતા—પાંડવ રન્ય અધાર
 પાપી પુત્રે આવીને—કીધું કર્મ કઠોર
 નિકળ જીવ બહાર ધિક્કાર—મુકી દે આ હૃદય માર—બળે છે.
 લેતાં લખ્યા માલ્યરી—લેશ ડર્યા નહીં કુદ
 અર્જુને આપ્યું હતું—બહેન હર્યાતું કદ
 કરે છે દુહટ મન ધાર્યું—અહો દુઃખ ક્યાંય ઉચ્ચાર—બળે છે.
 કૃષ્ણ હશે તે કામમાં—હર્ષ વિશેષ અપાર
 નથી દુષ્ટો ફાવે છે—બહીક ધરે ન ભગાર
 જઈ રણ માંલ્ય સંહાર—કરું હું હાથ મન ધાર્યું—બળે છે,
 (પગ પછાડી ક્રોધથી દુર્યોધન પ્રત્યે)

અરે ઓ બાપજી દુર્યોધન, જેમ પુત્રી માણસ ખુલ્લામાં બ
 રાઈ રહે, તેમ ના મહો થઈ કેમ સુરત થઈ બેઠો છે ? તારી
 તીખી તલવારને લોહી પાન કરાવ, શત્રુને નસાડ, અને આ
 જન સૈન્યે હસાડ ! પાપી લોકો પલક વારમાં કન્યા લેઈ ગ
 યા; અને આપણે હાથ ધસતા રહ્યા ? વળી તમારા હમાગ
 મોઢાં નિસ્તેજ બનાવ્યાં ? હાથ, તમેને કેમ નથી લાગતું ?
 આ વખતે ક્ષત્રિની તલવાર કેમ લોહી ન આપે ? ખરો ઉ
 નાલો છતાં બાણથી પરજન્યની માફક આકાશમાં કેમ અંધ
 કાર ન થાય ? અરે, ખરેજ આતો શિયાળવાનાં લક્ષણ છે ?

દુર્યોધન—(જેથી પ્રાસે આવી ભિષ્મ પ્રત્યે)

ગાયન પદ.

કહો કેમ પિતાજી કરવું—(૨) ટેક

જખરો જીવન એ લોકે જણાવ્યો—કહો ગુન્હો હવે કોનો ગણાયો.
 અન્ધાય કરીને કન્યા હરીરે હાથ—ચાલ મનમાં મરવું—કહો.
 પિશુન મેલના પ્રાણુજ હરવા—સખલ સૈન જલ્દી સજ કરવા
 ભજી ખુશી થાઉં રો વિચાર તમારો—યુધ્ધ હવે આદરવું—કહો

બિંમ—બાપ, મારે બેલણું એ તમેને અરચિકર થઈ પડશે ? કરણ
તે લોકે નું રાખાટ રિગેરે સરવસ્વ તમેએ બધ લીધું, તે
પણ તેથી સંતુષ્ટ ન થતાં તેની કન્યા લેવામાં પણ પ્રીતિ થા
લી, છતાં મેં તમેને કાઠપિચ રીતે વર્ચ નથી । વળી તમા
રી મરણ મુજબ વરતો છો, તો પણ તેઓ પોતાનો ક્ષત્રિય
વટ દેખાડી કન્યા લેઈ મળા છે છતાં તેમની સાથે ચુદ્ધ કરી
પરાજય પમાડવા પારો છો, તે વૃત્તિ પાપ રૂપ છે, અને તેમાં
તમે જય પામવાના નથી, છતાં તમને ગમે તે ખરું !

કરણ—બાપ, દાદાતો મુગથીજ તેમન છે, પણ તેમના બેલવા ઉપર હાલ
વિસ્વાસ ન રાખતાં ક્ષત્રિવટ ગળાવવો તેજ તમારું સર્વેનું
ભુપણ છે, નહીંતો કાળે મોઢે ઘેર જવું પડશે !

દુર્યોધન—સેનાધિપતિ ? સૈન્ય તૈયાર કરો ? અને વાજાં વગડાવો ?

વિદુષક—હું પણ એક ઢેલ બાળને આવું છું. હારશે તેની પાસ વગાડીશ !

બળીભદ્ર—કૃષ્ણ ગંધુ ? આપણુ પણ સૈન્ય તૈયાર કરવું જોઈએ ?

કૃષ્ણ—હા, હરામખોર ફાવીતો ગયા છે, માટે આત્મા હું પણ રથ ભેદ
આવું છું, અને લશકર તૈયાર કરાવું છું (ગય છે)

પ્રવેશ ૯મો.

રથાળ-બળીચો અને બોંચરું

ધટોત્કચ—કેમ કાકિ ? કલ્યા પ્રમાણે બાબીને લાવી હાજર કરી કે નહી ?

મુલદ્વા—હા બાપ, તેંતો તારી ફરજ બળવી દુશ્મનોનાં મોં કાળાં ક્યાં
પણ આમ થવાથી તારી બાબી ખુશી છે કે કેમ, તે ખુલા
સો થાય તો વધારે સંતોષ પેદા થાય !

ધટોત્કચ—(સુરેખાના સામું જોઈ) વારું, બોલો બાબી, હું તમારું હર
ણ કરી લાગ્યો, અને દુર્યોધનનું ઘર તમળ્યું, તેથી તમે
રાજ કે નારાજ ?

સુરેખા—(આધું એઢીને) મોટા બાપ, આગે ક્ષત્રિ કુળને દિવાળી દુશ્મન
દુર્યોધનદી સો કોરવના મોંપર ધુળ નાંખી, હજારો માણ
સની વચ્ચેથી મને આણી, મારો પણ ટેક રાખ્યો, તેથી હું
અત્યંત ખુશી છું । વળી તેમ થવાથી આપણને શું લાંછન
છે, જીવો, કૃષ્ણ કાકાએ પણ રક્ષમણીનું હરણ કર્યું હતું ।
વળી આપના કાકા અરજીન પણ તેવીજ રીતે મારાં સાસુ
ને વધા હતાં, તો મને શું બાક છે ?

ધટોત્કચ--(સુભદ્રા સામું જોઇ)સાંભળ્યું કે કાકિ ! બાબી તો આપના મતને મળતાં જણાય છે ?

સુભદ્રા--વારં બાઈ, પણ લગ્ન વિધી કરવી તે ?

ધટોત્કચ--શાન્તી લગ્ન વિધી, હજીનો અડીં ભારે યુધ્ધ થનાર છે ? પણ ગાંધર્વ લગ્નનો કરી દેવાંજ જોઇએ, પછીથી ગમે તેમ થાય ? (તેવામાં અંતરીક્ષ નારદમુની પધારે છે, અને ગાંધર્વ લગ્ન કરાવી, કળ્પએ મોકલાવ્યાં છે. એમ કહી ચુકી, પાનેતર આપી અદર્શ થઇ જાય છે.)

ધટોત્કચ--(અભેમ-યુ પ્રત્યે) ગાયન પદ.

શુભ શુભ તું બાધરે-(૨)ટક

શ્રી શંકરની મહેર ખરે છે-જે આપણી કાયં સરે છે,

છગયા, ખણયા, કગયા, જાણએ-શુભ શુભ તું--૧

સદમણ વર વરવાને આળ્યો-દમો દઈ દુઝને દુખાળ્યો,

એવો ડખાળ્યો, મરવા આળ્યો-કેર કરાળ્યો-ત્યાંહીરે-શુભ-૨

અભેમ-યુ--વિરા તારા ઉપકારનો બદલો વાળવા આવેજા સમર્થ નથી. પણ તે પ્રમુખ હ થમાં છે. વળી આ વેળા હું પણ શું કરું છું તે તારે જોવાનું છે, કારણ અત્યાર સુધી હું ખેતી રહ્યો હતો, પણ હવે આપણો દાવ આળ્યો છે. તો શાને માટે હાથ નહીં રખડીએ, વિના કારણે પિતા કામને વનમાં રખડતા. કરી શત્રુ સિંહ રૂપે માદી ભોગવવા પારી કન્યા લેવા લાક્યો. તેને આ ચમત્કૃતિથી સહજ દુકડા કરી મારી લોક શુભકની તિખી તજવારને લોહી પાન કરાવું ? માટે શાએ ? આપણાં માણસો તૈયાર કરો ? અને કહેવાનું એટલુંજ કે તમે ત્યાં હું જાદુર અને કૌરવ બે સૈન્ય છે, તેમાં પ્રથમ પ્રથમ ક રહી પહોંચીશું.

ધટોત્કચ--બાઈ, તમે પણ વિધમાં કુશળજો માટે જાદુવના સામા રહેજો ! અને હું કૌરવ કાકાને સારી રીતે રમાડી જમાડીને લોહીથી ચુતા કરી મોકલીશ ! પણ બેમાંથી જેને વખત મળે, તેણે એકજીજાની ખખર જોવા આવી મદદ કરવી ! જેથી આપણો પ્રભુ જય કરશે !

ગાયન પદ.

અભેમ-યુ--(લશ્કર પ્રત્યે)

કરો મર્જના ધોર દહને-કપડી કપે થનનનન

આલો આંપે ચડપ લઈને-ધરતી કુળે ધનનનન
કોટી કરો ચતુના કઠકા-લપ સમશેરો સનનનન
ચમકાવો વિધુત ચાપુકો-શત્રુઓ ને ચનનનન
ખેડાં ખપવાં ખંજર ખાસાં-ખડકો ખમકે ખનનનન
હથિઆરો લોટે હસ્તોપર-છરા હમકે છનનનન
જલ્દી જલ મેળવવા માટે-જંગ મચાવો જનનનન
તરકસ તિશે મારો તાકી-શત્રુઓ પર તનનનન

(ખપહો)

પ્રેરેશ ૧૦

(સ્થળ—જંગલઅને રાંગુભુમી)

(રસ્તે દુર્યોધનનું લશ્કર પગ પછાડતાં જાય છે ત્યારે)

દુર્યોધન -

માયન પડ

હાર ઠેકાણે થાય—(૨) હથિઆર તેવાં હાથ રાખજો—ટેક
દર્શેશ બાગનેટ બકતર સજીને—દુસ્મન ઉપર દ્રેષ હાખજો—હાર-૧
મુમત ના મુકશેા દુપ્ટોને મારવા-શસ્ત્ર પડે તે સાંખજો—હાર-૨
મારતાં મારતાં મુમેથા બોલજો—કન્યા લીધાને સ્વાદ ચાખજો—હાર-૩
અપાર ક્રોધ ઉરમાંહે આણીને—ગેડી ગદાઓ નાખજો—હાર ઠેકાણે-૪

(જાય છે અને બળીભદ્ર તથા કૃષ્ણ પોતાના લશ્કર સાથે આવી સંગ્રમ કરવા જિભા રહે છે, ત્યાં દુર્યોધન પોતાનું લશ્કર લેઈ કરણ, શકુની, દુર્યાસનાદિ મંડળ એક બાજુ ઉભું રહે છે, અને બીજી બાજુ અભેમન્યુ તથા ઘટોત્કચ પોતાનું કૃત્રીમ સૈન્ય લઈ આવી ખડા થાય છે. જોયો)

બળીભદ્ર—(સ્વગત) પ્રભુ ત્હારી ગહન ગતિને પાર પામ્યો નહીં, શત્રુઓ ફાવી મયા ! કુંવરો જતાં ક્રોધને વશ થવા વખત આવ્યો, સિંહને મુઠી શિઆળવાનો સંગ કયો, ત્યારે બાણ જનો પશુ સ્વહસ્તે વધ કરવા વખત આવ્યો ? પણ શું કરવું પુરું કરનારને પુરાં ફળ મળે એમાં નવાઈ શી ? તેમ છતાં કૃષ્ણ બંધુ પક્ષમાં છે. એટલે આપણી જીત થશે ? મને તેમ થાય પણ કુંવરીનું હરણ કરનારને તો કાળને સ્વાધીન કરે તોજ મરદાઈ ! કેમ કૃષ્ણ બંધુ ?

કૃષ્ણ—(હસીને)ભાઈ તે, સામાન આવ્યા છે ? ક્યાં વાર છે ? ને હંદા છે તે દેખાડજો ને, એટલે જણાશે ? હું પણ બનશે એટલું જોર કરાશે !

કરેણુ—અરે બળીભદ્ર ! એ કોમળ મુવરેના તે સા બાર છે । મોટા મે
રને મંદાર તોડાને પાછર કરે । મહેનમત હરથીઓને માંચ
ડવત ચોળી નાંખુ ! મમે તેવા શત્રુઓને સમના પ્રહાર
વડે હંકરુ । સહુ જેવા બળીષ મહને અવનીપર અંધકાર
કરતાં અટકાવુ । આભ અને અવની એક કરું ! સિંહ, અ
ને શિયાળને એજ તોડે પાણી પાઉ ! રંક અને રાગને સ
રખો ન્યાય આપું ! અને એક પુંકથી મર્જવંતીઓના મર્જને
બલીત કરાવુ ! એવો હું સુર્ય પુત્ર પ્રાકમી, તેના આગળ તે
રાંકડા શું ફાવી જમાર છે ।

દુર્યોધન—ભાઈ, મોટામાં મોટી ઓશતો તમારોજ છે ને ! બીજાનો બા
મજા મળ્યા છે ! વળી મામે સલાહ લેવને મટે ઠીક મળ્યો
છે. એટલે આપણે જ્યાંને ત્યાં ફાવીએ છીએ । પણ આ કા
મ પાર પડવુ મુશ્કેલ છે.

અભેમન્યુ—(સામો બાળુએ ઘટોત્કચનો હાથ ઝાલીને)

ભાથન પદ.

આવ્યો છે આજે આપણો દાવ પ્યારો એ બધ,
ફટ દુર્યોધનને મારવા મુકો તહાં—આવ્યો છે.
પુરી દયો પાપીને પિડ—રણમાંહે પડવો રીર.
દઈ બે બંધુઓ શુન્નિર-કરતો કરવો અહીં—આવ્યો છે.
હંયા હંધ ધાને હામ-હાવુ તહીં આ છોડી હમ
દેધ શ્રી ત્રીપુરારીનું નામ—ગુટી પડવું સૈન્ય તહાં—આવ્યો છે.
પ્યારા બંધુ ! શત્રુઓ સાનીહમાં આવી હમા છે ! મમે
તેમ બોલે છે. મા ? લશ્કરને હુકમ કરો ? અને પાપીઓનો
પરજય કરી જય મેળવો !

ઘટોત્કચ—અરે સરદારો ! જ્યાં સુધી દેહમાં પ્રાણ હોય, ત્યાં સુધી શ
સત્રુઓને ફાવી જવા દેતા ના અને સુવિધ વદ સાયવી તે
મને સંપૂર્ણ સ્વાદ ચખાડો । કે જેથી આવી રીતે કન્યા લે
વા કોઈની હિપર પડે તહીં ।

સરદારો સ. ચે—અહુ સાર સાહેબ.

બળીભદ્ર—અલ્યા, અભેમન્યુ ! તું મારી બળીનો પૂત્ર થાય છે । પણ
તોસ કાળા કૃત્યનો બદલો આ વખતે આપવો હિચાંત છે,
કારણ તારા જેવા નમાલ, અને જેના પિતા પ્રજા અરન્યની
અંદર રખાઈ રવડી પેટ તા, અને દ્રવ્યહીન, ધરહીન,

તથા બુદ્ધિહિનને આ કન્યાનો પાણી મદ કરવો, એ એક કંચારના બળામાં હાથ ધાલવા જેવું થાય છે । તે તમે હાવી રીતે હરામી કરી, જેમ તારા પિતા પારથે મારા બન્ની સુભદ્રાને સન્યાસીના સ્વરૂપમાં સ્વહસ્તે હરણ કરી શકી ગયો હતો, તેમ આ કાવનાર નથી ! માટે છવવાની આ શાખે તો સુરેખા કન્યાનો અભિલાષ છોડી દેઈ મુને સાંધી દે । અને તારા મુન્દાને માટે માફી માગ । તે તને છવતદાન આપીશ.

અભેમન્યુ—મામા ! મુર્ખની મમતા, માનવીના હેખામાં ગણાતી નથી, તેમ આ વખતે જેને શબ્દો, આપના મુખાર્વાંદમાંથી બોલાય છે, તે કેવળ અપ્રદિત અને મુર્ખતાથી બરેલા છે ! કારણ તમે મારા પિતા અરજુનનો દાખલો આપો છો ! પણ તે ક્યાં નથી બનતું ! પણ આ શબ્દો તમને પોતાનેજ પાણી મા ફુગાવે છે ! માટે બસ કરો । મારા પિતા અરજુને તમને સારી રીતે હાથ દેખાડી, ક્ષત્રિય વટ સામવી, હરણ કરી ગયા હતા. કે જેથી હસ્તીના પુરમાં આવી તમે કન્યાદાન દેવાને લાયક નહતા, તથાપી, આપની શોભાની ખાતર તમેને હકક આપી કન્યાદાન દેવરાવ્યું હતું ! અને તેનીજ માફક હાવી રીતે આપજ, નમાલા શબ્દો વાપરી, લડાઈ માંડી વાળવા પ્રયત્ન કરી. કન્યા પાછી લેવા ધારો છો, તે તમારા બદલ ફુળની જ્યોત રૂપ કિર્તીને, તેમ જનેતાને લગાવનાર છો ! માટે ક્ષત્રિય વટ દેખાડી, રણમાં પડો, અને કાઢ પણ રીતે જીત મેળવી, આપનાં કરેલાં નિર્માણને અમલમાં લાવો, તેજ શોભા છે ! નહીંતો આ વખતે કન્યાતો શું પણ સાલ અણીએ ધેર જવું મુંઝકેસ છે ।

બળીભદ્ર—અરે સરદારો, જેમ બને તેમ આ પાપીઓનો પરાજય કરો અને આપણી ગાદીને, તેમ ફુળને એજ ન લાગે તેમ ક્ષત્રિય વટ સામવી દુશ્મનોને દુર હાલો અને મત સુરેખા મેળવો

કરણુ—(વટોત્કચ સામે આવતાં) અલ્યા એ માયાવી, તારા જેવા જંગલી જે રાક્ષસીને પેટે અવતાર ધારણ કરી, મનુષ્યની હારમાં ગણાવા ધારે તે બની શકેકે ? પણ તારી હનમતિને અનુસરી આવા કામજ અભેમન્યુના આત્માનો ભોગ અપાવીશ નહીં અને આ જે જે કાર્ય કર્યું છે, અને જેટલાં જેટલાં, જાનને

તેમ જાહેરને દુઃખ દિધા છે ! તે તારાં કાવચો છે ! પણ ખચીત જાણને કે આ સુર્ય પુત્ર કરજીના સામે કાષ્ટજ હશે શકે છે ! અને અરજીન સરખા પણ હાર ખામી જાય છે, તે તમારી હજી મુજ સરખી પણ દુટ્ટી નથી, તેમ સંસારનો ચલિત્રીત અનુભવ પણ લીધો નથી. તેમ શુરવિરોધના વિદુત સમ શસ્ત્રોના ધા, શરીરપર સહન કર્યો નથી, તો આ એક, ખાજકો જાણી, કહેવાનું કે, જાના માના કન્યા પાછી આપી થર બેળા થાવ, અને અભેમન્યુને પણ સમજાવી પાછે વાળો નહીંતો, આ શસ્ત્ર વરે, વન કરજી થવું પડશે !

ધટોત્કચ--જા, બાપલા, દુકડા ખાઈ, તારા જેવા નમુજાનેતો બોલવાનો હકકજ નથી ! તારી સરખામણી કરતાં સરખ આવે છે, દા શીએ હજી મોટો કર્યો, સારથીએ પોપણ કર્યું, અને ખરા માત પિતાનો પત્નો નથી. તે વળી ક્ષત્રિયના લેખામાં મણાઈ અમારા જેવાને શીખામણ દેવા આવે છે, સરખ ! સરખા ક્યા ખુણામાં સંતાએલું શિયાળવું દુર્યોધને સંમર્યું છે ! તે આવા નિર્માણ શબ્દ વાપરી શુરાતનનો ભાસ પાડવા જાય છે પણ જા, લખાડ, હું તારી સાથે બાપણ કરતો નથી ! પણ જો સુરેખા કન્યા લેવા સ્વમતા બિમાન રાખતા હો, તો, ર જીમાં પડો ! અને આ વિર પુત્રોના પ્રહાર કેવા તમારા જેવા પ્રેદ શરીર પર થાવ કરે છે, તે જીવો પછીથી વાદ આ વશે !

દુર્યોધન--ભાઈ કરજી ! મમે તેવો પણ તે જામજી, અને રાક્ષસીને ધ વેશો, તેનામાંતે ક્યાંથી અકકલ હોય, જવાદે તેનેતો હાથ દે ખાડયા વિના મને તેમ નથી ! (આ બોલવાથી અરસપરસ વિખવાદ વધી પડે છે. અને અ ભેમન્યુ તેમ ધટોત્કચ ખુલ્લે હથીઆરે જીતરી પડી બને ત રૂના સડવધવાને કતલ કરી નાંખે છે, અને ધટોત્કચ દુર્યોધ નની જાતીપર ચડી માથું કાપવા જતાં દુર્યોધન મારી મ.એ છે અને)

દુર્યોધન--હાથ એડી.

ભાઈ તારા શુરાતનથી હું હાર પામ્યો છું ? તું સત વચ્ચે જાકે હજરધણો બળવાન છું ? મારા શુરા સ્નેહીયો તારી કુરતાને સ્વાધિન થવાના બચથી દુર જઈ ડચકાં ખાય છે ? ખરીના મુખમાં કાળીમડુ સમાય નહી, અને તેનીજ માથક

હમે હમારા અધ વિચારનાં ફળ પામ્યા છીએ ! માત્ર છવ્વ
ત્રણન આપો તોજ નસ છે ! મોઢાએ કન્યા હમારે તો નથી
જોઈતી, અને લક્ષ્મણે પરશુરો એની માને ! અને તે કન્યા
સુખેથી અભેગન્યુને વસાવે તેમાં કું સહ હું ?

પટોલકથા—જા, પિસામ, તારા જેવા અધાત્માની હત્યા કરતાં યુને કાંઈ
વાર નથી ! પણ માત્ર તારી માફીની માગણી સ્વીકારી,
તારું મૂતક મુઠીમાં સમાયેલું છે, તે અત્યારથી છોડી દેડું
હું, પણ પિકાર છે તારા જેવા નામદાં, કંમાલ, કુળમાં
કલંકિત ક્ષત્રિય રાજાને, કે જેને જાતીબિમાનતું લેશ પણ
ચિન્હ નથી ? વળી તારી જનેતાને હાલો નમાલો પુત્ર જનન્યા
કરતાં પશ્ચર શાને ન આજો ? અરે ઓ ! પાપી હીલકાસ,
અરો ક્ષત્રિનો પુત્ર મરણને ચરણ થતાં સુતી પોતાનો દેહ
જોડતો નથી ? તેમ પોતાની દોષત, સૈન્ય, તેમ સમાં સ્નેહી,
સર્વને મર્યાદિત થવા છતાં, તારા જેવા કલંકિત શબ્દો
કાઢતા નથી ? પણ અરેજ તું ક્ષત્રિય નથી ! વળી, જનમાં
કામ, પુત્રરાષ્ટરના વિર્યનો પણ નથી ! જો તેમ હોય તોપણ
હાવા સરમમરેલા શબ્દો, આ એક મહારા જેવા કામગ
વર્ધના કુંવર આગળ ન જોલે ? પણ અરે ઓ નાદાન ?
સિંહની સમક્ષ શિયાળવું ફેડલું હાલે છે ? મંજારની આગળ
હંદર શું કરી શકે છે ? મંત્રવાળા મહારી આગળ મણિપર
નામ કેવો વશ થાય છે ? કામી કામને સ્વાધીન થતાં કેવો
કંમાલ બને છે ? છતાં જાતના હસ્તકમાં આવતાં કેવો
જેભાન બને છે ? વેશ્યાને ત્યાં આવી દસાએયો વંડેલ પુરુષ
કેવો વશ રહે છે, તેમ તારા જેવા મહોન્મત માતાંગ જેવા
દુરાચારી રાજાએ હમે ગમે તેવા પણ બાળક શત્રુઓને
ચરણ થતાં કેવા કંમાલીપતપણે જાય છે ?

તારા કરણ, ચકુની, તથા દુશ્મણસેન વિગેરે વરપ્રોડો કાઢી
વરને કબજાવી લાવનાર, નપુંસક નકટાઓને પણ તહાસીજ
માફક લાખો, બમકે કરોડો વાર ફિદાર છે ! કે જેનું અન્ન
ખાઈ, આલસી ઉપર તેમ પડવીએ આવેલા છે, કે જેની
મદદથી, પોતાના પિતાઈ માઈઓને દેશવટો દેધ સુખે રાજ
કરે છે ! તે આજ શત્રુને હાથે પકડાઈ કાળને સ્વાધીન થતાં
સુખીમાં પણ પોતાની ખાસે હથિઆરો છતાં, સંરક્ષા કરતા
નથી ? તો તે કરતાં રાડાં મહણ ક્યાં હોય તોપણ કી

હતું ? મારે જ હસમી, હવેથી સીધો ઘેર જઈ સારા વિચારે દોરાજો !

(એમ કરી છોડી દે છે. અને દુર્યોધન પાછું જોતો નાસી છે તેટલામાં અભેમન્યુ, સામા લડવૈયા, બળીભદ્ર-કૃષ્ણને લડાઈમાં હરાવતાં આવી લક્ષ્મણનો ચોટલો પકડી યજ્ઞથી માથું કાપવા જાય છે ! ત્યારે)

લક્ષ્મણ—ઓ બાપા ક્યાં નાસો છો ? મુને મુકાવોને !

(ન મુકાવતાં હાથ જોડી માફી માગે છે. ત્યારે)

(ચોટલો પકડી ઘસડી આમળ લાવી)

અભેમન્યુ—(પ્રેક્ષક પ્રત્યે)

ભાવન પદ

જીવો ક્ષત્રિ પુત્ર યજ્ઞ જનુની પય લખવે આમ
ધારી રમત ધાયે રણમાંહે પણ ન મળે કશા રામ
યજ્ઞ અને સમશેરના પડે શીરપર જ્યારે ધાય
ત્યારે નિર્લજ નાહા જાય જીવો ક્ષત્રિ—૧

બાન વિનાના હેવાનમાં ન હોય જોડી હામ
તોપણ મદમસ્તા બની કરે છે કુડાં કામ
પ્રણ બચાવી પેતાતણો પિતા પુત્રનું ન દે નામ
બહે જયને સુત સ્વધામ જીવો ક્ષત્રિ—૨

લાલચમાં લપટાય છે દેખીને દારા દામ
સ્વધર્મને સમજ્યા વિના મૂકી ચાલે ધર ગામ
ખત્તા ખરેખર ખાઈને જ્યારે ધાય છે ક્વમુખ સ્યામ
ત્યારે આવે હરામને દામ જીવો ક્ષત્રિ—૩

જા પાપી, ત્હારા પશ્ચર પિતાના પાપનો બદલો વાળનાં ત્હારા
બ્રાણ લેવા કિંચીત માત્ર બીક નથી ? પણ ત્હારો ન હોય
નથી ? પરંતુ મ્હારો એક પિત્રાઈ બાઈ ધારી, કામળ કલે
વરનો નાશ કરતાં દયા આવે છે ? નહીં તો બોધ્ય ? આ
વખતે ત્હારી મદદમાં કોણ આવનાર છે ? બોલાવ્ય ? આ
વખતે ત્હારું મૃત્યુ મ્હારા હાથમાં વાસ કરી રહેલું છે ? અને
તેને સ્વાધિન કરવા ક્ષણ પણ વાર લાગે તેમ નથી ? પણ
જા જીવતદાન આપું છું ? કે હવેથી મ્હારા સામે આવીશ
નહીં ? અને હાવાં બોટાં કાર્યમાં પગ ધરીશ નહીં ?

દુર્યોધન—(વેગળો ઉભો ઉભો મુજતાં) અભ્યા, ઓ ! કે.ઈ દોડો ?
મ્હારા લક્ષ્મણને મુકાવોને ?

(તે જોઈ દયા આવતાં અભેમન્યુ લક્ષ્મણને છોડી દે છે)

બાદ સૂર્યની હાર થતાં હારીકાં બણી જતા રહે છે, અને બ
ળીબદ્ધ તથા કૃષ્ણ પાછળ જમા રહે છે. જોયી)

ધટોલકચ—બહાદુર બળીબદ્ધ ? હમે હમારા ઇષ્ટ દેવની સ્થાપથી રેક
અને નેક બળવી શત્રુઓને હાર પમાડી, સુરેખા કન્યાનુ
હરેણુ કરી, ગાંધર્વ લગ્ન પણુ કરી ચુક્યા છીએ ? માટે હવે
તમારી પૂત્રી પાછી આપને સ્વાધીન કરી મુકામે જઈશું ?
(એમ કરી બંને બાઈ ભય છે.)

બળીબદ્ધ—(સ્વગત)હાય, શિયાળવું થાપટ મારી ગયું ? મહારા જે
વા સિંહને કલંક લગાડયું ! કૃષ્ણભાષના કપટથી કપટીઓ
ફાવી બયા ! અરે હાય, મહારા શુરાતનને ઝાંખપાડી, શત્રુ
ઓએ વિરક્ષેત્રમાં વિવેતા દેખાડી વેર વાળ્યું ! અને તેમનું
ધાર્યું કર્યું ! પણુ હવે નીરૂપાય નાક ગયું. પણુ અમર અલસ
ધીથી રાખવા શું ચલ કરીએ, તો ફાવીએ ! તે કૃષ્ણ બં
ધુને પૂછ્યાથી ફાયદો થશે ? (બાઈ કૃષ્ણ ? શત્રુઓ ફાળ્યા ?
દુર્યોધનાદી કૌરવોને ડરાવ્યા, આપણને હરાવ્યા, તો પણુ છે
વટના તેમનાં વાપરેલાં વચન, આ અંતઃકર્ણને પ્રભળી નાંખે
છે ? માટે શું સલાહ આપોછો ?

કૃષ્ણ—બાઈ આખર આહતા હોતો, તેમનું સ્થાનક શોધી કન્યાદાન દેવું,
અને તેમની સાથે સખાધથી વરતવું તેજ સા રું છે ? ઝરણુ
મેં પ્રથમ કહ્યું હતું કે સિંહને છોડી ક્યાં શિયાળવાનો સંગ
કરોછો ! અને તેજ આ વખતે સિદ્ધ થયું ! તો આ પ્રમાણે
કરી બાણેજ બગીને સંતુષ્ટ કરી મંગળ વરતાવો !

બળીબદ્ધ—ઠીક બાઈ, ચાલો તેમના મુકામે ?

કૃષ્ણ—ચાલો અતરેજ બોલાવી બાવવા હું પોતેજ જાઉં છું ?
(એમ કરી ભય છે)

પ્રવેશ ૧૧ મે,

(રંગ મંડપ અને બળીબદ્ધનો મહેલ)

(કૃષ્ણ-સુમદ્રા-અભેમ-યુ-તથા ધટોલકચને લેઈ આવે છે અને ગોર આદે
મંડળ મંગળ વરતાવે છે.)

બળીબદ્ધ—આજે મહારો સંકલ્પ ધણા પ્રયાસે ફળીભૂત થયો છે, તેથી
પુત્રી છું ?

ધટોલકચ—કનિષ વટ દેખાડવામાં વધું બોલ્યામાં આવ્યું હોયતો તેને માટે
ક્યાં કરશો ?

અભેમ-ધુ'—હું પણ ગુન્હો થયો હોયતો આ તખતે સુમા માથુંધું ?
 કુબ્જુ—ભાઈઓ, કાંઈ સુમા મામવાનું કારણ નથી તમે તમારો ક્ષત્રિય
 વડ સાચવ્યો છે તેને મટે તમેને ધન્યવાદ છે અને હમો પ
 લ્ય તમે ખને પર પણા ખુશી છીએ ?

ગાયન ૬૦

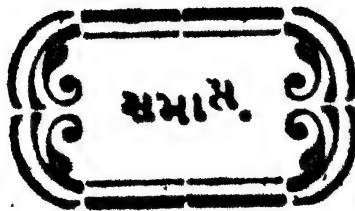
સર્વ પાત્રો સ્થાય—

આજે હર હમંગ અપારીરે—શુરા ક્ષત્રિને જય કારીરે—આજે.
 ગુમાનીતો ગર્વ ગળ્યોરે—દુષ્ટોને દંડ મળ્યોરે
 વહારે થયા વિશ્વ આંધારીરે—ટેકીલાનો ટેક વિચારીરે—આજે.
 જુવો સત્થનો વિજયરે—ખરે થતાં પાપે ક્ષરે
 નીતિ ધર્મ દ્વન્ધ હરાડીરે—હરાવીને દુરાચારીરે—આજે.

ત્રે—મ—ધી—હરી—પધારી

ભૂત—ચૂ—ક—શ્યો—સુધારી

વિર પ્રતિ વિમણિ મહારીરે—શુરા ક્ષત્રિને જયકારીરે—આજે.

આમિય દાતાઓના નામ

ક્રમ	નામ	ગામ
૧૫	મહેરબાન શ્રી અનોપચંદ વિ. એમ. દેસાઈ, સ્વદેશ બન્ધુ પ્રેમના માલીક	મહુધા
૫	રા. રા. શેઠ જગમોહનદાસ વંદ્રાવનદાસ	મુંબઈ
૫	રા. રા. રણુછોડદાસ ગીરધરલાલ પટેલ	"
૫	રા. રા. જઠાશંકર પ્રેમજી વૈશ્વરાજ	"
૫	રા. રા. સો. એમ. પટેલ	"
૫	રા. રા. શેઠ ફકીરચંદ પ્રેમચંદ રાયચંદ	"
૫	રા. રા. શેઠ મમનલાલ બાપુલાલ સુખડીઆ	ખંભાત
૫	રા. રા. એમ. સો. ડૉક્ટર નડીઆદવાળા	"
૩	રા. રા. રૂપચંદ ભોગીલાલ પટેલ	"
૩	રા. રા. અમૃતલાલ બાપુલાલ	મુંબઈ
૩	રા. રા. ગીરધરલાલ જેઠાભાઈ	"
૩	રા. રા. રણુછોડભાઈ વહાલાભાઈ	"
૨	રા. રા. તનસુખરામ મનસુખરામ	"
૨	રા. રા. શેઠ પ્રાણુજીવનદાસ હરજીવનદાસ	"
૨	રા. રા. હીરાલાલ ભોગીલાલ	"
૨	રા. રા. નરોત્તમ હરજીવનદાસ	"
૨	રા. રા. પ્રાણજી વિશ્રામ	"
૨	રા. રા. સી. જે. મહેતા	"
૨	રા. રા. મુળશંકર દુલ્લભરામ	સુરેત
૨	રા. રા. રેવાશંકર દેવચંદ	મુંબઈ
૨	હેડમાસ્તર હાપતરામ જગનાથ મહેતા	"
૨	હેડમાસ્તર વરજલાલ પાનાચંદ	"
૨	રા. રા. દુલ્લભજી જુઠા	"
૨	શેઠ તુળશીદાસ જગવાનદાસ	"
૨	ધર રતનશી મુખજી	પનવેલી બંદર
૨	રા. રા. વીરચંદ બહેચર	મુંબઈ
૨	રા. રા. મોતીલાલ જડુભાઈ	"
૨	રા. રા. ગોરધનદાસ દયારામ-સાગ્રિ	"
૨	રા. રા. રામજી વિકુલ-સાગ્રિ	"
૨	રા. રા. જોડાલાલ ભાઈજી	"

૨ રા. રા. લક્ષ્મીસંકર દેવસંકર ત્રિવેદી	મુંબઈ
૨ રા. રા. પરશુભાઈ બીખાભાઈ પટેલ	ખંભાત
૨ રા. રા. દાકોરભાઈ વરજીવનદાસ શેઠ	મુંબઈ
૨ રા. રા. અમૃતલાલ બકોરદાસ	"
૨ રા. રા. દાકોરદાસ ગોકળદાસ નાણાવંદી	"
૨ શેઠ પરશુભાઈદાસ ઇચ્છાભાઈ	"
૨ રા. રા. ઠક્કર ડુંગરશી ગાંગુ	"
૨ રા. રા. છોટાભાઈ પ્રાણવદ્યવ જરીવાલા	"
૨ રા. શેઠ પેસ્તનજી નવરોજી મહુરાવાલા	"
૨ રા. રા. ગોરધનદાસ યુનીલાલ	"
૨ શેઠ રજુછોડદાસ વિક્રમદાસ	"
૨ રા. રા. ગીરજાસંકર વિ. સાક્ષીવાળા	"
૨ રા. રા. શેઠ નગીનદાસ બીખાશીદાસ	"
૨ રા. રા. નગીનદાસ ત્રીકમદાસ સરાઈ	"
૧ મી० દલસુખરામ મણુપતરામ સ્ટેશન માસ્તર-મારવાણી સ્ટેશન	
૧ મી० ગીરધરલાલ હમનલાલ ડાંધુટી સ્ટેશન માસ્તર	"
૧ રા. રા. જગન્નાથ લક્ષ્મી નાથ	મુંબઈ
૧ રા. રા. છોટાભાઈ નરોત્તમ દાસ	"
૧ રા. રા. વિક્રમદાસ નરોત્તમદાસ	ખંભાત
૧ રા. રા. મગનભાઈ હમનભાઈ	મુંબઈ
૧ રા. રા. પ્રદેહાદજી લજ્જરામ	સીધપુર
૧ રા. રા. વલ્લભદાસ હરજીવિંદ	કપડવણજ
૧ શા. પરસોત્તમ હરોવલ્લભદાસ	મુંબઈ
૧ પારેખ રજુછોડદાસ ધરમચંદ	"
૧ રા. રા. નાયાલાલ યુનીલાલ	"
૧ રા. રા. ભગવાન અંબારામ	"
૧ રા. રા. આદીતરામ મુળજી	"
૧ રા. રા. મંછારામ ઇચ્છારામ	"
૧ રા. રા. મંગળદાસ નાનાભાઈ	"
૧ શા. ડાહ્યાભાઈ મણીલાલ	"
૧ શા. ગોરધનદાસ રતનશી	"
૧ રા. અંબાલાલ નાયજી	કપડવણજ
૧ શા. હરજીવન પરસોત્તમ	મુંબઈ
૧ રા. ગીરધર કાલીદાસ	"

૧ પટેલ પ્રાણીવન રણછોડ	મુંબઈ
૧ સોની જોડાલાલ અંબારામ	"
૧ શા. વાડીલાલ શીવજી	"
૧ જાની. કામેશ્વર આત્મારામ	"
૧ બ્રહ્મક્ષત્રિ. ધીરજીરામ દયાળદાસ	"
૧ રા. રા નરોત્તમ મુલજી	મુંબઈ
૧ રા. રા પરાગજી કલ્યાણજી	"
૧ રા. રા ગોરધનદાસ ગિરધરદાસ	"
૧ રા. રા મોતીલાલ વિજ્યા શંકર	"
૧ રા. રા મનનલાલ હીરજીવવ	"
૧ રા. રા માણેકલાલ ધનજી	અંબાલ
૧ દાક્ટર. વીરજી અમરશી	વઢવાણ
૧ જોશી. અનોપરામ હતરામ	દી. ટી. ઇ.
૧ વૈધરાજ મણીશંકર ગોવિંદજી	જામનગર
૧ ડાક્ટર, હીરાલાલ પીતાંબર બટ્ટ	મુંબઈ
૧ રા. રા કવેરચંદ નારાણજી બજુશાલી	"
૧ રા. રા કલ્યાણદાસ રામજી સોનાવાળા	"
૧ માસ્તર, વસનજી ખંડુભાઈ	"
૧ માસ્તર. હરી કૃષ્ણ ગણપતરામ	"
૧ માસ્તર હમીરલાલ કેશવલાલ	"
૧ માસ્તર અંબારામ પ્રભુરામ	મોહીમ
૧ રા રા અંબારામ બીખા	પાટણ
૧ શા. શીવચંદ સોમચંદ	"
૧ રા. રા માણેકલાલ. દામોદર ખાતરી	અંબાલવાળા
૧ રા. રા. નરણજીદાસ યુનીલાલ શાહ	મુંબઈ
૨ રા. રા. બીમજીમાધ લલુભાઈ દેશાઈ	"
૧ રા. રા. દામજી ધારસી	"
૧ રા. રા. નરસીહ મદનશી	"
૧ રા. રા. દુલભરામ કુશલજી	"
૧ રા. રા. મોહનલાલ જગનલાલ નાજર	"
૧ રા. રા. અંબાલાલ મુગનલાલ	"
૧ રા. રા. મોહનલાલ ગોરધનદાસ	"
૧ રા. રા. મણીલાલ મનોરદાસ	"
૧ રા. રા. પ્રાગજી રામદાસ	"
૧ રા. રા. રંગીભદાસ નરભેરામ	"

૧ રા. રા. મોતીલાલ લક્ષ્મીદાસ	મુંબઈ
૧ રા. રા. બવાનીચંકર કાળીદાસ માસ્તર	"
૧ માસ્તર પરસોતમ કાસીનાથ	"
૧ માસ્તર. રણુછોડદાસ આદીતરામ	"
૧ હરજીરપારામ જમનેશ્વર	"
૧ રા. રા. ગોવિંદજી દામોદર	"
૧ રા. રા. જ્ઞેશકર રામનારાયણ	"
૧ રા. રા. દયારામ ઇન્દ્રારામ	"
૧ રા. રા. આચ્છવલાલ મોતીલાલ	"
૧ રા. રા. નગીનદાસ એમ.	"
૧ રા. રા. બાણુજી નારણ	"
૧ રા. રા. એચ. આર. કાપડીઆ	"
૧ રા. રા. માણિકલાલ દામોદર	"
૧ રા. રા. હમનલાલ માસીદાસ	"
૧ રા. રા. નરોત્તમ કાસીદાસ	"
૧ શા. નાનાભાઈ કાળીદાસ	"
૧ પટેલ ગીરધર હરગોવીંદ	"
૧ પટેલ પ્રાણજીવન ગરબડ	"
૧ વ્યાસ જગજીવન મુજજી	"
૧ વ્યાસ મુંજજી પરજીજી	"
૧ પંડ્યા જીવતરામ જમજંકર	"
૧ પુરોહીત જદુરામ કાસીરામ	"
૧ જોસી મુગટરામ ખેચર	"
૧ રા. રા. મોહનલાલ કુંજુવલ્લભ	"
૧ વ્યાસ. ભુધર ભાતજી	"
૧ શુક્લ મોહનલાલ મહીધર	"
૧ શેઠ અખદુલકુસેન તૈયબખલી	"
૧ શેઠ અખદુલઅલી રયાવર ભટ્ટ	"
૧ શેઠ અખદુલ તૈયબ ઇસુદખલી	"
૧ ભાલ ત્રીકમલાલ હંસરાજ	"
૧ શા. મોહનલાલ જ્યેંદ	"
૧ સુતાર ગોરધન કુબેર	"
૧ રા. રા. પરસોતમ જમવાનદાસ	"
૧ જ્ઞેશી મંજળ નંદકેશ્વર	"
૧ રા. રા. બાઈદાસ નરોત્તમદાસ	"
૧ રા. રા. બાઈદાસ નારણદાસ	"
૧ રા. રા. જમનાદાસ ગોરધનદાસ	"
૧ શા. હરીલાલ ચુનીલાલ	"
૧ શા. ઠાકોરદાસ છોટાલાલ	"
૧ રા. રા. મોતીલાલ સાંભેશ્વર	"

આતંકનિગ્રહ અને પોલીસ.

જેમ કાંઈ ગુમ થયેલી ચીજ પાછી મેળવવાને પોલીસની મદદની જરૂર છે, તેમ ગુમ થયેલી માદદાસ્તને માટે, ગુમ થયેલા મરદાષ તત્ત્વને માટે અને ગુમ થયેલી તાકાતને માટે આતંક નિગ્રહ ગોળીઓની જરૂર છે.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ શું શું કરે છે.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ મગજને પુઠી આપે છે, શાનતંત્ર્યને તે જ કરે છે, પાચન શક્તિને સુધારે છે, લોહી સાફ કરે છે, આખા શરીરને તાકાત આપે છે, ગયેલી શક્તિ પાછી લાવી આપે છે, મદમતીમાં સુમાવેલી જીવન શક્તિ ઠેકાણે લાવે છે, ધાતુ વિઘટ્ટનને દૂર કરે છે, કમજીરને મરાડી પેટ સાફ લાવે છે, જુના અથવા નવા પીશાબ માર્ગના રોગને નાબુદ કરે છે, પીશાબમાં કે રત્નપનામાં ધાતુ જવાના રોગનો નાશ કરે છે, નળજાઈને મારી હઠાવે છે, જીરીતને વધારે છે, અને ઓઝોના અનેક તરેહના દરદોને દૂર કરે છે, કે મત—ગોળી ૩૨ ની હંજી ૧ નં. ૩૦ ૧ એક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય.

હોલ ઓફીસ—જમનગર—ઠાકિઆવાડ, પ્રાંત ઓફીસો—મુંબઈ શાલ્લા
ડેવી રોડ. કલકત્તા—હેરીસન રોડ. પુના—બુધવાર પેઠ. વડોદરા—રાવપુરા
અમદાવાદ—રીચી રોડ.

[ધાતુને પુષ્ટ કરો તાકાત આપનારી ગોળીઓ.]
મગજને પુષ્ટી, બદનને તંદુરસ્તી, અશક્ત વયેલાં સ્ત્રી
પુરૂષોને માટે ખાસ ઇલાજ

ડા० ફરનાનડ્રીસ
એમ. ડી. એલ.
એમ. એન્ડ એસ.

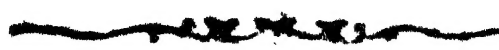
પોતાની સરડીશીકેટ
માં સખી જણાવે છે કે
મારી લાંબા વખતની ત
બીબી અજમાયશ ઉપર
થી હું જણાવવાને ખુશી
હું કે, રોયલ ટોનીક પી
લસ લોહીના અને નરવ
સનેસનાં દરદો માટે ઘ
ણી ઉપયોગી છે. આ
ગોળી તદ્દન બાજીપાલા
માંથી બનાવેલી હોવાથી
તદ્દન ઈશ વગરની છે.
તે ગોવીંદલ દામોદરની
કંપની તરફથી બનાવી
સસતામાં વેચવામાં આ
વે છે.

ડા० ડી. નાયક, દાંડેકર, એલ. એમ. એન્ડ એસ. પોતાની
સરડીશીકેટમાં જણાવે છે કે હું જાહેરને ગોવીંદલ દામોદરની કં० તરફથી
બનાવવામાં આવેલી રોયલ ટોનીક પીલસ વાપરવાને મોટી ખુશી સાથે
બલામણ કરું છું મારા મત પ્રમાણે ઉંચલી ગોળી ખાવામાં તદ્દન ઈશ
વગરની છે. અને નરવસનેસની અશક્તી ઉપર તે એક અસરકારક ઇલાજ છે.
બનાવનાર તથા વેચનાર ગોવીંદલ દામોદરની કંપની.

વિખાવતી જથાખંધ તથા હુટકે દવા વેચનાર.

નં ૫૭ નવી હનુમાન ગલી-મુંબઈ.

રોચક ટોનીક પોલ્સ

આ ગોળીઓ કેશર, કસ્તૂરી, અંબર વગેરે દેશી ઝાડપાલા-
માંથી બનાવવામાં આવી છે. એની અંદર કોઈ પણ રસાયણીક ચીજો
તેમજ પારો વિગેરે મેળવવામાં આવ્યો નથી, પણ ફક્ત દેશી વનસ્પતીમાં-
થી બનાવવામાં આવી છે અને લોહી સુધારી પાચન શક્તી વધારી ખાતું
ને પુષ્ટ કરી તાકાત આપે છે. ધાતુને પુષ્ટ કરી તાકાત આપે છે. સ્ત્રી-
માં થતી કળતર, હાથ પગ તથા કમરનો દુખાવો, છાતીમાં થતો દમ,
વગેરે દરદો પર જલદી અસર કરે છે. દરેક પ્રકારની નબળાઈ દુર કરી પુ-
રુષાતન આપે છે. તથા ગયેલી મરદાઈ પાછી બને છે. સ્વપ્નામાં કે પી-
શાબમાં જતી ધાતુ બાંધ કરી વીર્ય વૌકરતાં ગુપ્ત દરદો મટાડે છે. નબ-
ળી પડેલી ગોળીઓનું લોહી સુધારી તંદુરસ્તી આપી ગર્ભ ધારણ થવાં
યોગ્ય બનાવે છે. એના એવા અમૂલ્ય ગુણોની મોટી સામીતી, સંખ્યાબંધ
સરદીશીકટો ઉપરાંત, એ છે કે એ ગોળીઓ એક વખત વાપરનાર
ખીજી દવાને કદીપણ પસંદ કરતા નથી. અમારાં નામનાં છાપેલા લેખો
તથા હેંડબોક્સો વગરની શોધોનો ખોટો દવા નકલી માત્ર જાણવો.

વાપરવાની રીત—એક યા બે ગોળી દુધ અથવા પાણી સાથે સવારે
અને સાંજે ગળવી, ખોરાક પુષ્ટીકારક લેવો. તેજ મરચું ખટાસ બનતા
સુધી એછાં વાપરવાથી ગોળીની આબેહુલ પ્રતી જલદીથી માલમ પડશે
છીમત—૩૦) ગોળીની બાટલીનો રૂ. ૧-૪-૦

જ્યાંજ્યાં લેનારને સાફ કમીશન આપવામાં આવશે, દરેક દવા વેચનાર
પાસેથી મળશે.

બનાવનાર તથા વેચનાર ગોવીંદ્રજી હામોદરની કંપની

વિભાગની જગ્યાબંધ તથા છુટક દવા વેચનાર.

નં ૫૭ નવી હાલુમાન મલ્લી-મુંબઈ.

ગોવિંદજી દામોદરની ક્ષીવર એન્ડ એન્ડ પીલ્સ.

તાવની અકશીર ગોળીઓ.

આ ગોળીઓ લાંબા વખત સુધી હજારો દરદીઓ પર અજમાવેલી હોવાથી તેમજ મુંબઈ અને બહાર દેશાવરોમાં જ્યાં તાવનો ઉપદ્રવ થાય છે ત્યાં હજારો માણસોના સંબંધમાં આશીર્વાદરૂપ નીકળવાથી અમે જાહેરમાં મુકવા ફત્તેહમંદ થયા છીએ; એટલુંજ નહીં, પણ વિદ્વાન ડાક્ટરના લાંબા અનુભવ પછીની ખારીક શોધનું આ ઉત્તમ પરીણામ છે.

આ ગોળીઓ દરેક જાતના તાવ પર એટલી તો ગુણકારી નીકળી છે કે ફક્ત બે ગોળીથીજ તાવ જાય છે. વાપરવાની રીત-મોટા માણસે આઠા અથવા પાણી સાથે બે ગોળી ચાર ચાર કલાકે ગળવી—ચોળ વરસની અંદરનાએ એક ગોળી ગળવી દશ વરસની અંદરનાને ચારની ગોળી આપવી. કીંમત રૂ. ૪ ગોળીનો શીશી એકના આના બાર.

બનાવનાર તથા વેચનાર ગોવિંદજી દામોદરની કંપની

વિભાગતી જયથાનંદ તથા છુટક હવા વેચનાર.

નં ૫૭ નવી હનુમાન ગત્તી-મુંબઈ.

રસી તેમજ અંગરેજ દવાઓ ઉપચાર કરનાર

વીંછીની અકસીર દવા.

ઈનામ રૂ. ૧૦.

આ દવા જે એક જડી બુટી છે અને ફક્ત જે ઇંચ લાંબો છે. તે ફક્ત હાથમાં જ પકડવાથી ગમે તેવી જાતનો વીંછીનો ડંખ ફક્ત પાંચ મીનીટમાં જ મટી જાય છે. વળી આ દવા જ્યાં સુધી આપણા હાથમાં હોય ત્યાં સુધી વીંછીને હાથ લગાડીને ગમે તેમ તેને ચીંચવામાં આવે અને તેથી તે ડંખ મારે પણ તેનું જેર તલ માત્ર થયું અસર કરી શકતું નથી. દવા સાચવી રાખવાથી વરસાના વરસ સુધી તેનો ગુણ કમી થતો નથી. કીંમત ફક્ત આના ચાર.

દવાથી ફાયદો ન થયાતી ખાતરી કરી આપનારને રૂ. ૧૦ રૂ. ઇનામ આપવામાં આવશે બહારગામવાળાઓને -

સાન આનાની પોસ્ટની અરજી આનાવાળી ટીકીટો મોકલવાથી બુટી મોકલવામાં આવશે સાથે વી. પી. પારસલમાં એક બુટી મંગાવતાં અગીઆર આના થાય છે.

સરખા ડંસની બુટી - અડવાન નમ્બર ૨૧૫ પી. ૨ ૦૦૭
વાપરવાની રીત દવા સાથે મોકલશું. સરખા બુટીનું ટપાલ ખર્ચ માફ.

ડાક્ટર હીરાલાલ પોતાંમર ભટ.

મેળાપ કોઈ પણ વખતે ભુનેશ્વર મુંબઈ.

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું.

મહુધામાં—સ્વદેશખંડ પ્રેસમાંથી.

ખંભાતમાં—મોતીલાલ કપુરચંદની કંપનીમાંથી.

વડોદરા—પ્રેમાનંદ ગીરજશંકર-કોલાખાડીમાંથી.

મુંબઈ—કુલ ગલી. ભુનેશ્વર, અંચ હતા ખાસેથી.

શ્રી ૦. મુનીલાલ. ખ. ત્રિવેદી—ખંભાત.

